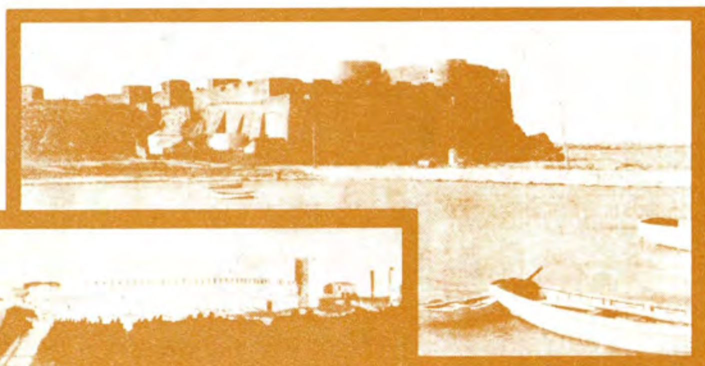
PROF. UNIV. DR. NICOLAE CIACHIR

BASARABIA VOIEVODALĂ ROMÂNEASCĂ PÂNĂ LA SFÂRȘITUL CELUI DE-AL II-LEA RĂZBOI MONDIAL

Editura
OSCAR PRINT

Prof. univ. NICOLAE CIACHIR

BASARABIA VOIEVODALĂ ROMÂNEASCĂ PÂNĂ LA SFÂRŞITUL CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

Editura OSCAR PRINT
Bucureşti 1999

„În 1812 ca să se ştie când a pus muscalul piatră de hotar la Prut şi a rupt biata noastră Moldovă în două".
(Însemnare pe un ceaslov)

Motto:

„Iubiţi Basarabia, iubiţi poporul ei cu sufletul deschis adevărului şi dreptăţii, iubiţi trecutul ei bogat în monumente istorice, mai ales cele bisericeşti, tradiţiile şi obiceiurile lui strămoşeşti".
(Alexe Mateevici)

„Vreau să fac din Basarabia Ţinutul Model, de unde voi aduce exemplarele cele mai bune, pentru a redresa restul Ţării. Vreau să arăt Neamului şi Europei că acest ţinut, care a fost aşa de criticat, poate da cea mai de seamă contribuţie în reconstrucţia noului stat românesc."
(Mareşal Ion Antonescu)

CUPRINS

ISTORIOGRAFIA PRIVIND TERITORIUL DINTRE PRUT ŞI NISTRU

Vechi pământ al Moldovei, teritoriul dintre Prut şi Nistru - Basarabia - devine o dispută artificială cu Imperiul ţarist, care atinge linia Nistrului de-abia în 1792 şi intră în atenţia cabinetelor europene din 1812, dar mai ales în 1856 *(Congresul de la Paris)*, 1878 (*Congresul de la Berlin*) şi în anii 1919-1920 (cu ocazia tratativelor de pace de la *Versailles*).

În istoriografia românească, cronicarii şi marii noştri coriferi, ca: *Dimitrie Cantemir, Mihail Kogălniceanu, Bogdan Petriceicu-Hasdeu, Alexandru D. Xenopol, Nicolae Iorga* s-au oprit asupra teritoriului dintre Prut şi Nistru, i-au dedicat cărţi şi studii, dar au avut mai puţin, în preocupările lor aprofundarea perioadei 1812-1917, adică ocupaţia ţaristă.

Pentru perioada de care ne ocupăm sunt de importanţă capitală în istoriografia noastră lucrările[*] lui *Zamfir Arbore, Alexandru Boldur, Dumitru Boga, P. Cazacu, Nicolae Popovschi (*pentru istoria Bisericii) şi *Ştefan Ciobanu* (învăţământ şi cultură). Toţi şase sunt basarabeni şi cunoscători ai limbii, istoriei şi culturii ruse.

Informaţiile furnizate de *Gh. Andronachi, Gh. Bezviconi, I. Inculeţ, I. Macovei, D. C. Moruzi, I. Pelivan* etc. întregesc tabloul istoriei moderne a Basarabiei, unii din autori fiind şi participanţi direct în pregătirea Unirii din 1918.

Nu trebuie uitaţi nici longevivii patrioţi basarabeni ca: *Pan Halippa* (decedat la 96 de ani, purtat şi prin temniţele siberiene), *Ion Păscăluţă* (decedat la 98 de ani, în Canada) şi *Anton Crihan* (decedat în

[*] Titlul lucrărilor este trecut în Bibliografia selectivă de la sfârşitul volumului.

S.U.A. la 100 de ani) deputaţi în Sfatul Ţării şi care au popularizat cauza românească basarabeană pe întreg mapamondul.

Nu putem omite lucrările valoroase ale bucovineanului *Ion Nistor* (o ediţie a Istoriei Basarabiei a apărut la Bucureşti în 1991, în Editura „Humanitas") şi ale ardeleanului *Onisifor Ghibu.*

În istoriografia rusă şi ucraineană, *N. Karamzin, S. Soloviov, N. Kliucevski, S. Tatişcev, V.T. Trubeţkoi, S. Gruşevski* şi alţii dau informaţii demografice, economice, militare, politice, dar susţin într-un singur ison că încorporarea Basarabiei la Imperiul ţarist în 1812 a fost o binefacere pentru provincia, apoi gubernia (din 1873) situată între Nistru şi Prut. Istoriografia sovietică merge mai departe cu denaturarea (*Ia. Grosul, N. Mohov, A. Dolnik, A. Manusevici, S. Ruban, V. Ţaranov* şi mulţi alţii), atingând apogeul prin apariţia volumului redactat de A. Lazarev, în 1974.

Adevărul istoric este atât de denaturat şi falsificat, încât chiar acceptarea unei polemici devine un nonsens. Putem afirma cu toată responsabilitatea că, din ordinul autorităţilor sovietice, s-a practicat un genocid spiritual cu istoria moldovenilor dintre Prut şi Nistru şi din Transnistria. Sintetizate, teoriile privind „adevărata" istorie a Basarabiei în concepţia istoricilor sovietici sunt următoarele: la începutul evului mediu, Basarabia a făcut parte din statul kievian, moldovenii nu sunt români, anexarea de la 1812 a fost o binefacere, retrocedarea celor trei judeţe din sudul Basarabiei (Ismail, Cahul, Bolgrad) din 1856* a fost o manevră a marilor state europene, toţi patrioţii moldoveni (*C. Stere, Ion Pelivan, I. Inculeţ, Pan Halippa, P. Cazacu, Gurie Grosu, Alecu Mateevici* ş.a.) au înşelat năzuinţele poporului basarabean şi s-au vândut ciocoilor români, votul promulgat de Sfatul Ţării de la 27 martie 1918 s-a făcut prin teroare şi în prezenţa armatei române, iar între anii 1918- şi 1940 teritoriul a fost supus deznaţionalizării de către statul burghezo-moşieresc român, iar anexarea din 1940 a fost aşteptată şi binevenită.

Prima lucrare de sinteză, apărută la Chişinău după al doilea război mondial, scrisă de către istoricii sovietici („Istoria Moldavii", tom I din

* Astăzi cele trei judeţe fac parte din Ucraina şi merită să reproducem cuvintele domnitorului *Alexandru Ioan Cuza* din Proclamaţia dată la 19 octombrie 1859: „Venim printre voi, ca Domn şi Părinte, ca să vă aducem bucuria şi vindecarea de care aţi pătimit până acuma. În sfârşit, v-aţi lipsit de vechea tulpină".

cele mai vechi timpuri şi până la 1917 - sub redacţia lui *A. Udalţov* şi *L. Cerepnin*, 1951) mai păstra oarecare decenţă, ediţiile următoare, ca şi alte lucrări de sinteză ori monografii depăşind bunul simţ elementar.

Din 1985, când suflul libertăţii a început să adie pe teritoriul sovietic, istoricii moldoveni, mai ales tânăra generaţie, a început cu curaj să spună adevărul.

În România, pe timpul regimului comunist totalitar nu se puteau publica ştiri mai ample din istoria Basarabiei. Au scris mai mult românii aflaţi peste hotare, care nu şi-au uitat fraţii.

Cititorul va găsi la Bibliografia selectivă titlurile lucrărilor lui *George Cioránescu, Anton Crihan, Nicolae Dima, Ion Dumitru, Dionisie Gherman* şi ale mai multora, care au adus la cunoştinţa opiniei publice mondiale adevărul despre Basarabia.

*
* *

Nu ştiu cine a avut nefasta inspiraţie de-a răspândi - prin anii 1990-1991 - în mii de exemplare, broşura lui Geo Bogza despre Basarabia, unde este descrisă numai mizeria cruntă, noroaiele interminabile, beţivi şi degeneraţi incorigibili, totul mustind a speluncă. Dar apar şi lucruri corecte, cu atât mai mult cu cât vin de la străini. Astfel, editura „Univers" a tipărit în 1998 lucrarea francezului Lucien Romier *„La răspântia Imperiilor moarte - De la Dunăre la Nistru"*, după ediţia franceză din 1931. Istoric, economist, jurnalist şi om politic, trăieşte în perioada 1885-1943 şi vizitează România în două rânduri, în 1930 şi 1935. Merită de reţinut remarca autorului, de mare actualitate şi astăzi. Nu există două sau trei Europe, ci una singură şi „cu cât Occidentul va ajuta mai mult Estul, cu atât îşi va servi mai bine propriile interese". Capitolul 4 este dedicat Basarabiei. Chiar dacă gonesc căruţele prin praful moale, iar oamenii au chipuri mai grave, trupuri mai solide, gesturi mai greoaie, iar ţăranul basarabean, nevasta şi copii lui se închid într-o muţenie când posomorâtă, când blândă, el este muncitor, dârz, autorul explicând că „sufletul închis al Basarabiei se explică fără doar şi poate prin lipsa drumurilor şi a căilor ferate" (p. 72). De asemenea, sunt liniştiţi, serioşi, nu cerşesc, nu iscă scandaluri.

Comerţul este limitat, frânat, deoarece „Nistrul este o frontieră închisă pe care nimeni nu o mai trece: de o parte santinele române, de cealaltă patrulele ruseşti veghează asupra acestei rupturi dintre Europa şi Rusia" (p. 89). A întâlnit la Chişinău mulţi oameni culţi, iar unii dintre profesorii de la Facultatea de Teologie „vorbesc cu uşurinţă franceza, pentru care îi felicit" (p. 96). Cosmopolitismul este la tot pasul. Astfel, scrie autorul, la Cetatea Albă „...îmi las bagajele în grija hotelierului armean, a soaţei sale bulgăroaice, a servitoarei rusoaice şi a servitorului evreu" (p. 107). Romier constată personal că „astăzi, evreul basarabean este protejat de administraţia românească şi chiar de clerul ortodox" (p. 101) Constatarea generală: „Românii sunt poporul cel mai puţin înclinat spre fanatism şi care tind mai degrabă, în toate ocaziile, spre un exces de toleranţă" (p. 108). Vizitează în Basarabia o colonie de elveţieni francofoni, stabiliţi din 1822, care sunt renumiţi viticultori „...plesnesc de sănătate şi vorbesc buna şi joviala franceză a bunicilor noştri" (p. 111). Are cuvinte pline de laudă la adresa Ismailului şi a Vâlcovului, acea Veneţie a României, concluzionând: „Părăsesc cu regret pământul Basarabiei despre care mi se spuseseră atâtea lucruri rele şi pe care minţi neliniştite şi-l închipuie ros de comploturi." (p. 116).

Autorul acestei cărţi, fiind cadru didactic la Facultatea de Istorie a Universităţii Bucureşti în perioada 1949-1993, a avut preocupări mai vechi privind istoria Basarabiei, Cunoscând câteva limbi slave - şi în special rusa - s-a putut documenta şi pe izvoare şi lucrări ruseşti. Până la 1962, tema era tabú, dar după aceea studenţii - mai întâi voalat, iar apoi în extenso, - puteau afla despre drepturile noastre istorice asupra Basarabiei, care, până la 1918, n-au fost contestate de nimeni. Verba volant... în scris era mai greu, să nu fie supărat marele vecin din Răsărit. Invitat în S.U.A. şi Canada, la nişte simpozioane privind istoria Basarabiei, n-am primit viză de-a ieşi din ţară; de-abia în mai 1990 am putut pleca la Toronto. La întoarcere am inclus în planul de învăţământ un curs special privind „Basarabia sub stăpânire ţaristă (1812-1917)", pe care urmau să-l audieze studenţii anului III, de la secţia de Istorie Universală Modernă. Dacă sub dictatura ceauşistă, când la cursurile opţionale aveai nevoie de 7 studenţi, la mine veneau mult mai mulţi, iar într-un an circa 50 din 70, dar a trebuit să fie redistribuiţi, ca să funcţioneze şi alte secţii. Începând din 1990, nu conta numărul celor înscrişi. Iniţial s-au înscris 7 apoi au rămas 2, din care o studentă care trebuia să nască. În ziua când trebuia să încep cursul respectiv, adică în

octombrie 1990, m-am trezit cu un singur student în faţa sălii de curs, care - corect - mi-a spus următoarele: „Mă numesc Păun, am toată consideraţia faţă de D-voastră, dar Liga Studenţilor a hotărât să vă boicotăm". Întrebându-l dacă n-are curiozitatea să afle nişte lucruri noi despre Basarabia, spuse direct, pe documente, mi-a răspuns că l-ar interesa, dar nu poate, căci Liga şi decanatul au hotărât „să vă boicotăm pe D-voastră, şi nu cursul." Deoarece cursul era deja redactat, m-am adresat Editurii Didactice şi Pedagogice, iar directorul general, dr. Constantin Floricel, a inaugurat cu lucrarea „Basarabia sub stăpânire ţaristă (1812-1917)" colecţia de istorie, care se adresa elevilor, studenţilor, învăţătorilor şi profesorilor, deoarece „elaborarea unor noi manuale de istorie, atât de necesare învăţământului nostru, în care să-şi găsească loc - deplin şi obiectiv istoria tuturor românilor, este o lucrare de răspundere şi de durată". Acelaşi doctor Constantin Floricel, mai scria în *Cuvântul Înainte*: „Autorul lucrării «*Basarabia sub stăpânirea ţaristă. 1812-1917*», prof. univ. dr. Nicolae Ciachir, este un istoric consacrat, are o bogată activitate: a publicat lucrări şi studii de specialitate, în ţară şi în străinătate, iar în anii 1990-1991 a prezentat istoria Basarabiei, în cadrul unor conferinţe în Bulgaria, Germania, S.U.A., Canada". Lucrarea a fost tipărită într-un tiraj de masă în 1992, şi a umplut un gol existent atunci în istoriografia noastră. Am fost solicitat în continuare şi am publicat în anul următor (1993), în aceeaşi colecţie, „*Din istoria Bucovinei (1775-1944)*".

După 1992 au apărut o serie de lucrări privind istoria Basarabiei, mai ales la Chişinău şi Bucureşti. Istoricii de la Chişinău, au folosit şi arhive ruseşti, pe care publicul românesc le-a primit cu satisfacţie. Au fost şi autori care nu s-au ocupat de problemă, au dat cititorilor nişte improvizaţii, dar şi acestea şi-au adus contribuţia la cunoaşterea problematicii.

Am reţinut unele lucrări unde am găsit materiale foarte interesante şi pe care le prezint cititorului:

Valeriu Dobrinescu, *Bătălia pentru Basarabia*, Iaşi, 1992.

Ion Agrigoroaiei, Palade Gheorghe, *Basarabia în cadrul României întregite (1918-1940)*, Chişinău, 1993.

Paul Cernovodeanu, *Basarabia. Drama unei provincii istorice româneşti în contextul politic internaţional (1806-1920)*, Bucureşti, 1993.

Iurie Colesnic, *Basarabia necunoscută*, Chişinău, 1993.

Mircea Păcurăriu, *Basarabia. Aspecte din istoria bisericii şi neamului românesc*, Iaşi, 1993.

Anton Moraru, *Istoria românilor. Basarabia şi Transilvania (1812-1993)*, Chişinău, 1995.

Ion Şişcanu, *Raptul Basarabiei - 1940*, Chişinău, 1993.

Alexandru Bobeică, *Sfatul Ţării, stindard al renaşterii naţionale*, Chişinău, 1993.

Aurelian Dănilă, *Opera basarabeană*, Chişinău, 1995.

Se cuvin de reţinut trei volume de documente:

1. *Crestomaţie la istoria românilor*. 1917-1992, Chişinău, 1993.
2. *Unirea Basarabiei cu România. Documente (1918-1927)*, Bucureşti, f.a.;
3. *Unirea Basarabiei şi a Bucovinei cu România. Documente (1917-1918)*, Chişinău, 1995.

Insist asupra lucrării lui Dinu Poştarencu, *„O istorie a Basarabiei în date şi documente (1812-1940)"*, apărută foarte recent - în 1998, la Chişinău. Importanţa constă în faptul că sunt prezentate documente, o parte - inedite, care contribuie la mai buna cunoaştere a regiunii dintre Prut şi Nistru. Astfel aflăm despre deschiderea în - 1813 - Seminarului Teologic din Chişinău, care a fost un puternic focar de cultură şi naţionalism românesc. În perioada 1816-1831 a funcţionat pe lângă acest Seminar şi un pension pentru fii de nobili Mănăstirea Căpriana este scoasă din subordinea mănăstirii Zografu de pe muntele Athos şi trecută în subordinea eparhiei Chişinăului şi a Hotinului (1813). În 1814 începe să funcţioneze Tipografia Eparhială de la Chişinău în acel an nemţii stabiliţi în Basarabia întemeiază prima lor colonie, Tarutino, urmate în anii următori de altele: Leipzig, Paris, Kleistitz, Borodino etc., iar cinci familii elveţiene, în 1824, întemeiază colonia Şaba. În 1818 este deschis oficial portul Ismail. Oraşul, portul şi câteva sate între lacurile Chitai şi Sasic primesc o administraţie specială, iar din 1835 capătă o largă autonomie (Izmailskoe Gradonacealstvo).

În 1819 este editată la Sankt Petersburg Biblia în limba română, după textul apărut la Blaj din 1795. Au fost trimise exemplare şi în Principatele române, iar în 1827 apare, tot în capitala Imperiului rus, „Gramatica rusească şi românească" a lui Ştefan Margele. Dar, una caldă - una rece. Noul ţar, Nicolae I, în 1828 lichidează autonomia Basarabiei, iar din 1872, din ordinul arhiepiscopului Pavel, documentele bisericeşti nu se mai redactează în limba română, ci numai în cea rusă. Din 1819, coloniştii bulgari care se stabilesc în Basarabia capătă drepturi şi privilegii deosebite, din 1826 se stabilesc şi sârbi în Basarabia, iar din 1830 evreii care vor să se strămute în oraşele basarabene capătă privilegii.

Pe data de 1 martie 1857 Rusia predă guvernului Moldovei partea sudică a Basarabiei (judeţele Ismail, Cahul şi Bolgrad), tot în martie 1857 primele detaşamente româneşti trec Prutul şi reiau o parte din moşia pierdută în 1812. Din volum aflăm că în Basarabia erau 1261 de localităţi, printre care 7 oraşe, iar pe baza recensământului din 1897 populaţia Basarabiei avea 1.935.412 locuitori. În 1871 se inaugura circulaţia trenurilor pe sectorul de cale ferată Tiraspol-Chişinău, iar în 1900 se inaugura linia de navigaţie pe Prut, cu lungimea de 360 kilometri timp de 8 luni pentru vapoare şi şlepuri. În martie 1915 apare la Craiova, primul număr al publicaţiei „Basarabia", care apoi s-a editat la Bucureşti şi apoi la Iaşi, iar la 8 septembrie 1917 se inaugurează la Chişinău prima tipografice românească cu caractere latine, cumpărată de la Iaşi. După Marea Unire, Chişinăul este al doilea oraş ca mărime al ţării, unde Banca Naţională deschide prima sa filială (15 ianuarie 1919), în noiembrie 1926 este inaugurată facultatea de teologie (care ţinea de Universitatea de la Iaşi), având ca profesori pe Nichifor Crainic, Gala Galaction, Ioan Mihăilescu etc, în aprilie 1928 este inaugurat monumentul lui Ştefan cel Mare (opera lui Alexandru Plămădeală), iar în 1939 este dat în exploatare un post de radio.

Pe baza recensământului din decembrie 1930 al populaţiei României, în Basarabia trăiau 2.864.402 persoane. Prin reforma administrativă din august 1938, România era divizată în 10 ţinuturi, în frunte cu un rezident regal numit pe 6 ani prin decret regal. Ţinutul Nistru (reşedinţa Chişinău) cuprindea judeţele Lăpuşna, Orhei, Tighina şi Cetatea Albă. Judeţele Ismail şi Cahul făceau parte din ţinutul Dunărea de Jos (reşedinţa Galaţi); judeţele Bălţi şi Soroca ţineau de ţinutul Iaşi (reşedinţa Iaşi), iar judeţul Hotin, de ţinutul Suceava (având reşedinţa Cernăuţi). Socot că manevra făcută avea rostul ca la presiunile ruşilor să putem salva ceva din Basarabia, plus se îmbunătăţea compoziţia etnică, prin contopirea unor judeţe din Moldova şi Bucovina. Volumul are şi date importante din perioada 1812-1940 şi anexe utile: împăraţii Rusiei, guvernatorii civili şi militari ai Basarabiei, ierarhii eparhiei

Chişinăului şi Hotinului, mareşalii nobilimii, tratatele de pace, stemele judeţelor etc., un indice de nume şi o bibliografie selectivă.

* Prin trecerea mea, de la 1 septembrie 1993, la Universitatea de stat „Valahia" din Târgovişte, ca şef al Departamentului de istorie, am obţinut de la ministrul de atunci al învăţământului Liviu Maior (căruia îi mulţumesc şi pe această cale), includerea în planul de învăţământ a unei specializări pe estul şi sud-estul Europei, unde adâncim această zonă a Europei, insistând pe istoria Basarabiei, specializare care nu există la universităţile din Bucureşti, Iaşi şi Cluj. Rezultatele s-au văzut avem deja două promoţii de absolvenţi (1997 şi 1998) care, în paralel, adâncesc geografia şi cultura tronsonului respectiv european.

CONSIDERAŢIUNI ISTORICE

Pământ străbun, teritoriul dintre Prut şi Nistru, parte organică a Moldovei lui Ştefan cel Mare. Cetăţile de pe Nistru: Hotin, Soroca, Orhei, Tighina, Cetatea Albă - falnice redute ale hotarului răsăritean. Dezorganizarea sistemului defensiv al Moldovei de către otomani, în 1484 şi 1538. Stabilirea tătărilor în sudul Basarabiei (Bugeac). Basarabia - componentă a statului unitar realizat de Mihai Viteazul. Tratatele cu Rusia din 1656 şi 1711 confirmă Nistrul drept hotar al Moldovei. Smulgerea Moldovei de Nord (Bucovina) de către habsburgi (1775). Hotarul vestic al Imperiului rus atinge Nistrul în 1792.

Până în 1812, istoria Basarabiei se confundă cu istoria Moldovei medievale şi n-are sens a fi tratată separat. Teritoriul dintre Prut şi Nistru este partea organică a statului moldovean, geografic ocupând partea răsăriteană a acestuia. Mai mult decât altăt, Prutul unea şi nu crea nişte particularităţi. Atât săpăturile arheologice, cât şi izvoarele antice şi medievale atestă că teritoriul dintre Prut, Dunăre şi Nistru a fost locuit din cele mai vechi timpuri, fiind vestită mai ales colonia greacă *Tyras*, aşezată la limanul Nistrului. Prin Tyras se exportau cereale, vite, peşte, miere, ceară, sare, lemne de construcţie, deci produse din zona respectivă. Teritoriul a făcut parte din statul lui *Burebista*, din Imperiul Roman, sudul fiind inclus în provincia *Moesia Inferioară*, iar restul stăpânit de dacii liberi; temporar s-au stabilit peste băştinaşi populaţii migrătoare, Imperiul Bizantin controlând sudul. Pe timpul lui *Alexandru cel Bun* (1400-1431), românii basarabeni păzeau linia Nistrului şi a Dunării. *„Cetăţile, aşezate pe linia Nistrului şi la*

Delta-Dunării - arăta sugestiv Alexandru Boldur - *marchează granița de răsărit a românismului din timpul istoric."*[1]

Eruditul domnitor *Dimitrie Cantemir* arăta, în „Descriptio Moldaviae", că Moldova era alcătuită administrativ din trei părți:

1. *Moldova de Jos* - cuprinzând ținutul *Iașilor, Vasluiului, Covurluiului, Lăpușnei* (căreia îi aparținuse și Tinghina), și unde pe râiul Bâcu se afla un târgușor, inițial de mică importanță, *Chișinău*[*] etc.;

2. *Moldova de Sus,* cu ținutul *Hotinului, Hârlăului, Cernăuțiului, Sucevei* etc. Merită să subliniem faptul că Prutul nu separa provincia Moldova, ci suda teritoriile ca parte organică de la Carpații Răsăriteni la Nistru. Față de Țara Românească, aici sudura era mai mare, căci Oltenia se bucura de o autonomie, iar banul Craiovei de multe ori apăra interesele specifice ale boierilor de dincolo de Olt;

3. *Basarabia,* toată o câmpie, nu are munte, nici păduri, cu lipsă mare de apă - cu excepția lacului *Ialpug* -, a fost subjugată de turci - noi făcând precizarea, în 1538. Chiar și azi - consemnează Cantemir -, târgurile și satele sunt pline de moldoveni care mărturisesc legea creștinească și suferă totuși împilarea celor doi păgâni (este vorba de turci și de tătari - n.n.). Regiunea aceasta - continuă Cantemir - are astăzi patru ținuturi: 1. *Bugeac; 2. Akerman; 3. Chilia; 4. Ismail.* Tătarii își duc viața pe câmpii, târguri nu au deloc, afară de *Căușani,* pe râul Botna. *Renii* - pe care otomanii l-au rebotezat *Timarova* - , „... deși sub stăpânire otomană, acolo nu există turc, garnizoana este alcătuită din creștini, care sunt *toți moldoveni,* și comandantul ei, de aceeași lege cu ei, numit obișnuit *beșli agasi,* care este sub ordinele pașei de Silistra".

Așadar, numai această zonă sudică se numea Basarabia, care fusese la începutul secolului al XIV-lea sub stăpânirea Țării Românești, a lui Basarab I, întemeitor de țară și de dinastie, care apare și sub titulatura lui Mircea cel bătrân, sub denumirea de „părțile tătărăști".

---

[1] A.V. Boldur, *Istoria Basarabiei. Contribuții la studiul Istoriei Românilor,* I., Chișinău, 1937, p. 278.

[*] Atestat documentar la 31 august 1436, printr-un hrisov domnesc dat din Vaslui.

Dar diplomații ruși, mituindu-i pe cei otomani în 1812, au extins denumirea asupra întregii părți a Moldovei dintre Prut și Nistru.

Revenind la problemă, se constată că, Roman I Mușat, urcat pe tronul Moldovei în 1392, se intitulează „mare domn, singur stăpânitor al țării Moldovei, de la munte până la mare". Deci, statul moldovenesc atinsese spre sud țărmul Mării Negre.

Otomanii, pătrunzând în Peninsula Balcanică, reușesc să dezorganizeze sistemul defensiv al Țării Românești, ocupând cetățile *Giurgiu, Turnu* și provincia *Dobrogea* pe timpul lui Mircea cel Bătrân, învecinându-se astfel și cu Moldova.

În anul 1456, când otomanii asediau Belgradul, *Petru Aron* al Moldovei acceptă suzeranitatea otomană și plata unui tribut. *Marele Ștefan* (1457-1504) este nevoit să accepte situația un număr de ani, angajând luptele cu otomanii și repurtând o strălucită victorie la Vaslui de-abia în ianuarie 1475. De altfel, *Ștefan cel Mare* fusese preocupat aproape necontenit de problemele basarabene. A recucerit *Hotinul* și *Chilia* și a ridicat cetatea *Orheiului* împotriva tătarilor și cetatea *Sorocăi* contra cazacilor.[2]

Mahomed al II-lea, cuceritorul Constantinopolului, reușește să dezorganizeze sistemul defensiv al Moldovei în 1484, ocupând importantele cetăți Chilia și Cetatea Albă.

A fost *prima pătrundere și ocupare* a unor teritorii ale Moldovei dintre Prut și Nistru de către otomani. Raiaua Cetății Albe (Akerman) se întindea de la limanul Nistrului spre vest, până la apa *Cogâlnicului,* și de la mare până la o linie care, de la valea Cogâlnicului, atingea Nistrul în satul *Purcari,* localitate care despărțea „țara Turcului de țara Moldovei". Iar hotarul raialei de la Chilia pleca de la Cogâlnic spre vest și atingea - la vest de Catlâbuga, prin *Tașbunar - Dunărea.* În cuprinsul raialei, spahii posedau feude *(timar),* care erau cultivate de creștinii moldoveni, stăpânii de până atunci ai zonei.[3]

De altfel, Imperiul Otoman era în plină ascensiune: în 1453 lichidase milenarul *Imperiu Bizantin;* în 1459 - *Serbia;* în 1463 - *Bosnia, Principatul grec Moreea* și *Ducatul Atenei;* în 1475 ocupă puternica cetate *Caffa* din Crimea - stăpânită pe-atunci de genovezi -, unde cei 160 de moldoveni găsiți acolo sunt decapitați; de asemenea și

---

[2] Ion Nistor, *Istoria Basarabiei,* Bucxurești, 1991, p. 63.

[3] *Ibidem,* p. 66.

Mangopul,* unde stăpânea cumnatul lui Ştefan cel Mare, Alexandru; în acelaşi an (1475), puternicul *Hanat al tătarilor* din Crimeea, care stăpânea şi sudul rusesc, până la Nistru, recunoaşte suzeranitatea otomană.[4]

Fiind de aceeaşi religie (mahomedană) şi de limbă şi rasă apropiate, tătarii Hanatului Crimeii vor avea o situaţie privilegiată şi îi vor secunda pe otomani în numeroase expediţii, aducând grave prejudicii teritoriilor româneşti, mai ales Moldovei. Amintim că la începutul secolului al XVI-lea, Hanatul Crimeii era o forţă redutabilă, putând să mobilizeze o cavalerie cu un efectiv de 80.000 - 100.000 de luptători.[5]

În urma campaniei otomane din 1538 împotriva Moldovei, când *Petru Rareş (*1527-1538) este detronat, *Soliman Magnificul* smulge sudul Basarabiei de la români şi-l transferă Hanatului Crimeii, oprinduşi cetatea Tighina - devenită *raiaua Bender**. Aceasta era delimitată la nord de apa *Bîcului,* iar la sud de apa *Botnei;* spre răsărit atingea malul Nistrului, iar la vest ţinutul *Orheiului,* la *Sălcuţa* - care şi ea era cuprinsă în perimetrul raialei.

Atunci mulţi boieri şi-au pierdut moşiile pe care le stăpâniseră în acea parte a Moldovei, ca şi numeroase lacuri: *Ialpug, Katalpug, Sasik, Konduk* ş.a. care alimentau cu peşte nu numai zona respectivă. Pârcălăbia principală moldovenească este nevoită să se mute mai la

[4] Nicolae Ciachir, *Istoria popoarelor din sud-estul Europei în epoca modernă (1789-1923),* Bucureşti, 1987, p. 44.

[5] *** *Le Khanat de Crimée dans les archives de Musée du Palais de Topkapi,* Paris, 1978, p. 14.

* De reţinut faimoasa inscripţie de la *Tighina* (1538), cu titlurile lui Soliman Magnificul (Cf. Mihail Guboglu, *Paleografia şi diplomaţia turco-osmană. Studiu şi album,* Bucureşti, 1958, p. 133; Halil Inalcik, *The Ottoman Empre. The Classical Age (1300-1600),* New York - Washington, 1973, p. 41):

„Sunt rob al lui Allah şi sultanul acestei lumi. Prin graţia lui Dumnezeu sunt capul comunităţii lui Muhammad. Puterea lui Allah şi minunile lui Muhammad sunt călăuzele mele. Sunt Süleyman, în numele căruia se citeşte *hutba* (predica de vineri - n.n.) la Mecca şi Medina. În Bagdad sunt şah, în Bizanţ mi se spune *Caesar.* iar în Egipt - *sultan.* Sunt cel care-şi trimite flotele pe mările Europei, în Maghreb şi în India. Sunt sultanul care a luat coroana şi tronul Ungariei şi le-a dăruit unui umil rob" (este vorba de Ioan Zapolya - n.n.).

nord, la *Soroca,* însuşindu-şi rolul strategic de apărătoare, atât împotriva otomanilor, cât şi tătarilor Hanatului Crimeii.

În anul 1568, tătarii nogai (dintre Don şi Volga) s-au strămutat în *Bugeac* - sudul Basarabiei. Totuşi, Moldova a reuşit să păstreze o fâşie de pământ, până la Nistru - între Cetatea Albă (Akerman) şi raiaua Bender (Tighina).

Călătorul francez Francois de Pavie a vizitat zona în 1585, unde a văzut păşuni întinse, turme de vite - boi, cai, oi şi capre până la satul Porcaer*, care desparte „ţara turcului de ţara Moldovei".[6] Măria-sa Istoria a consemnat la scara Timpului că această fîşie de pământ s-a menţinut *moldovenească* până în 1595, când a intrat în posesia tătarilor - în urma încercării (nereuşite) a lui Aron Vodă de a recuceri Tighina şi Cetatea albă. Concomitent, otomanii au transformat zona din jurul *Ismailului în raia turcească.* Însă răzeşii din împrejurimile Tigheciului, Lăpuşnei şi Orheului au vegheat în permanenţă la hotare, ca şi la cetăţile Orhei, Soroca, Hotin de pe malul Nistrului.

În acest context amintim că domnitorul Dimitrie Cantemir a evidenţiat vitejia răzeşilor din zona codrilor, a Tigheciului, numindu-i „cei mai vajnici oşteni din toată Moldova (...) Înainte erau 12.000, dar după atâtea măceluri cu tătarii au rămas numai vreo 2.000. Copacii din codrii Tigheciului erau atât de înalţi şi deşi, încât un om care ar fi mers pe jos nu ar fi putut înainta decât numai pe poteci cunoscute. Tătarii au tăiat pădurile fără milă, încât seceta a cuprins această regiune atât de bogată în vegetaţie." Localnicii îngrijeau de turme de oi, herghelii de cai şi cămile. Patru triburi tătăreşti - *Edissan, Orak, Orumbeg şi Ismail-Canesi* - au devenit noii stăpâni ale sudului Basarabiei (Bugeac), subordonaţii Hanatului Crimeii, al cărei centru în provincie se afla la *Căuşani,* pe râul Botna. Printre miile de birnici se găseau moldoveni care plăteau darea şi zeciuiala cuvenită. Dările erau adunate de slujbaşi numiţi şi controlaţi de căpetenia moldovenilor bugeceni, numit *Iali-Agasi* sau voievodul satelor creştine. Acest voievod creştin, numit de hanul tătar, avea reşedinţa în Căuşani şi plătea un tribut anual.

Precizăm că, în evul mediu, nimeni din Europa nu a pus la îndoială preponderenţa etnică moldovenească a Basarabiei, adică a Moldovei dintre Prut şi Nistru, iar beyul otoman al raialei Bender,

* Astăzi, satul Porcari, de pe Nistru.

[6] N. Iorga, *Chilia şi Cetatea Albă,* p. 206.

dorind a linişti pe starostele polonez de Raşkov, de pe malul celălalt al Nistrului, îi scria în jurul anului 1580, în limba română.

O vajnică cetate a Moldovei, în nordul Basarabiei, era *Hotinul,* de care se izbeau incursiunile tătarilor şi ale polonezilor. Pârcălabii *Goian* şi *Vlaicu* - ultimul, unchi după mamă al lui Ştefan cel Mare - s-au distins la conducerea cetăţii. În urma bătăliei de la *Războieni* (1476) cu sultanul Mahomed al II-lea, Ştefan cel Mare a găsit adăpost la Hotin.

După bătălia pierdută de la Stănileşti (1711), Imperiul Otoman a pedepsit Moldova că s-a aliat cu Rusia, transformând Hotinul şi zona adiacentă în raia turcească. Graniţa raialelor hotiene s-a extins până la apa *Cihuşului,* care desparte ţinutul Sorocăi de cel al Hotinului, iar spre apus graniţa atingea Prutul. Era cea mai mare dintre raialele din Moldova, cuprinzând peste 100 sate, cetătea Hotinului şi târgurile *Lipcani, Briceni* şi *Suliţa Nouă.* Turcii au luat moşiile boierilor şi le-au împărţit ienicerilor şi spahiilor, iar răzeşii şi restul ţăranilor dependenţi au rămas să-şi cultive în continuare pământurile, dar supunându-se noului stăpânitor.

Pârcălăbia românească de la Hotin a încetat să mai existe, în locul ei luând fiinţă o nouă căpitănie de hotar ca cea a *Covurluiului,* numită *Căpitănia Ciuhurului,* creată anume „pentru paza marginii şi de apărare a locuitorilor de pricinile turcilor ce trăiau în raiaua Hotinului". Precizăm că această raia a rămas sub stăpânire otomană până la 1775, prevederile Tratatului de la *Küciuk-Kainargi* hotărând retrocedarea acesteia către principatul Moldova. Flancată de raialele Ismail, Chilia, Ackerman, Bender, Hotin şi de prezenţa tătarilor în sudul şi chiar centrul Basarabiei, această zonă a teritoriului românesc a fost cea mai năpăstuită. Otomani, tătari, polonezi, cazaci* năvăleau mereu, pârjolind, omorând şi ducând în captivitate pe aceşti minunaţi răzeşi care într-o mână ţineau plugul, coasa ori sapa, iar în cealaltă flinta, suliţa, buzduganul sau chiar numai toporul.

Blestemul acestei zone nefericite a căpătat forme mai rafinate sub ţarism, dar mai ales după 1940, în Imperiul comunismului condus de către Stalin şi de urmaşii acestuia: când nu se murea în luptă dreaptă sau în captivitate, la tătari, în Crimeea, ci se scurgeau zilele şi viaţa în

* În documente au fost pomeniţi pentru prima dată în 1492, într-o scrisoare a Marelui Voievod al Lituaniei către hanul tătanilor din Crimeea.

zonele îngheţate ale Siberiei sau sub arşiţa toridă a stepelor din Asia Centrală... Noroc că basarabenii au fost înarmaţi şi cu credinţa în Dumnezeu - ca şi restul populaţiei româneşti. Biserica răspundea nevoilor sale sufleteşti, iar raportul dintre om şi divinitate era permanent. Primul schit mânăstiresc, *Chisna-Vărzăreşti,* a luat fiinţă pe vremea lui Alexandru cel Bun, iar mânăstirea *Căpriana,* ctitorie a lui Ştefan cel Mare, va impulsiona ctitorirea de lăcaşuri sfinte similare.

Basarabia a făcut parte din statul unitar român realizat de către Mihai Viteazul în anul 1600 şi a fost scutul de care au ricoşat încercările duşmanilor de a o acapara.

În 1656, deşi graniţele statului rus se aflau la sute de kilometrii la est de Nistru, acesta, din dorinţa de a-i proteja pe ortodocşi, a încheiat un tratat de amiciţie cu Moldova, condusă la acea vreme de domnitorul *Gheorghe Ştefan.* Rusia recunoştea râul Nistru ca frontieră estică a Moldovei - gest pe care-l repetă *Petru cel Mare,* învingătorul lui *Carol al XII-lea,* regele Suediei, la *Poltava* (1709). Astfel, prin Tratatul de la *Luţk* (1711), în articolul 11 se stipula: „Pământurile Principatului Moldovei, după vechea hotărnicie moldovenească asupra cărora Domnul va avea drept stăpânire (...) se întind până la Nistru". Petru cel Mare a mai recunoscut Moldovei şi teritoriile pe care le acaparaseră otomanii (Ismail, Chilia, Cetatea Albă, Tighina) şi tătarii (sudul Basarabiei, denumit Bugeac). Însă bătălia de la *Stănileşti* fiind ratată, *Dimitrie Cantemir* îşi pierde tronul, iar Moldova cedează Hotinul cu zona aferentă şi o serie de sate din partea sudică a Basarabiei, la nord de Bugeac.

Revenind la relaţiile ruso-române, această realitate istorică, recunoscută oficial prin două tratate (1656 şi 1711), nu a împiedicat Rusia să atenteze sistematic la integritatea teritorială a Moldovei, acţiunile sale destinate acestui scop intensificându-se în secolul al XVIII-lea. De altfel, aceasta era politica specifică perioadei căreia i-au căzut victimă îndeosebi state din centrul şi răsăritul Europei, printre primele victime aflându-se *Polonia,* în 1772, când a fost împărţită parţial între *Rusia, Austria* şi *Prusia.*

De altfel, Austria catolică a fost prima care a dezmembrat Moldova, în 1775, smulgându-i prin vicleşug partea nordică, cu vechea capitală *Suceava* şi mormântul lui Ştefan cel Mare de la Putna. Această parte a Moldovei va fi botezată *Bucovina* şi va fi colonizată cu ucraineni şi germani, elementul românesc fiind supus deznaţionalizării.

Habsburgii au reuşit să ia acest teritoriu ca o compensaţie, pentru că s-au menţinut neutri în timpul războiului ruso-turc din 1768-1774, permiţând astfel Rusiei să-şi consolideze poziţiile la Marea Neagră. Şi astfel, arată ironic *Corneliu Blaga*, dacă *Eugeniu de Savoia* ocupase cândva Oltenia, cancelarul Kaunitz n-a vrut să se lase mai prejos şi a reuşit să smulgă Bucovina în virtutea principiului echilibrului.[7]

Izbucnirea Revoluţiei burgheze din Franţa (1789) a găsit Imperiul Otoman angrenat într-un război dificil, dus simultan cu cele două imperii - ţarist şi habsburgic -, cele mai interesate în a-i lua locul în sud-estul Europei. Conflictul se arăta a fi lung şi dificil, deoarece ideile înnoitoare ale revoluţiei franceze puneau în primejdie monarhiile absolutiste. În acest context, în august 1791 s-a încheiat pacea între habsburgi şi otomani, la *Şistov*, pe baza respectării sta-quo-ului antebelic, iar la *Iaşi* (29 decembrie 1791/7 ianuarie 1792), pacea între ruşi şi otomani.

Ruşii au fost mai norocoşi decât austriecii: intrau în posesia atât a cetăţii Oceakovului, situată la vărsarea Bugului, cât şi a unei fâşii din teritoriul ucrainean situată între Bug şi Nistru.

Deci, *Rusia ajunge cu hotarele sale sudice la limita Nistrului deabia în anul 1792*, având astfel graniţă comună cu Moldova.

În urma celei de-a doua împărţiri a Poloniei (1793), Rusiei îi mai reveneau teritorii din Ucraina vestică, hotarul ruso-moldovean urcând implicit pe Nistru în sus.[8]

Adevărul istoric este aşa de limpede şi cunoscut specialiştilor, încât, practic, comentariile nu mai au sens.

---

[7] Corneliu Blaga, p. 274.

[8] N. Ciachir, *Istoria modernă a Poloniei (1795-1918)*, Bucureşti, 1987, p. 20.

CADRUL EUROPEAN, RĂZBOIUL RUSO-TURC DIN 1806-1812

Contextul încheierii Păcii de la Bucureşti (1812). ● *Otomanii sacrifică Principatul Moldovei, cedând ilegal Rusiei teritoriile dintre Prut şi Nistru.*

Rusia ţaristă, angrenată în a treia coaliţie antifranceză, suferă o ruşinoasă înfrângere militară în 1805. La 2 decembrie 1805, ziua încoronării sale, împăratul *Napoleon I* câştiga la *Austerlitz* una dintre cele mai strălucite victorii, ruşii şi austriecii lăsând pe câmpul de luptă mai mult de 15.000 de morţi şi răniţi, la care se adaugă şi 30.000 de prizonieri, şi numai buna credinţă a mareşalului *Davout* l-a scutit pe ţarul *Alexandru I* de umilinţa captivităţii. Victoria navală britanică de la Trafalgar (21 octombrie 1805) şi ditrugerea flotelor reunite franco-spaniole diminuau întrucâtva eşecurile de pe continent. Prin bătăliile de la *Jenna* şi *Auerstadt* din 1806 a fost scoasă din luptă şi Prusia.

Deoarece poarta - la insistenţele ambasadorului francez de la *Istambul*, generalul *Sebastiani* - mazilise, în august 1806, pe domnitorul Ţării Româneşti, *Constantin Ipsilanti*, acuzat că întreţine legături cu Imperiul ţarist, sub pretextul violării hatişerifului din 1802, la 22 decembrie 1806 Rusia dă ordin generalului Michelson să ocupe Principatele Române.[1]

Avanharda rusă, sub comanda generalului conte *Dolgoruki*, va trece Nistrul în dreptul oraşului *Moghilev*, iar a doua zi, la 12 noiembrie 1806, va ocupa *Bălţiul*, peste câteva zile va trece Prutul, iar

---

[1] *Istoria S.S.S.R*, vol. IV (sub red. lui A.V. Fadeev). Moscova, 1967, p. 104.

la 29 decembrie va ocupa *Iaşul. Essen* cucereşte Hotinul, iar generalul *Mayendorf,* cetatea Tighina - unde doar aici se aflau trupe otomane care însă au evacuat cetatea suspect de repede! De asemenea, Cetatea Albă şi Chilia s-au predat fără o împotrivire prea mare şi numai *Ismailul* va rezista până în septembrie 1809.

Atât Moldova, cât şi Ţara Românească, practic n-au opus rezistenţă la intrarea unor trupe aparţinând unui stat creştin; ca dovadă, la 25 decembrie 1806,deci în prima zi de Crăciun, ruşii au intrat şi în Bucureşti. Guvernul ţarist a precizat într-o proclamaţie liniştitoare că nu aspiră la noi cuceriri în detrimentul intereselor Imperiului Otoman, iar ocuparea militară a ţărilor române are drept scop „a reduce Poarta la restabilirea vechilor raporturi existente între ea şi Rusia, conform tratatelor".[2] Concomitent, ţarul Alexandru I, într-un manifest adresat divanurilor Moldovei şi Ţării Româneşti, la 23 decembrie 1806, declara: „...gândul nostru este ca să păzim în lucrarea dregătoriilor toate vredniciile, după obiceiurile de mai înainte".[3]

În aprilie 1807, generalul *Michelson* ocupa Oltenia, la *Negotin* făcându-se joncţiunea între trupele ţariste şi insurgenţii sârbi care, conduşi de *Karageorge,* luptau din 1804 împotriva otomanilor.[4]

Se cuvine să amintim că în acest război ruso-turc (1806-1812), pandurii lui *Tudor Vladimirescu* se vor alătura ruşilor şi vor lupta împreună la *Cladovo, Negotin* şi *Plevna.* Operaţiunile militare au fost în general de mică anvergură pe frontul de la Dunăre, căci ruşii erau concomitent în război şi cu Franţa. Dar, înfrânţi la *Friedland* (1807), sistează operaţiunile militare cu Franţa şi, la *Tilsit* (pe Niemen), cei doi împăraţi semnează un tratat de pace şi alianţă unde Napoleon era cel avantajat. În cazul când Turcia accepta mediaţia Franţei, ţarul se angaja să evacueze Moldova şi Ţara Românească; în caz de refuz, Napoleon promitea cooperarea militară pentru eliberarea provinciilor europene ale Imperiului Otoman, cu excepţia *Rumeliei* şi *Istanbulului,* iar ţarul se angaja să intervină ca mediator în conflictul franco-britanic. Deoarece din fostele posesiuni ale Prusiei în Polonia se alcătuiau *Marele Ducat*

[2] *Vneşniaja politika Rossi XIX i noceala XX veka. Dokumenti Rossiiskogo Ministerstva Inostrannâh del.* vol. III, Moscova, 1963, p. 377.
[3] *Acte şi documente...,* vol. I, p. 292 - 293.
[4] N. Ciachir, *Istoria modernă a Serbiei (1804-1918),* Bucureşti, 1974 p. 19.

al Varşoviei (104.000 km², cu 2.600.000 loc.)[5], sub patronajul Franţei , Rusia îşi rezerva dreptul de a ocupa Finlanda şi o parte din Imperiul Otoman.[6]

Revenind la Basarabia, am văzut că otomanii au predat aproape fără luptă cetăţile Bender (Tighina), Ackerman (Cetatea Albă), Chilia. O poziţie similară au avut şi tătarii stabiliţi în Basarabia, având ca centru localitatea Căuşani, situată în partea centrală a Basarabiei. Ofiţerul rus *I. R. Koliarski,* participant la război, consemnează în jurnalul său că „... tătarii, acest popor barbar, s-au dat încetul cu încetul cu ruşii, iar Orum-begoglu, care avea peste 76 de comune, a trecut de partea lor."[7] De asemenea, căpetenia tătară de la Căuşani l-a trimis pe fratele său în sud, în zona Cubei-Ismail unde tătarii mai puteau ridica 30.000 de luptători, dar şi aceştia au trecut fără luptă[8]. În orice caz, până la 1812 ruşii au dislocat pe toţi tătarii din Bugeac, la est de Bug şi în Crimeea. Un document contemporan consemnează: „Tătarii dispăruseră, emigrând în masă. Târgurile lor pieriră o dată cu dânşii. La plecare, ei distruseră singuri multe case, iar cele ce mai rămăseseră nedărâmate de ei, se risipiră de la sine, fiind clădite din bârne. După o lună de zile nu vedeai nici o urmă din mulţimea satelor care împopoarau Bugeacul; numai iarba era stufoasă şi de un verde mai închis. În bătăturile fostelor auluri tătărăşti aceştia lăsară în satele lor părăsite toate animalele domestice, care pieriră cele mai multe de foame. Când te apropiai de o casă părăsită, auzeai strigăte, ţipete şi urlete, şi o mulţime de pisici, de curcani, de găini, de gâşte, de raţe, ce veneau să ceară mila omului, ocrotitorul lor firesc. Multă vreme, cazacii şi ostaşii ruşi nu se hrăniră decât cu păsări".[9] Trupele conduse de francezul emigrant, generalul duce *Richelieu,* trebuiau să ocupe Ismailul, dar s-au oprit la 15 km. de cetate, care - după cum se ştie - a căzut mult mai târziu, în 1809.

[5] André Latreile, *L'ére napoléonienne, Nancy, 1974, p. 286.*
[6] A.M. Ouroussow, *Resumé historique des principaut traités de paix conclus entre les puissances européennes depuis la traité de Wesphalie (1648), jusqu'au Traité de Berlin (1878) Evreux (1884)*
[7] *Zapisi I., R. Kotlirskogo o pervîh deistviah russkih voisk v turetkoi voinu 1806 goda,* p.11.
[8] *Ibidem,* p. 11.
[9] Citat după i. Nistor, op.cit., p.165

În ultimul timp, istoriografia sovietică motivează pătrunderea armatei ţariste în Principatele Române ca o contracarare, întrucât au avut informaţii că un corp expediţionar francez s-ar fi îndreptat prin *Dalmaţia* către Nistru, cu aprobarea sultanului, spre frontiera rusă. Astfel, în loc ca francezii să intre în Principate, mai ales că Napoleon era omul surprizelor, au intrat ei.[10] De altfel, măsurile luate de ruşi pe linie militară, administrativă şi bisericească în teritoriul dintre Prut şi Nistru, demonstrau că nu aveau de gând să părăsească acest teritoriu.

Nu ne interesează bătăliile, ci faptul că otomanii au fost înfrânţi şi s-a încheiat *Pacea de la Bucureşti,* la 16/28 mai 1812. Tratatul prevedea ca hotarul dintre cele două imperii să fie fixat *pe râul Prut*, de la pătrunderea acestuia în Moldova şi până la vărsarea sa în Dunăre, apoi pe acest fluviu, până la Chilia şi până la vărsarea lui în Marea Neagră (art. 4); cu excepţia noii graniţe, restul frontierelor dintre Rusia şi Imperiul Otoman rămâneau neschimbate, atât în Europa cât şi în Asia; de asemenea, insulele dintre Ismail şi Chilia urmau să revină ulterior Rusiei, alături de teritoriul dintre Prut şi Nistru, devenit ulterior Basarabia. Rusia se obliga să-şi retragă trupele din restul Moldovei şi Ţării Româneşti, iar tributul Moldovei avea să fie reglementat în raport de noile condiţii, adică stabilit proporţional cu teritoriul pierdut (art.5).[11] Articolul 6 al tratatului mai prevedea: „18 luni, cetăţenii teritoriilor cedate pot hotărî sub ce autoritate preferă să rămână şi să dispună de bunurile lor." Aceleaşi condiţii îi priveau şi pe tătarii care se mai găseau în Basarabia.[12]

În protestul boierilor, întruniţi în Divan la 26 octombrie 1812, adresat domnitorului Scarlat Calimachi, privind ruperea de la Moldova a teritoriului dintre Prut şi Nistru, se arată că din cele 200.000 kile de grâu ce se trimeteau anual la Istanbul, 120.000 proveneau din Basarabia, 140.000 ocale de unt din 300.000, 40.000 oi şi tot de acolo se mai cumpărau 80.000. De acolo venea belşugul vitelor de orice fel, al grânelor, al cerii şi al mierii. Din birul ţării de 1.697.000 lei, se ridicau din Basarabia 625.000 lei, 110.000 lei proveneau din vamă, 60.000 lei

[10] *Istoria S.S.S.R.*, vol. I, p. 102.

[11] Nicolae Ciachir, Gheorghe Bercan, *Diplomaţia europeană în epoca modernă (1566-1919),* Bucureşti, 1984, p.249.

[12] *Manuel diplomatique. Recuil des traités,* par F.G. Ghillany, I. Paris - Brxelles, 1856, p.59.

pentru exportul de sare peste Nistru şi vânzarea la locuitori, iar 40.000 vama pentru holercă (rachiu).

Domnitorul a înaintat protestul Porţii, dar anularea tratatului nu se putea face; preşedintele Divanului domnesc, mitropolitul *Veniamin Costache,* îndemna la rezistenţă şi aducerea problemei Basarabiei înaintea Congresului de la Viena.

Domnitorul Ţării Româneşti, *Caragea,* prin agentul său *Fr. Gentz* a apelat la *Metternich*, dar acesta convins că orice încercare de a forţa Rusia să retrocedeze teritoriul era sortită eşecului.

Ca şi în cazul cedării Bucovinei (1775), Imperiul Otoman comitea o a doua ilegalitate faţă de români în 1812, oferind Rusiei Moldova dintre Prut şi Nistru. Turcia nu putea oferi ceva ce nu-i aparţinea, căci n-a fost niciodată suverană asupra Ţărilor Române. Poarta însăşi recunoscuse acest lucru, când la *Karlovitz* (1699), presată de polonezi să le cedeze Moldo-Valahia, ea răspunde că nu are dreptul, deoarece capitulaţiile nu-i confereau decât suzeranitatea.

Istoricul rus *Nikolai Boreţki-Bergfeld,* referindu-se la Pacea de la Bucureşti, aprecia într-o lucrare cerută de Senatul Universităţii din *Petersburg*, că după 1812 se impunea ajungerea la o înţelegere tacită între otomani şi români, întrucât primii, luptând pentru menţinerea integrităţii Imperiului, făceau implicit servicii românilor, a căror fiinţă naţională şi existenţă statală de sine stătătoare erau puse în pericol de imperiile creştine vecine, ale căror tendinţe expansioniste îi ameninţau pe români cu dispariţia.[13] Totuşi, otomanii au cedat în 1699 Transilvqania, în 1718 Banatul, în 1775 Bucovina - deci, trei provincii româneşti - habsburgilor, iar în 1812, Basarabia - ruşilor.

Dacă polonezii, după dispariţia lor ca stat (1795) se găseau prinşi de o caracatiţă de ocupaţie cu trei tentacule străine (Austria, Prusia, Rusia), la începutul secolului al XIX-lea românii se găseau divizaţi în patru tronsoane: 1. sub stăpânirea Austriei (Transilvania, Banatul, Bucovina); 2. sub stăpânirea Rusiei (Basarabia); 3. sub stăpânirea efectiv otomană (Dobrogea) şi a raialelor Giurgiu, Turnu, şi Brăila şi 4. principatele Valahia şi Moldova cu largă autonomie internă, dar sub suzeranitatea Porţii. Poporul român acum se consolida ca naţiune, iar lupta pentru supravieţuire era pe viaţă şi pe moarte.

[13] N. Boreţki-Bergfeld, *Istoria Rumânii,* Petersburg, 1909, p. 179-180.

Românii constatau cu amărăciune că pericolul cel mare vine din partea celor două imperii vecine creştine. Dacă Habsburgii, în înaintarea lor spre desfiinţarea românilor ca entitate statală (Oltenia fusese stăpânită de ei între 1718 şi 1739) se izbeau de un obstacol natural, Carpaţii, ruşii urmau să treacă doar Prutul, un râu lat de câteva sute de metri. Paza Nistrului şi a Dunării, cetăţile moldovene Hotin, Soroca, Orhei şi cele otomane - Tighina, Cetatea Albă, Chilia, Ismail - fuseseră anihilate şi erau acum incluse în vastul Imperiu rus care, din 1812, se întindea de la Pacific la Prut.

Cu ani în urmă, la secţia „Carte rară" a Bibliotecii centrale din Moscova am citit manifestul ţarului Alexandru I adresat nobilimii ruse cu ocazia încorporării Basarabiei. Nu se făcea nici o referire la drepturi istorice, că ar fi existat populaţie slavă, că ar fi fost invitaţi să-i elibereaze pe creştini etc., ci la faptul că în noua provincie nobilimea va găsi pământ roditor, păduri, iazuri abundând de peşte, nesfârşite herghelii, cirezi de vite, turme de oi şi alte bunuri.

Prin poziţia sa geografică, teritoriul dintre Prut şi Nistru beneficia de soarele binefăcător şi strălucitor al sudului continentului european, cu pământ roditor şi plin de vlagă, având în plus dealuri înverzite de păduri, codri, dumbrăvi, livezi de pomi roditori, viţă de vie şi numeroase lacuri. La începutul secolului al XIX-lea, Basarabia se distingea vizibil în două părţi: în nord şi centru - multă verdeaţă, cu ape şi păduri, dar şi pământ fertil pentru cereale, iar în sud, în Bugeac - climă uscată, vegetaţie uscată şi lipsa apei potabile. Tătarii au distrus pădurile, iar solul, deşi fertil, a rămas foarte slab cultivat până în 1812.

Colonizările în sud, mai ales cu germani şi bulgari, au fertilizat terenurile de grâu, orz, secară şi au dezvoltat păşunile, umplându-le cu herghelii de cai, vite, oi - din 1814 introducându-se rasa merinos. Apa era amară, neplăcută la gust şi la mare adâncime. Noroc de salba de lacuri cu apă dulce (Ialpug, Catalpug, etc.), de apă sărată (Chitai, Sasic) şi de izvoarele subterane de pe lângă Cubei, Ciişia, Tatar Bunar. O curiozitate geologică: mult gips pe dealurile de la periferia comunei Vaisal.

Marea Neagră scaldă sud-estul Basarabiei pe o distanţă de circa 25 de km, de la limanul Nistrului până la gurile pârâului Balaban. Fundul este nisipos şi nu există nici un port. Când sudul Basarabiei revenise Moldovei, în 1856, Kogălniceanu a propus amenajarea unui port maritim, dar a rămas în faza de proiect din două considerente: în

urma războiului din 1877 am pierdut sudul Basarabiei, dar ne-a revenit Dobrogea.

În secolul al XIX-lea se va intensifica cultivarea grâului, a orzului, a ovăzului, a secarei, a porumbului, a florii soarelui, iar la coloniştii germani - cartoful. Mari suprafeţe erau acoperite cu viţă de vie (Muscat negru şi alb, Tokay cu bob mărunt, „poama de Ţarigrad", Parmac-usum ş.a.), pomi roditori, varză, castraveţi, roşii, ardei, ceapă, usturoi, pepeni verzi (harbuji), pepeni galbeni (zămoşi), dovleci - mai ales pentru hrana porcilor.

Dintre speciile vânate amintim: lupul de câmpie - voinic, îndrăzneţ, care ataca turmele de oi - iepurele, vulpea, dropiile. Pe lângă lacuri şi bălţi trăiau raţe şi gâşte sălbatice, iar în ele peşte (crap, lin, ştiucă, mreană, somn, biban, şalău, nisetru, morun, cegă, lacherdă, scrumbie). Chefalul se pescuia în cantităţi mari în limanul Nistrului şi în lacul Şaba. Racii se găseau apoape în toate râurile şi iazurile. Alături de aceste delicatese acvatice, oamenii creşteau păsări domestice: găini de diferite specii, gâşte, raţe, bibilici, curcani, porumbei.

Semănăturilor şi gospodăriilor oamenilor, mai ales în sud, le aduceau prejudicii dihorul, viezurele, nevăstuica, şoarecele şi guzganul de câmp, uliul, eretele, vulturul pleşuv din Bugeac, bufniţa, cucuveaua, ca şi şerpii.[14]

Revenind la anul 1812, amintim că nobilimea rusă, alături de familia imperială, începe să capete mari domenii: astfel, contele *Benkendorf* primeşte 28.000 deseatine*, contele *Kancrin* 25.0000, contele *Nesselrode* 10.000, generalul *Saburov* tot 10.000 şi mulţi alţii, depăşind mia.

Tot aşa s-a procedat şi cu teritoriile poloneze incluse la Rusia prin cele trei împărţiri ale Poloniei (ultima, în 1795), cu Finlanda (încorporată în 1808-1809), ia în răsărit cu *Georgia* (1801), cu principatele *Migrelia*, *Guriisk* şi regatul *Imeretinsk* (1803-1804), ca şi hanatele *Erevan* şi *Nahicevan* (1813 şi 1828), populate de armeni şi trecute la Rusia în urma a două războaie cu Iranul[15].

[14] Zamfir Arbore, *Basarabia în secolul al XIX-lea,* Bucureşti, 1898.
* 1 deseatină = 1,0001 ha.
[15] Istoria S.S.S.R. (sub red. lui Fadeev), p. 90; vezi şi Z.T. Gregorian, Prisoedinenie Vostocinoi Armenii k Rossii v naciale XIX veka, Moscova, 1959, p. 17.

La doi ani de la încorporarea Basarabiei de către Rusia ţaristă s-a deschis Congresul de la Viena, cu Rusia aflată în tabăra învingătorilor, alături de Anglia, Austria, Prusia, Suedia, Spania şi Portugalia.[16]

Dacă Congresul, prin Actul său final (1815), fixa graniţele vestice ale Rusiei, adică teritoriile încorporate de la Suedia (este vorba de Finlanda), teritoriile poloneze - inclusiv *Varşovia,* aşa-numitul Regat al Poloniei inclus în Imperiul rus, ţarul autocrat fiind în acelaşi timp şi rege constituţional al Poloniei - despre Basarabia nu se amintea nimic. Considerăm că diplomaţia ţaristă a omis cu bună ştiinţă acest detaliu, considerând hotarul de la Prut vremelnic.

Ceva mai târziu, *Ion Heliade Rădulescu* consemna dezamăgit că românii i-au primit pe ruşi ca pe nişte fraţi, le-au oferit oraşele ca pe nişte magazii de provizii, le-au procurat cele necesare, şi-au transformat casele în spitale şi au suportat toate privaţiunile ca să înlăture dominaţia otomană. Drept răsplată, ţarul l-a abandonat pe *Brâncoveanu,* care a fost decapitat la Istanbul, Cantemir şi-a pierdut tronul, au cochetat şi sprijinit pe domnii fanarioţi care se înconjuraseră de mercenari străini (greci, albanezi, sârbi, bulgari), iar apoi ne-au răpit Basarabia![17]

Specialiştii sovietici în politică externă afirmă că în urma Congresului de la Viena, Rusia, statul continental cel mai puternic, îşi putea canaliza acţiunile de politică externă în trei direcţii: 1. spre *Europa Centrală,* profitând de animozitatea dintre Austria şi Prusia în disputa acestora privind supremaţia în cadrul Confederaţiei Germane; 2. spre *Balcani, Strâmtori* şi *Mediterana Răsăriteană,* unde miza pe ajutorul popoarelor balcanice nemulţumite de stăpânirea otomană; 3. spre *Pacific, Asia Centrală* şi *Transcaucazia-* zone extraeuropene, unde prezenţa Imperiului ţarist putea nelinişti dintre marile puteri doar Anglia, care-şi păzea cu străşnicie India. În politica externă, ţarul dispunea de putere nelimitată, în sensul că nu exista vreun parlament care să-i limiteze puterea, avea posibilitatea oricând să mobilizeze, la o populaţie de 56 milioane de locuitori, o armată de peste un milion de

[16] Pierre Albin, *Les grands traités politiques. De 1815 a 1914,* Paris, 1923, p. 63.
[17] *Le protectorat du Czar ou la Roumanie et la Russie. Nouveau documents sur la situation européenne par J. R* (Ion Heliade Rădulescu *Témuin; oculaire des événements qui se sont passés en Valachie de 1828 à 1849,* Paris 1850, p. 9-11.

soldaţi; totodată, intensitatea teritoriului îi oferea posibilităţi nelimitate de manevrare a trupelor.[18]

Se pare că diplomaţia ţaristă era atrasă în primul rând spre Balcani, unde existau cele mai mari şanse de a-şi atinge obiectivele.[19]

Istoricul I.S. Dostian apreciază că datorită poziţiei sale geografice, Rusia era interesată, mai mult decât celelalte puteri, să ducă o politică activă în Balcani, să ocupe Strâmtorile sau să le subordoneze controlului său; imperativele economice, politice şi strategice ale ţarismului impuneau acest lucru, dar ţeluri similare nutreau, de asemenea, Marea Britanie, Franţa şi Austria, din dorinţa de a opri înaintarea Rusiei spre Peninsula Balcanică şi Marea Mediterană, să susţină menţinerea integrităţii Imperiului Otoman - cea mai sigură barieră împotriva ţarismului.[20]

Nu ne interesează imperativele economice, politice şi strategice ale ţarismului, consemnăm doar rezultatul: amputarea Moldovei şi trecerea sub stăpânire ţaristă a teritoriului dintre Prut şi Nistru. A prevalat legea forţei, a junglei.

În „Istoria Moldavskoi S.S.R.", apărută la Chişinău în 1982[21], se arată că prin răpirea nordului Moldovei în 1775 (Bucovina), împreună cu raialele otomane şi teritoriile stăpânite de tătari, practic 42% din teritoriul Principatului se afla sub stăpânire străină.[22] Din 1812, prejudiciile teritoriale ale Moldovei au crescut considerabil. În acest context este sugestivă însemnarea unui preot pe o carte: „În 1812, ca să se ştie a pus muscalul piatra de hotar la Prut şi a rupt biata noastră Moldovă în două".

[18] N.S. Kineapina, *Vneşniaja politica Rossii v pervoi polovine XIX veka,* Moscova, 1967.
[19] P. Kennedy Crismsted, *The Foreign Ministers of Alexander I,* Berkeley and Los Angeles, 1969, p.19.
[20] I.S. Dostian, *Osnovnie etapi i ossebenskoi politiki Rossii na Balkanah v poslednei tretii XVIII veka do 1830 goda,* în vol. „Mejdunarodnie otnoşenia na Balkanah", Moscova 1974, p.6-9.
[21] Vol. I red., principal V.I. Ţaranov.
[22] *Ibidem,* p.80.

BASARABIA, DE LA ÎNCORPORAREA ÎN IMPERIUL RUS PÂNĂ LA RETROCEDAREA SUDULUI (1812-1856)

● *Preluarea provinciei. Decretul din 1813 privind autonomia. Catagrafia rusă din 1817.* ● *Favorizarea colonizării cu populații neromâne (bulgari, ucraineni, ruși, cazaci, găgăuzi, germani ș.a.)* ● *Lichidarea autonomiei Basarabiei (1828)* ● *Prin Tratatul de la Adrianopol (1829), Rusia încorporează la Imperiul său întreaga Deltă a Dunării, cu cele trei brațe: Chilia, Sulina și Sfântul Gheorghe* ● *Continuitatea vechilor tradiții moldovenești* ● *Cadrul general în care s-a desfășurat războiul Crimeii (1853-1856) și retrocedarea celor trei județe din sudul Basarabiei (Ismail, Cahul, Bolgrad).*

Încorporarea Basarabiei la Imperiul rus, în mai 1812, s-a făcut într-un moment complex pentru acesta. Napoleon, împăratul Franței și efectiv stăpânul Europei, își masase trupele la frontierele Rusiei.

După „L'Almanach impérial" din 1812, la o populație de 167 milioane de locuitori ai Europei, Franței îi reveneau 44.000.000, în 130 departamente. Imperiul avea două capitale oficiale: Parisul (547.000 locuitori) și Roma (cca 150.000), cu orașe înfloritoare economic - ca *Amsterdam, Hamburg, Marsilia, Bordeaux, Gand, Liège,* cu orașe cu mare trecut istoric - ca Veneția, Florența, Torino, Bruxelles -, cu o largă pătrundere în Peninsula Iberică (*Catalonia Aragon, Navarra)* și cea Balcanică (de la provinciile ilirice, până la *Cattaro*).

La 12/24 iunie 1812, Napoleon pătrundea în Rusia, iar cu o săptămână înainte, America - la sugestia Franței - declara război Marii Britanii.*

Întreaga Europă urmărea înaintarea vijelioasă a lui Napoleon și intrarea în Moscova, de rezultatul acestui război depinzând soarta întregului continent. Imensitatea teritoriului, iarna rusească, dar și tenacitatea armatei țariste ca și a populației, conjugată cu nemulțumirea popoarelor Europei, au dus la înfrângerea Franței.

După cum am văzut, Rusia se afla împreună cu Anglia în fruntea taberei învingătorilor la Congresul de la Viena (1815). În acest context, soarta Finlandei, a Poloniei și Basarabiei erau pecetluite pentru moment, referindu-ne numai la teritoriile vestice incluse în Imperiu. Țarul Alexandru I (1801-1825) cu vederi liberale, a intuit că teritoriile vestice ale imperiului trebuie stăpânite cu blândețe și respectat specificul național. Astfel, țarul autocrat dăduse o constituție Finlandei (1809), una regatului polon (1815) și a recunoscut dreptul de autonomie Basarabiei prin ucazurile din 1813, 1816 și 1818.[1]

Numărul locuitorilor Basarabiei nu este precizat în anul anexării provinciei de către ruși. Unii dau cifra de 200.000 suflete sau 55.000 de familii. „Istoria Moldavii", tipărită de sovietici în 1951, sub redacția *A.D. Udalțova* și *Cerepnin*, dă circa 240.000 locuitori, populație formată din moldoveni, ucraineni, ruși, evrei, greci, armeni, găgăuzi, țigani și alții.[2] *L.T. Boga* aprecia, în 1926, 43.160 de familii în Basarabia,[3] iar statisticile, prin comparație apropie cifra la un sfert de milion. *Nicolae Popovschi,* în documentata sa lucrare, „Istoria Bisericii din Basarabia, în veacul al XIX-lea sub ruși", apărută la Chișinău în 1931 și prefațată de Nicolae Iorga, conchide: „E greu de precizat numărul locuitorilor în acest teritoriu, un lucru este sigur, că majoritatea covârșitoare a populației, până chiar și în raialele turcești, *era românească* și, prin urmare, de credință ortodoxă."[4]

---

* Războiul a luat sfârșit la 24 decembrie 1814, prin tratatul de pace reglementându-se și frontiera dintre S.U.A. și Canada.

[1] N. I. Lazarevski, *Dreptul constituțioanl rus,* St. Petersburg, 1913, p.235.

[2] *Istoria Moldavii,* I, Chișinău, 1926, p.346.

[3] L.T. Boga, *populația Basarabiei,* Chișinău, 1926, p. 21.

[4] Nicolae Popovschi, *Istoria Bisericii din Bsarabia, în veacul al XIX-lea sub ruși,* Chișinău, 1931, p. 1.

Pentru că ne-am referit la Biserică, se cuvine să facem precizarea că problemele bisericeşti din aproape toată Basarabia depindeau de Mitropolia Moldovei din Iaşi care era sub jurisdicţia Patriarhiei de la Constantinopol. Funcţionau trei eparhii: cea de la *Rădăuţi*, cu reşedinţa la *Cernăuţi* (din 1787), eparhia de *Roman* şi eparhia de *Huşi*. În unele perioade, nordul Basarabiei a ţinut de *Episcopia Hotinului*, alteori de cea a Rădăuţiului. Când Hotinul a fost raia turcească (1713-1775)*, era administrat alături de ceilalţi creştini din raialele turceşti (Tighina, Cetatea Albă, Chilia Renii, Ismailul, Brăila etc.) de *Mitropolia Proilaviei*, cu reşedinţa la *Brăila*.

Această mitropolie, denumită de fapt a *Proilavo-Ismailului*, condusă de un mitropolit grec şi subordonată Patriarhiei de la Constantinopol, a fost înfiinţată din ordinul sultanului (după unii la 1569, după alţii la 1638) pentru credincioşii - majoritatea români - din raialele turceşti. Ea cuprindea: Bugeacul tătăresc, raialele Cetatea Albă, Chilia, Bender, Căuşani, Ismail, Reni, Brăila, Giurgiu, Turnu, din 1713 Hotinul şi peste Nistru, în Ucraina, 40 de sate ortodoxe, subordonate hanului tătar, şi oraşele *Balta, Ananiev* şi *Dubosari*. Reşedinţa mitropoliei a fost la Brăila, dar, în unele perioade, şi la Ismail.[5] La Ismail, drept catedrală a mitropoliei servea biserica cu hramul „Preacuvincioasei Paraschiva". Tot în cetatea Ismail este amintită şi o biserică „Sf. Nicolae", într-un document care semnalează că în anii 1638-1639 voiau s-o repare cuvioşii părinţi de la mănăstirea *Caracal* de la *Muntele Athos*. Un alt document, datat 1643, ne semnalează că la Ismail s-a ridicat biserica „Maica Domnului" la rangul de stavropighie, ca metoh al Sfântului Mormânt.[6]

În administrarea episcopiilor, adică a eparhiilor, episcopii erau ajutaţi de protopopi (preoţi prestigioşi, cu ştiinţă de carte). În Basarabia anului 1812 funcţionau 13 protopopi: *Gheorghe Batcu, Vasile Baltag, Stăvărache Costin, Alexandru Ştiucă, Teodor Stamate* ş.a. - nume prin

* Din 1713, Hotinul a devenit raia turcească. Deci, pe episcopul Hotinului trebuie să-l considerăm, la acea dată, ca pe un episcop vicar al Mitropoliei. Proilaviei.Ca urmare a războiului ruso-turc izbucnit în 1768, trupele otomane de aici se retrag în 1773 şi chiar în acel an este un document, semnat de Dositei, ca „Episcop al Rădăuţiului şi al Hotinului."

[5] Arhiva Bibliotecii Academiei, Arh. istorică, fond XX, vol.II.

[6] *Ibidem.*

excelenţă româneşti care coordonau activitatea preoţilor. În anul 1803, statisticile din Moldova indică 4.500 de preoţi şi diaconi. În Basarabia funcţionau 1.274 de clerici, dintre care 992 erau „de neam moldav" deşi zona se afla la marginile ţării, „în megieşie cu ţările străine".[7]

Principalul mijloc de existenţă pentru preoţi era munca câmpului, pe care-l lucrau deopotrivă cu ţăranii, plus plata slujbelor religioase - care se făcea mai ales în natură, din roadele pământului. La rândul lor, preoţii şi diaconii plăteau dări speciale preoţeşti: o sumă la hirotonisire (când se preoţeau), „darea cârjei" (la instalarea unui nou episcop sau a mitropolitului), ploconul pentru protopopi şi o „dare pentru şcoale" (4 lei pe an). Domnitorul Moldovei, Constantin Mavrocordat cerea mitropolitului, printr-un hrisov din 1734, să se ocupe de pregătirea viitorilor preoţi şi să supravegheze mai bine cele două şcoli - una grecească şi una slavonă - care funcţionau la Iaşi, ca şi Seminarul de la Socola.

În anul anexării Basarabiei la Rusia existau 775 de biserici parohiale, dintre care 40 din piatră, una din cărămidă, şi 734 din lemn, fiind acoperite de stuf şi cu şindrilă. Pe lângă bisericile amintite, în Basarabia mai fiinţau aproape 40 de mânăstiri şi schituri, unele având o vechime foarte mare. Astfel, mânăstirea *Căpriana* era ctitorie a lui Alexandru cel Bun, iar mânăstirea „Adormirea" (ulterior „Cetatea „ din Ismail) a lui Constantin Brâncoveanu.

Ca dovadă indubitabilă că Rusia, pornind război în 1806 împotriva Imperiului Otoman, avea de gând să anexeze Principatele Române este faptul că în 1808, printr-un ucaz al ţarului se înfiinţa un *„exarhat* - care cuprindea Moldova, Valahia şi Basarabia - subordonat Sinodului rus". În postul de exarh, cu sediul la Iaşi, a fost numit ardeleanul *Gavril Bănulescu,* care ocupase până atunci scaunul de mitropolit sal Kievului, dar fusese demis temporar de ruşi.

Chiar şi istoriografia sovietică recunoaşte că elementul preponderent în Basarabia era cel românesc, iar în părţile răsăritene s-au aşezat, încă de la începutul secolului al XVIII-lea, mulţi ucraineni şi ruşi fugari, spre a se salva de jugul iobăgiei, de obligaţiile de recrutare şi persecuţiile religioase. Astfel, aici au găsit adăpost fugarii streliţi, rascolnicii numiţi aici „lipoveni", *nekrasovţî* (proveniţi din rândurile cazacilor de pe Don, care au plecat conduşi de *Ignatie Nekrascov* - unul

[7] N. Popovschi, *op.cit.*, p. 5

din colaboratorii hatmanului *Kondratie Bulavin).* Când în 1775, din dispoziţia *Ecaterinei a II-a,* a fost lichidată „Zaporojskaia Seci" (centrul cazacilor ucraineni), o parte din zaporojeni s-au stabilit în sudul Basarabiei".[8]

Din cauza asupririi ţariste, mulţi căutau scăpare în zona raialelor turceşti Bender, Ackerman, Hotin, Ismail, unde se ascundeau la familii moldoveneşti care populau această zonă, care de fapt erau băştinaşii. Pentru a evita aducerea lor înapoi, se ascundeau în cadrul obştilor moldoveneşti, „aceştia ascunzându-i sub numele rudelor decedate. De aici, şi zicala basarbeană: „Tata - rus, mama-rus, Ivan... moldovean!"[9] Astfel, populaţia moldoveană primea *ohotno* ("cu plăcere, cu braţele deschise") pe fugarii ruşi ucraineni"[10], conchide lucrarea mai sus citată. În ediţiile ulterioare, numeroase pasaje, de felul celor citate de noi, au fost înlăturate.

Afară de faptul că Basarabia era slab populată, în timpul războiului din 1806-1812 tătarii colonizaţi în sudul Basarabiei au părăsit zona. Conform unei statistici otomane, în 1712, la Chilia, Akkerman, Tatar Bunar şi Bender figurau 5.410 bărbaţi nemusulmani impuşi la dări, iar în 1808, 3.425 de familii nemusulmane erau impuse la dări. Cu siguranţă, majoritatea erau români, deoarece într-o statistică din 1795 privind zona *Oceakov,* puternică fortăreaţă otomană la vărsarea Bugului în Marea Neagră, deci astăzi pe teritoriul Ucrainei ni se dă cifra de 37.000 persoane, dintre care 15.000 români.[11]

Un argument în plus că în planurile Rusiei ţariste figura menţinerea Basarabiei cu orice preţ, constă în faptul că înainte de iscălirea Păcii de la Bucureşti (1812) au început să fie colonizaţi creştini balcanici (bulgari, găgăuzi, albanezi). Astfel, lângă localitatea tătară Caracurt, la circa 7 km de Bolgrad, în 1811 au fost colonizaţi albanezi ortodocşi veniţi din sudul Dunării, numiţi arnăuţi, iar în comuna *Taşbunar* - bulgari şi găgăuzi. În localitatea *Babel,* la circa 20 km de Ismail, în 1812 au coborât spre sud şi s-au aşezat aici moldoveni, în locul tătarilor, localitatea căpătând numele Babele - locul de baştină al mareşalului român *Alexandru Averescu.* În 1811, ţăranii moldoveni au

[8] *istoria Moldavii..., I, p.. 346-347.*
[9] *Ibidem,* p. 347.
[10] *Ibidem.*
[11] *Istoria Moldavskoi S.S.R., I* (sub red. V.I. Ţaranov)), Chişinău, 1982, p. 135.

înfiinţat un sat pe locul aşezării tătare părăsite *Erdek Burno,* unde, în 1830, vor fi colonizaţi aici şi bulgari. Dacă la ocuparea Chiliei, la 9 decembrie 1806, trupele ruseşti găsesc în rândul creştinilor o preponderenţă românească, pe baza statisticilor din 1897, la 11.636 locuitori pe locul întâi se situau ucrainenii (4.555), urmaţi de români (2.495), de evrei (2.144), ruşi (2.100); în rest - bulgari, greci, ţigani, armeni. Deci, populaţie pestriţă, cosmopolită, caracteristică unui oraş-port, la Dunăre.

Merită de semnalat că pe locul unei aşezări tătăreşti care luase locul uneia moldoveneşti, în 1794-1795 a luat fiinţă o nouă aşezare, Furmanca, locuită numai de moldoveni, unde ulterior vor veni şi ucraineni. Imediat după Pacea de la Bucureşti (mai 1812), autorităţile ruseşti menţionau în Basarabia 12 ţinuturi şi 2 fragmente de ţinuturi (Iaşi şi Fălciu care se întindeau şi între Prut şi Nistru). Iată cele 12 ţinuturi:

Nr. crt.	Ţinutul	Oraşe	Sate	Nr. loc
1	Greceni	-	14	990
2	Codru	1	13	1.064
3	Hotărniceni	-	17	2.812
4	Orhei	3	248	14.157
5	Soroca	4	138	7.636
6	Hotin	3	169	13.076
7	Bender }			
8	Akkerman }	4	70	2.789
9	Chilia }			
10	Căuşani			
11	Reni (Tomarovo)	1	19	516
12	Ismail	1	5	120
	Total	17	693	43.160

La această cifră aproximativă se adaugă părţile din ţinuturile Iaşi şi Fălciu şi coloniştii străini.

După *Zasciuc,* totalul populației Basarabiei ar fi, în 1812, de 240.000, iar după *Skalkovski,* de 340.000[12]. Într-o sinteză a Ministerului Afacerilor Externe român,[13] folosind surse rusești, se arată că Basarabia cedată avea o suprafață de 45.629,9 km².

Precizăm că autoritățile și cărturarii ruși n-au contestat niciodată caracterul românesc al Basarabiei. Statistica din 1817 arată astfel:

Naționalitatea	Nr. familii	Locuitori
Români moldoveni	83.848	419.240
Ruteni	6.000	30.000
Evrei	3.226	19.130
Lipoveni	1.200	6.000
Greci	640	3.200
Armeni	530	2.650
Bulgari	241	1.205
Găgăuzi	241	1.205
Total	96.926	482.630

Având nevoie de brațe de muncă în Basarabia, guvernul, prin ucazul din 31 octombrie 1817, a interzis nobilimii ruse să-și recupereze iobagii fugiți în această provincie. Concomitent a stimulat așezarea de coloniști, care va lua proporții în urma războiului din 1828-1829 și a păcii de la *Adrianopol* (1829). Ca să aibă sprijinul nobilimii moldovene care a rămas în Basarabia după 1812 sau avea proprietăți acolo, îi egalează în drepturi cu nobilimea rusă în 1818, păstrându-și vechile privilegii. Prin legea din 10 martie 1847, boierimea moldovenească putea ocupa funcții militare și în aparatul de stat, ca și cea țaristă. Prin aceeași lege, „mazilii" și „ruptașii" se echivalau în drepturi cu mica nobilime.

După cum se știe, până la 1812 Basarabia fusese împărțită în ținuturi și se administra ca și restul Moldovei, de către domnitor, ajutata de Divan. Sudul Basarabiei, până la 1806 fusese stăpânit de

[12] A. Boldur, *La Bassarabie et les relations russo-roumaines,* Paris, 1927, p. 134.
[13] Arh. M.A.E, fond 71/U.R.SS., vol. 130.

tătari, iar raialele Chilia, Cetatea Albă, Ismail, Tighina, Reni* erau sub administrație otomană. Prin pătrunderea armatelor rusești, administrația acestora se substituie celor otomane și tătare. Rușii păstrează inițial în provincia Basarabia veche împărțire românească în 12 ținuturi: Hotin, Soroca, Iași, Orhei, Lăpușna, Hotărniceni, Tighina, Cetatea Albă, Chilia, Ismail, Greceni și Codru, extinzând-o și în fostele raiale turcești și în Bugeacul tătărăsc. Acest teritoriu cuprindea o suprafață de 45.630 km², cu 7.400 km² mai mult decât ce rămânea principatului Moldova. Se găseau 5 cetăți, 17 târguri și 685 de sate, cu o populație - după unele izvoare - de 482.630 de suflete. Chiar și vechea stemă a Moldovei a fost păstrată, reprezentată de capul de bour cu stele între coarne. Jurământul de credință față de țar s-a depus de-abia în anul 1816.

I. Meșceriuk arată că încă la 1 septembrie 1807 guvernul rus a emis un ucaz special pentru bulgari, oferindu-le în Rusia câte 60 ha în proprietate veșnică, fiecărei familii. Astfel, în 1823 erau deja 56 sate bulgărești, cu total de 6.615 curți[14]

Din 1814 au început să se stabilească în Basarabia și coloniști germani, cărora li s-au acordat câte 60 deseatine de pământ în folosință veșnică, materiale pentru construirea caselor, fiind scutiți timp de 50 de ani de plata impozitelor și pe vecie de serviciul militar.

Țarismul folosea măsurile luate în Basarabia și în scopuri politice, așa cum procedaseră Habsburgii în Banat, după 1817, ca Basarabia să devină o provincie bogată, prosperă, unde coloniștii străini să ducă o viață îmbelșugată. Ar fi fost un exemplu și pentru creștinii de la sud de Dunăre, mai ales pentru cei care se aflau sub directa ocupație otomană și ar fi sprijinit pe ruși în înaintarea lor spre Strâmtori și Constantinopol.

În fața forței rusești, otomanii cedează, dând în 1815 un firman în problema navigației pe Dunăre favorabil țarismului, iar în 1817 le cedează două insule mari vizavi de Chilia și Ismail.[15]

* La data intrării armatei ruse în Reni (Tomarovo), se găseau acolo 560 moldoveni, la care s-au adăugat și 284 bulgari, în 1811.
[14] I. Meșceriuk, *Soțialno-ekonomiceskoe razvitie bolgarskih i gagauzkih sel v iujnoi Bassarabii (1808-1856),* Chișinău, 1970, p. 17.
[15] F.G. Ghillany, *Manuel diplomatique, Recueil de traités,* I, Paris, 1856, p. 143.

Noul ţar *Nicolae I*, urcat pe tron în 1825, renunţă la politica liberală a fratelui său şi începe să reducă din privilegiile acordate Finlandei, Poloniei şi Basarabiei.

Iniţial, Basarabia s-a păstrat vechea administraţie moldovenească, cu legile şi obiceiurile existente. Acest lucru se preciza în decretul din 1813, denumit corect „Pravila vremennogo pravlenia Bassarabii" (-Pravilele conducerii vremelnice a Basarabiei). Erau folosite în paralele limbile română şi rusă, iar funcţionarii moldoveni şi cei noi, ruşi, judecau după pravilele existente. Primul guvernator civil al regiunii (*oblast)* Basarabia a fost numit boierul moldovean Scarlat Sturdza, având reşedinţa iniţial la Tighina, apoi la Chişinău, iar comandant militar ganeralul ţarist *Harting*, de origine germană. Proporţia de funcţionari moldoveni şi ruşi, era de 7 la 5, iar conducerea ţinuturilor era exclusiv în mâna boierilor moldoveni băştinaşi (Catargiu, Ghica, Balş, Leon, Vârnav ş.a.). Întrucât Scarlat Sturdza a decedat numai după câteva luni (1813), funcţia sa a fost preluată de generalul Harting. Din 1816, guvernatorul civil este subordonat unui locţiitor al ţarului, prin înfiinţarea funcţiei de *polnomocinîi-namestnik*.

În 1818 a fost elaborată o nouă lege privind organizarea Basarabiei: „Ustav obrazovanija Bessarabskoi oblasti" (= Regulamentul de funcţionare a regiunii Basarabia). Se păstra administraţia locală, dar apărea un *Verhovnîi* Soviet (Consiliul Suprem) şi un tribunal regional, care judeca după legile ţariste şi în limba rusă. Un alt pas în limitarea autonomiei a fost numirea ca polnomicinîi-namestnik, în 1823, a contelui M.S. Voronţov, care deţinea şi funcţia de general guvernator de Novorosiisk, adică a teritoriului sudic al Rusiei la est de Nistru. Deci, cumularea acestor funcţii dovedea limpede *tendinţa ţarismului de a estompa autonomia Basarabiei.*

Noul ţar Nicolae I a renunţat la aparenţe. La 29 februarie 1828 intră în vigoare noua organizare administrativă şi conducere a Basarabiei. Noua lege se intitula „Ucirejdenie dlea upravlenia Bessarabskoi oblasti" (= Instituţii pentru conducerea regiunii Basarabia). *Era lichidată întreaga autonomie - limba rusă era unica limbă admisă în administraţie şi în justiţie (art. 63), era desfiinţată funcţia de guvernator civil şi cea de polnomocinîi-namestnik, Basarabia fiind inclusă în gubernia Novorosiisk, intrând astfel în circuitul unic administrativ al Imperiului rus. Zilele aparent frumoase se terminaseră.*

În luna adoptării noii legi de organizare administrativă a Basarabiei, ţarismul încheiase războiul cu Iranul prin pacea de la *Turkmanceai* (1828), în posesiunile sale incluzând şi o parte din Armenia, iar peste două luni, în aprilie 1828, începea un nou război cu Imperiul Otoman.

Armata rusă, sub conducerea generalului *Wittgenstein*, cu un efectiv de circa 100.000 de soldaţi destinaţi frontului din Peninsula Balcanică, pătrunde din Basarabia în Moldova, prin Sculeni, Fălciu şi Vadul lui Isac, apoi în Ţara Românească, luând poziţie pe linia Dunării. În primele săptămâni s-au alăturat ruşilor peste 3.500 de voluntari români, care doreau înlăturarea oricărei forme de dominaţie otomană.[16]

Războiul s-a terminat în defavoarea otomanilor, ruşii reuşind să înainteze ocupând Adrianopol, în vecinătatea capitalei lor. În acest context se încheie Tratatul de pace de la Adrianopol, în septembrie 1829. De altfel au fost semnate trei documente: Tratatul de pace; Actul separat cu privire la pricipatele Moldova şi Ţara Românească (parte integrală a tratatului de pace); Actul separat referitor la indemnizaţiile de comerţ şi război şi la evacuarea Principatelor Române.[17]

Pe baza tratatului de pace, Principatele Române obţin deplina libertate a comerţului, înapoierea porturilor-cetăţi Giurgiu, Turnu şi Brăila, hotarul stabilindu-se pe talvegul (şenalul) Dunării, toate insulele aflate la stânga talvegului făcând parte integrantă din Ţara Românească, ca şi administraţia internă totală. Printre dezavantaje, amintim întărirea puterii Rusiei în sud-estul Europei - aceasta devine putere protectoare a Moldovei, Ţării Româneşti şi Serbiei, putând să se amestece oficial în treburile Principatelor Române; anexarea Deltei Dunării şi menţinerea unor trupe de ocupaţie în cetatea Silistra, în Valahia şi Moldova. Administraţia rusă, guvernatorul Pavel Kisselef şi o parte din armată vor fi retrase în 1834, iar restul trupelor în 1836.[18]

Istoriografia rusă şi sovietică deplânge faptul că ruşii, după Adrianopol, n-au anexat Principatele Române şi n-au fixat hotarul

[16] Biografia vieţii polcovnicului Ion Solomon, istorisită de sine însuşi şi scrisă de P. Georgescu, Craiova, 1862, p. 24.

[17] *Acte şi documente privind istoria Renaşterii României*, I, partea a II-a, p. 318-322; N. Ciachir, *The Adrianopol treaty (1829) and ist european implications*, în „Revue des études sud-est européennes", 4 (1979), p. 695-713.

[18] A.D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, XI, p. 80-81; N. Ciachir, *100 de ani de la Unirea Principatelor*, Bucureşti, 1958, p. 18.

imperiului la Dunăre. V. I. Şeremet explică această prudenţă a ţarului Nicolae I prin lipsa de experienţă şi de cunoaştere a politicii externe în primii ani de guvernare. Nicolae I fusese pregătit pentru cariera militară şi numai moartea subită a fratelui său, decedat fără urmaşi, l-a adus pe tronul Rusiei în decembrie 1825.[19]

"Şi totuşi, pacea de la Adrianopol - scrie marele duce *Konstantin*, fratele ţarului - a mărit preponderenţa Rusiei în Orient, i-a întărit graniţele, a despovărat comerţul său şi a asigurat interesele sale. Faptul că Turcia este mărginită a exista numai sub protecţia Rusiei, a pleca urechea sa numai la cererile Rusiei, este de părerea împăratului, mai potrivit pentru interesele noastre politice şi comerciale, decât orice altă combinaţie care ne-ar fi silit sau a întinde stăpânirea noastră prin cuceriri, sau a pune în locul împărăţiei otomane nişte state noi care în curând ar fi rivalizat cu noi în putere, cultură şi bogăţie. Fiindcă noi nu am vrut răsturnarea cârmuirii turceşti, apoi căutăm mijloacele de a o menţine în starea ei actuală. Punctul important al trecerii Bosforului a fost rezolvat într-un sens care va pune în dilemă pe celelalte puteri, chiar pe Anglia; căci pavilionul englez e departe de a fi tratat cu aceeaşi consideraţie ca al nostru."[20]

Deşi insurecţia poloneză din 1830-1831 a erodat poziţiile Rusiei, ca putere *fac-totum* în Europa, conflictul turco-egiptean declanşat în 1832 i-a determinat pe otomani să apeleze la ajutorul ţarului, ca acesta să-şi trimită flota la Constantinopol. Rezultanta firească a condus la Tratatul turco-rus de la *Unkiar Iskellessi* din iulie 1833, care a constituit apogeul politicii externe ruseşti în Orientul Apropiat, găsindu-se soluţia ideală dorită de ţar cu privire la Strâmtori.[21]

În tratat (valabil 8 ani) se stipula că, la cererea Rusiei, sultanul va închide Strâmtorile, astfel ca nici un vas militar străin să nu poată intra sau ieşi, cu excepţia celor ruseşti. Deşi secret (era un articol adiţional la tratat), acesta a fost cunoscut imediat şi a provocat multe innsomnii, mai ales diplomaţiilor engleză şi austriacă, adică 8 ani (în 1841 otomanii au refuzat să mai prelungească tratatul).

[19] V.I. Şeremet, *Turţia i Adrianopolskii mir 1829 goda,* Moscova, 1975, p. 185-189.

[20] Cf. A.D. Xenopol, *Istoria românilor dn Dacia Traiană* Vol. X, p. 80-81.

[21] *Acte şi documente relative la istoria renaşterii României,* publicate de D.A. Sturdza şi C. Colescu-Vartic, vol. I (1391-1841), Bucurepti, 1900, p. 1070.

Dacă *Palmerston* şi-a arătat pe faţă iritarea pentru succesul pe care l-au dobândit ruşii în 1833 pe cale diplomatică, Metternich a adoptat cu totul altă tactică şi a reuşit ca în septembrie 1833, la *Münchengraetz* să se întrunească un congres al celor trei monarhii - Rusia, Austria şi Prusia -, unde să se adopte o linie comună în lupta împotriva revoluţiei, ca şi asupra problemelor majore ce puteau surveni în Europa. *Metternich* a reuşit cu această ocazie să încheie o convenţie cu Rusia, ca în acţiunile sale viitoare să consulte Viena şi astfel să bareze drumul Franţei spre Constantinopol, prin filieră egipteană. Palmerston, care intuia că Metternich este capabil de orice combinaţie, avea temeri că la Münchengraetz s-a discutat o eventuală împărţire a Turciei europene, încât dădea dispoziţii că trebuie făcut totul „...ca Anglia şi Franţa să se opună cu toate forţele unei asemenea combinaţii".[22]

De altfel, nu întâmplător s-a ajuns în 1834 la *Quadrupla Alianţă* (Anglia, Franţa, Spania şi Portugalia),[23] care să contracareze blocul de la Münchengraetz, căci încă mai era vie în amintirea oamenilor politici mai vârstnici dispariţia statului polonez (1795) - combinaţie diabolică a celor trei monarhii absolutiste.

Prin Convenţia de la Londra (1841) - parafată de Anglia, Austria, Prusia şi Franţa cu Imperiul Otoman -, unde şi-a pus iscălitura şi Rusia, aceasta este îndepărtată de Strâmtori, iar Turcia este pusă sub garanţia marilor puteri. Sultanul, închizând strâmtorile pentru vasele militare, lovea în primul rând în flota rusă, care, practic, rămânea sechestrată în Marea Neagră.

În acest context se impune întrebarea firească: *Cum de a iscălit diplomaţia ţaristă un asemenea document?* Rusia nu era un stat înfrânt, iar Tratatul de la Unkiar Iskelessi a făcut să-i crească enorm prestigiul în Orientul Apropiat, deşi influenţa îi era anihilată la Constantinopol de diplomaţi străini, mai ales de englezi, dovadă că sultanul nu mai voia să reînnoiască tratatul iscălit în 1833. Totuşi, Rusia îşi menţinea protec-

[22] Lord Palmerston, *Sa correspondance intime pour servir à l'histoire diplomatique de l'Eurore de 1830 à 1865.* Première partie 1830-1848), Paris, 1878, p. 113.

[23] A. Ubieto, J. Regla, José Jovar, Carlos Seco, *Introduction a la Histoire de Espana,* Barcelona, 1971, p. 592 şi urm.

toratul asupra Principatelor Române şi a Serbiei şi poseda în exclusivitate (din 1829) Delta Dunării.

Nicolae I a căutat să diminueze acest eşec al diplomaţiei ruse, încercând să se înţeleagă cu Anglia, spre a împărţi Imperiul Otoman. Istoricul rus *Nina Kineapina* arată că politica externă a Rusiei deriva din situaţia social-economică şi politică a ţării şi în primul rând în interesul claselor conducătoare. Metodele şi mijloacele prin care au fost atinse aceste obiective au fost atât militare cât şi pe cale paşnică, adică prin tratative diplomatice, discuţii, vizite la ceilalţi şefi de state, în vederea atingerii scopului propus.[24]

Pe această orbită se înscrie vizita ţarului Nicolae I în Anglia, în 1844 şi discuţiile avute cu regina Victoria, premierul *Robert Poel* şi ministrul de externe, lordul *Aberdeen*. La cererea ţarului de a împărţi între ei Imperiul Otoman, diplomaţii englezi au fost amabili, i-au dat speranţe, dar n-au iscălit un document în acest sens. În decembrie 1845, ţarul îi declara lui Metternich la Viena că în cazul prăbuşirii Turciei, el nu va ceda nimănui Constantinopolul, iar tăcerea engleză îl făcea să caute alte soluţii. De altfel, ţarul era îngrijorat că forţele revoluţionare din Europa începeau să se agite tot mai mult şi de faptul că Austria şi Prusia, state care, deşi cu regimuri absolutiste, nu reuşeau să se impună în suficientă măsură.

Izbucnirea lanţului de revoluţii în anii 1848-1849 a afectat întregul sistem de relaţii internaţionale din Europa monarhică, instaurat în 1815 la Viena. Izbucnind în Sicilia şi Milano, proclamând republica la Paris, alungându-l pe Metternich de la Viena şi impunând o constituţie, revoluţia a izbucnit tot mai puternic la Buda, Blaj, Iaşi, Bucureşti, îngrijorându-l pe ţar.

După cum se ştie, trupele ţariste împreună cu cele otomane au înăbuşit revoluţia din Principatele Române; de asemenea, 130.000 de militari, sub conducerea felmareşalului Paschievici, au ajutat Austria la înăbuşirea revoluţiei maghiare. Dar diplomaţia ţaristă a mers şi mai departe, obligând Prusia să renunţe la avantajele obţinute în anii 1848-1849, în cadrul Confederaţiei Germane. Au avut loc chiar ciocniri între trupele Prusiei şi Austriei, dar la chemarea expresă a ţarului, a fost convocată la Olmütz (1850) o conferinţă diplomatică cu participarea

[24] N.S. Kineapina, *Veşniaia politika Rossii vtoroi polovini XIX veka,* Moscova, 1974, p. 3.

Rusiei, Austriei şi Prusiei, unde Berlinul a fost constrâns ca în cadrul Confederaţiei Germane să revină la statu-quo-ul existent în ajunul revoluţiei din 1848.

Rusia apare acum ca arbitrul necontestat al Europei, triumfând atât pe cale militară, cât şi diplomatică. A salvat monarhia habsburgică de la pieire, apus la punct Prusia, a intimidat Piemontul şi pe polonezi şi a oprit valul revoluţionar din sud-estul Europei, înăbuşind revoluţia română şi impunând Turciei Convenţia de la *Balta Liman* (1849). Prezenţa trupelor ţariste în Principatele Române până la 1851 avea ca scop să stingă complet focarele revoluţionare de aici. În legătură cu conjunctura din Europa, sunt sugestive cuvintele diplomatului englez, baronul *Stockmar*, în 1851: „În timpul tinereţii mele, *Napoleon* domina Europa, iar în prezent este ţarul. Nu este exclus ca în câţiva ani, ori câteva luni, să dicteze legile continentului".[25] Un asemenea pericol va apropia Anglia şi Franţa, în ciuda divergenţelor existente.

Sub pretextul încălcării tratatelor ruso-turce şi a faptului că ortodocşii din Imperiul Otoman sunt persecutaţi, ţarul a rupt relaţiile diplomatice şi a ocupat Principatele Române, în iunie 1853. A promis că ocupaţia va fi vremelnică, ca să-i oblige pe turci să satisfacă pretenţiile Rusiei. Ţarul, sigur pe recunoştinţa Austriei şi subestimând puterea militară a Franţei, a socotit că aceasta, zguduită de revoluţie, nu va interveni, având în calculele sale o eventuală intervenţie a Marii Britanii alături de otomani. Diplomaţia ţaristă nici nu s-a gândit să ia în calculele sale o eventuală intervenţie a *Piemontului* ori a Prusiei, care erau ocupate cu probleme proprii, probleme ale unificării statelor. În această conjunctură numai Anglia ar fi putut fi considerată inamică - dar ca o probabilitate, căci neavând armată terestră puternică şi numeroasă nu s-ar fi hazardat la acţiuni militare. Exact pe ce se baza diplomaţia ţaristă ca fiind mai sigură - fidelitatea austriacă - va constitui punctul nevralgic al Războiului Crimeii.

Turcia, primind asigurări din partea Angliei şi a Franţei că nu va fi lăsată la discreţia ţarului şi având motive că au fost invadate teritorii care erau sub tutela sa, declară război Rusiei în septembrie 1853. În urma distrugerii flotei otomane la Sinope (noiembrie 1853) de către amiralul rus Nahimov, ceea ce îi asigura supremaţia în Marea Neagră,

[25] Apud J. Droz, *Historire diplomatique de l'Europe de 1648 à 1919,* Paris, 1972, p. 361.

Anglia şi Franţa au hotărât să acţioneze, declarând în acest scop război Imperiului rus, în martie 1854.

Deşi regatul Sardiniei nu avea interese războinice în Marea Neagră şi în bazinul răsăritean al Mediteranei, *Cavour* încerca să intuiască planurile războinice ale lui Napoleon al III-lea şi socotea că participând la război, avea şanse să-şi mărească statul, să facă un pas spre unificare. Totodată era foarte bucuros că Austria, având obligaţii faţă de Rusia, va rămâne în afara conflictului, căci alăturarea ei de partea blocului anglo-francez ar fi redus practic aportul Sardiniei, în sensul că nu s-ar fi ajuns la modificarea statu-quo-ului în nordul Italiei.

Austria, la rândul ei, intuind toate acestea, a considerat că este mai avantajos să ia poziţie ostilă faţă de Rusia, dar fără a-i declara război, postându-se în ţara care ar dori medierea conflictului. Totodată, a căutat să atragă în această acţiune întreaga Confederaţie Germană, mai ales Prusia.

În ciuda imensităţii Imperiului rus, a bogăţiilor sale naturale a potenţialului uman, acesta era cu mult în urma marilor state europene în domeniul tehnicii militare. În ajunul războiului, armata nu avea suficient armament, muniţii şi echipament corespunzător ducerii unui război cu state avansate ca Anglia şi Franţa. Oprimarea poliţienească, avansarea în funcţie de relaţii şi de originea nobiliară făcea ca posturile-cheie să nu fie ocupate totdeauna de elemente capabile, predominând grija pentru aspectul exterior şi respectarea pedantă a unui regulament total învechit. Dacă adăugăm la toate acestea faptul că o armată cu un efectiv de aproape un milion avea în dotare numai 532.895 puşti şi că flota era formată în mare majoritate din vase cu pânze şi că numai 5.000 de lucrători pe întregul imperiu erau angrenaţi în 38 de întreprinderi şi turnătorii să deservească nevoile armatei, ne putem da seama că acest colos răsăritean nu avea şanse să câştige în confruntarea cu Occidentul capitalist.

Iniţial, ţarul a trimis în Principatele Române un efectiv de circa 80.000 militari, sub comanda generalului *M.D. Gorceakov*, care urma să ocupe linia Dunării şi să ducă acţiuni defensive, obligându-i pe otomani să dea curs cererilor ruseşti.

Otomanii aveau în Bulgaria un efectiv de circa 145.000 militari care, sub conducerea lui *Omer-Paşa,* s-au infiltrat la nord de Dunăre, repurtând unele victorii la Olteniţa, Calafat şi Băileşti. Dacă teatrul de război din Caucaz avea să joace un rol secundar, faţă de cel balcanic,

aici, încă de la început, s-au dus lupte violente în zonele Batumi, Poti, în Georgia Apuseană şi în Armenia. Comandantul turc Abdi-Paşa miza ca trupele sale din zona Karslui să facă joncţiunea cu rebelul imam al Daghestanului, Şamil, în scopul alungării ruşilor din Caucaz. Turcii au fost respinşi în acţiunile lor din Transcaucazia, iar flota (formată din 14 vase, dintre care 2 acţionate de aburi) a fost distrusă - după cum am mai spus - la Sinope.

În martie 1854, trupele ruseşti debarcă pe malul dobrogean, vizavi de Brăila, şi asediază Silistra. Ţarul a ordonat aceste acţiuni dorind să-i oblige pe otomani să încheie pacea, înainte ca Franţa şi Anglia să acorde un ajutor efectiv Turciei. Dar aceste calcule nu s-au adeverit, iar după pătrunderea flotei inamice şi bombardarea Odesei, Rusia a fost nevoită să-şi retragă trupele de pe linia Dunării, evacuând şi Principatele Române. Flota anglo-franceză a încercat să debarce pe insulele Aaland din Marea Baltică şi să ocupe fortăreaţa Petropavlovsk din îndepărtata Kamciatka.

La 14 septembrie 1854, flota anglo-franco-turco-piemonteză, cu un efectiv de 360 de vase, dintre care o mare parte cu aburi, debarcă în partea de sud-vest a Peninsulei Crimeea, ocupând portul Eupatoria. Profitând de superioritatea flotei, prin această debarcare periclita posesiunile ruseşti din Crimeea, Georgia, Circazia, unde miza şi pe sprijinul elementelor musulmane. Se cuvine de adăugat că mutarea teatrului de război chiar pe teritoriul Rusiei - stat care avea pretenţii de a-şi extinde hegemonia asupra întregii Europe - urmărea şi o latură psihologică. După ocuparea portului Eupatoria, coaliţia antirusă şi-a îndreptat trupele spre sud, pentru a ocupa portul militar Sevastopol, cel mai important punct strategic naval al Rusiei la Marea Neagră, după ocuparea căruia - dar şi datorită faptul că războiul a relevat înapoierea economică şi slăbiciunile orînduirii iobăgiste - ţarismul a fost nevoit să ceară pace.

Englezii doreau să separe de Rusia, Polonia, ţările baltice Finlanda, Caucazul, Crimeea etc., francezii însă oscilau spre un compromis, nedorind să supere prea mult Rusia, dar şi ca Anglia să nu devină prea puternică. După ce s-au dus tratativele preliminare la Viena, s-au deschis lucrările Conferinţei de pace la Paris, la 25 februarie 1856. Preşedintele lucrărilor a fost ministrul de externe al ţării gazdă, contele *Walewski.* Franţa putea jubila acum: înfrântă în anii 1814-1815, acum era în tabăra victorioşilor, nepotul marelui exilat era împăratul Franţei,

iar fiul natural al contesei *Walewska* - preşedintele acestui înalt for european.

Deşi Austria şi Prusia n-au participat efectiv la conflict, au participat totuşi la lucrările de pace, alături de Franţa, Anglia, Turcia, Sardinia şi Rusia. Austria urmărea cu îngrijoare bunovinţa tot mai crescândă a lui Napoleon al III-lea faţă de Rusia, spre stupoarea şi indignarea lui *Clarendon*. Beligeranţii îşi evacuau teritoriile cucerite reciproc; astfel, Rusia evacua fortăreaţa Kars, iar cei patru aliaţi - Sevastopolul, Balaclava, Eupatoria, Kerci etc. (art.3-4).[26]

Puterile prezente la Congres se obligau „...să respecte independenţa şi integritatea teritorială a Imperiului Otoman", considerând că orice act de natură a-i aduce cea mai mică ştirbire este „o chestiune de interese generale" (art.7). Integritatea Imperiului Otoman însemna că Rusia intra în conflict cu marile puteri în bloc şi că lupta spre emancipare totală a popoarelor din sud-estul Europei era frânată. Ca nedreptatea să nu fie prea mare pentru popoarele care erau asuprite de Imperiul Otoman, marile puteri o obligau să acorde un firman care să îmbunătăţească soarta acestora fără deosebire de religie sau de rasă" (art.9). Marea Neagră era declarată neutră, deschisă marinei comerciale a tuturor naţiunilor, dar interzisă vaselor de război, inclusiv ale puterilor riverane. De asemenea, Rusia şi Turcia nu aveau voie să aibă fortificaţii şi arsenaluri navale în scopul construirii de vase militare (art.13).

Observăm că prin aceste articole, Rusia, mare putere europeană, era lipsită complet de flotă militară în Marea Neagră şi, astfel, lipsită de posibilitatea autoapărării într-un război.

Gurile Dunării, care trecuseră sub controlul direct al Rusiei prin Tratatul de la Adrianopol (1829) reveneau sub jurisdicţie otomană, iar navigaţia pe Dunăre devenea complet liberă, nesupusă la nici o piedică şi la nici o taxă (art.15). Pe baza tratatului de pace, state neriverane ca Anglia, Franţa şi Sardinia deveneau membre în Comisia Dunăreană, ceea ce denotă penetraţia capitalului apusean pe această arteră atât de importanta, care până atunci fusese monopolul Turciei şi Rusiei. Cu scopul de a îndepărta Rusia de gurile Dunării şi a îndrepta o greşeală

[26] *Acte şi documente relative la istoria Renaşterii României,* II, Bucureşti, 1888, p. 884-886.

care se făcuse Moldovei în 1812, au revenit acesteia cele trei judeţe sudice (Ismail, Cahul şi Bolgrad).

Teritoriul retrocedat Moldovei avea o suprafaţă de 10.288 de verste pătrate, cu o populaţie de 127.330 de suflete, care se compuneau din moldoveni, bulgari, lipoveni, găgăuzi.

Vasile Alecsandri a compus cu această ocazie marşul „Drum bun", care a fost cântat de ostaşii români la trecerea Prutului, din care reţinem strofa:

"Hai cu Domnul Sfântul,
Haideţi peste Prut,
Să păzim pământul
Care l-am avut."

Prin unirea celor două principate (1859), domnitorul Alexandru Ioan Cuza se adresa locuitorilor Basarabiei româneşti: „Venim printre voi ca Domn şi ca Părinte, ca să vă aducem bucurie şi vindecarea rănilor de care aţi pătimit până acuma. Noi dorim ca să primiţi sosirea noastră în mijlocul vostru ca un semn de pace şi de mângâiere".

Perioada 1856-1878 a istoriei sudului Basarabiei sub administraţie românească este complet neglijată atât de lucrările de sinteză ale istoricilor români (*Ion Nistor, Alexandru Boldur etc.)* cât şi a celor ruşi şi sovietici.

În general, sudul Basarabiei în ansamblu este tratat succint, iar materialele de arhivă ruseşti pentru perioada administraţiei ţariste (1812-1856; 1879-1918) se află astăzi în arhivele ucrainene, la care n-au avut acces nici istoricii basarabeni.

Pentru perioada administraţiei române, arhivele M.A.I. Moldova întregesc materialul documentar. Dăm câteva exemple: Alegerea mădulariilor târgului Ismail (dos. 12/1857) a corăbiile sosite în porturile Reni şi Ismail (dos. 22, 24, 25, 26/1858), comisari din târgurile ţinutului Ismail (dos. 332/1860), poliţia şi comisarii târgului Chilia - (dos. 79/1858), iarmaroacele din judeţul Cahul (dos. 74/1858), şcolile publice din întreaga zonă (dos. 137/1860),* listele cu numele tuturor satelor şi târguşoarelor (dos. 354/1860), recrutările cu sorţi pentru districtele Bolgrad, Cahul, Ismail (dos. 550, 552, 558/1860), despre

* Arh. Ist. Centr., Arh. St. Buc., M.A.I. , Moldova.

Reni (dos. 338/1860, 495/1860, 321/1861), înfiinţarea târgului Leova din Cahul (dos. 264/1861), despre târgul Vâlcov (dos. 367/1861), privind emigrarea unor colonişti din sud (dos. 744/1861), dos 56/1862, veniturile urbei Bolgrad (dos.2.034/1865), veniturile comunelor rurale din judeţul Ismail (dos. 2.271/1865), muncile şi tocmelile agricole din judeţele Cahul, Bolgrad, Ismail (dos. 69, 70/1875), tablou de munci agricole făcute pentru soldaţii rezervişti concentraţi din sudul Basarabiei (dos. 116/1877), lucrările relative la modul retrocedării Basarabiei în urma hotărârilor Congresului de la Berlin (dos. 153/1878), chestiunea delimitării fruntariilor dintre Dobrogea şi Basarabia (dos. 61/1879).

În tabelul cu numele celor 51 de militari din oraşul Ismail aflaţi sub arme în Războiul pentru Independenţă, la nr. 17 figurează *Averescu Alexandru*, la escadronul 3 jandarmi.[27] Alte nume: *Nacu, Grosu, Lupaşcu, Maţcanu, Pantia, Cojocaru, Casapu, Burghele*[28], deci nume româneşti, alături de altele ca: *Melnicov, Topalov, Calinovschi.*

Procesul de rusificare a oraşului Ismail se va accentua spre sfârşitul secolului al XIX-lea, adică după revenirea sub administraţia rusă.

Protectoratul rusesc stabilit prin Tratatul de la Adrianopol asupra Principatelor Române şi a Serbiei era înlocuit cu „garanţia puterilor contractante (Anglia, Franţa, Austria, Prusia, Sardinia, Rusia)." „Nici o protecţiune exclusivă nu va fi exercitată asupra lor de una din puterile garante. Nu se admite nici un drept special de amestec în treburile lor lăuntrice" (art.22). Deci, practic, protectoratul rusesc era diminuat la o şesime, toate problemele majore privind Principatele Române şi Serbia trebuiau să aibă acordul celorlalte mari puteri, inclusiv al puterii suzerane (Turcia). Anglia şi Franţa nu s-au limitat de a reduce la minimum forţa militară rusă din Marea Neagră, ci, profitând de conjunctură, au obligat-o să-şi lichideze toate fortificaţiile şi să nu construiască nici un stabiliment militar sau naval, în insulele Aaland* din Marea Baltică (art.33).

---

[27] Arh. Ist. Centr. St. Buc. M.A.I Administrative, dos. 148/1878, r.2
[28] *Ibidem*
* Insulele Aaland, ocupate de ruşi în 1809, când Finlanda a trecut sub jurisdicţie ţaristă, fortificate, periclitau - după părerea specialiştilor suedezi - securitatea Stockholmului.

Categoric, urmările Războiului Crimeii au schimbat raportul de forţe în Europa. Înfrângerea Rusiei a impulsionat mişcarea naţională din Basarabia. În perioada 1828-1836, când Principatele Române s-au găsit sub ocupaţie rusească, acest proces între fraţii de pe ambele maluri ale Prutului s-a intensificat. Basarabeanul *Leonte Radu*** preconiza la Iaşi, în 1839, o organizaţie revoluţionară care să formeze o confederaţie (Basarabia, Moldova, Ţara Românească, Serbia etc.), opusă politicii Rusiei ţariste. După date oficiale, în 1839 cei din Chişinău erau în legătură „cu boierii moldoveni pentru naţie", iar în 1848 proiectaseră la Chişinău editarea gazetei „Românul". Călugărul Varlam, născut în Basarabia, intrat în serviciul Moldovei şi apoi al Ţării Româneşti, îl găsim în 1848 în Şcheii Braşovului, saluta revoluţia de la sud de Carpaţi printr-un apel înflăcărat, apreciat de G. Bariţiu ca „o adevărată raritate".

Returnarea celor trei judeţe, în 1856, şi campania pentru Unirea Principatelor (1856-1859), ca şi răscoala poloneză din 1863 dădeau speranţe românilor basarabeni.

** Arestat în Moldova din ordinul Rusiei, a fost extrădat autorităţilor ţariste, care l-au întemniţat, apoi l-au deportat.

BASARABIA ÎNTRE CONGRESUL DE LA PARIS (1856) ȘI REVOLUȚIA RUSĂ DIN 1905

• *Imperiul rus pe calea modernizării* • *Reformele cu caracter burghez (1861-1874)* • *Reformele în Basarabia* • *Basarabia – gubernie a Imperiului rus (1873)* • *Războiul de Independență (1877-1878) și înrâurirea asupra Basarabiei* • *Renașterea curentului național-cultural în Basarabia, până la revoluția din 1905.*

Prin înfrângerile din timpul Războiului Crimeii (1853-1856), prestigiul Rusiei a fost zdruncinat. Noul țar - Alexandru al II-lea, urcat pe tron în 1855 - a fost nevoit să efectueze reforme care să modernizeze Imperiul, pentru apropierea de nivelul statelor europene.

Reforma agrară

Discuțiile privind necesitatea desființării iobăgiei s-au prelungit până la sfârșitul anului 1860. La 19 februarie 1861, țarul a semnat proiectul aprobat de Consiliul de Stat și Manifestul către popor. Conform statisticilor, de pe domeniile moșierilor au fost eliberați 10.250.000 de țărani (femeile nu erau incluse în calcul, ele nu primeau pământ). Dintre acestea, circa 200.000 erau slugi de curte care nu primeau nici un fel de pământ și care își căpătau libertatea fără răscumpărare, exact la 2 ani după publicarea decretului. Țăranii căpătau libertate personală și dreptul de a dispune liber de averile lor, puteau încheia tranzacții, se puteau ocupa cu comerțul, sau cu practicarea meșteșugurilor. Dar se

păstrau obștile, unde țăranii răspundeau solitar de îndeplinirea tuturor obligațiilor față de stat.

Țăranii erau obligați să-și răscumpere locul de casă și lotul de pământ, răscumpărarea făcându-se nu de persoane separate, ci de întreaga obște sătească. De altfel, statul plătea moșierilor contravaloarea loturilor, iar țăranii erau obligați ca în decurs de 49 de ani să achite statului, plus dobânda respectivă.

Teritoriul Rusiei a fost împărțit în trei zone: cu cernoziom, fără cernoziom și stepă. În zonele cu cernoziom loturile erau mai mici (2-6 deseatine), în stepă ajungând până la 12 deseatine. Pădurile, pășunile, islazurile nu intrau în calculul lotului (cu excepția guberniilor bogate în păduri), încât țăranul rămânea în dependență față de moșier - când ar fi avut nevoie de lemne, de pășuni etc.

În cuprinsul reformei agrare mai era prevăzută o clauză: dacă țăranul renunța la 3/4 din lotul său în favoarea moșierului, își păstra gratuit și imediat restul de 1/4 (denumit „lotul săracului").[1]

Țăranii de pe domeniile Coroanei au fost eliberați pe baza unui decret din 1863. Erau circa 2 milioane, cărora loturile le-au fost date nu în folosință personală, ci în proprietate, fiind aplicat principiul răscumpărării obligatorii - primind în medie 4,3 deseatine.

Decretul imperial din 1866 rezolva și situația țăranilor de pe domeniile statului, care erau în număr de circa 8 milioane. Li s-au păstrat integral loturile pe care le foloseau, dar nu cu titlul de proprietate, ci de folosință personală. De-abia pe baza Decretului din 1886, deci după 20 de ani, au primit pământul în proprietate, devenind proprietari din punct de vedere juridic.

În Basarabia, reforma agrară a fost aplicată cu 7 ani mai târziu, pe baza Regulamentului din 14 iulie 1868, care avea la bază pe cel din februarie 1861, la care ne-am referit.

Între timp, și în România au fost emancipați clăcașii, pe timpul domniei lui Cuza (1864) emancipare care s-a extins în județele Ismail, Cahul și Bolgrad, intrate sub jurisdicție românească. De aceea, și țăranii basarabeni erau dornici să se emancipeze, în perioada 1861-1868 având loc 46 de mișcări, cele mai multe în județele Chișinău (15), Soroca (11), Orhei (8). Lui Ion Nistor, în documentata sa *„Istorie a Basarabiei"* îi scapă această întârziere de 7 ani. El conchide că legea

[1] Constantin de Grünwald, *Trois siécle de diplomatie russe,* Paris, 1945, p. 197.

de împroprietărire basarabeană de la 1861 incontestabil are multe părţi bune, ţăranii dispunând de pământ fără nici un fel de restricţie; din păcate, loturile erau foarte mici.[2] În plus, arendaşii şi cârciumarii - în majoritatea cazurilor neromâni - le cer dobânzi în natură, ca ouă, brânză, păsări, miere, ceară, lână, nuci etc. În plus, pământul împuţinându-se prin colonizare, moldovenii băştinaşi sunt nevoiţi să-şi părăsească ţara roditoare şi să treacă în Ucraina, Caucaz, iar ceva mai târziu, în 1908, chiar în Siberia.

Să apelăm la două statistici, ca să urmărim dinamica demografică, în 1843, pe judeţe:

În 1843, suprafaţa judeţelor şi numărul locuitorilor era următoarea:[3]

Nr. crt.	Denumirea judeţului	Suprafaţa (în verste pătrate)	Număr locuitori
123456	Hotin	3.373	118.308
789	Soroca	3.748	81.540
	Iaşi	5.039	78.253
	Orheiu	3.560	82.654
	Chişinău	3.075	110.660
	Bender	3.418	44.778
	Cahul	9.367	100.106
	Akkerman	7.424	68.950
	Gradonacialstvo* Ismail	907	36.871
	Total: 8 judeţe + Ismail	39.911	722.120

[2] *Ion Nistor, Istoria Basarabiei,,p,. 222.*

[3] Arh. Acad., fond XX, f.162.

* În 1830, oraşul Ismail cu o fâşie de pământ din jur, se separă de judeţ, fomrând o administraţie orăşenească independentă (*gradonacialstvo),* iar judeţul Ismail capătă denumirea de Leova. Peste câţiva ani, judeţul Leova devine Cahul.

Prezentăm în continuare situaţia funciară din aşa-zisa Basarabie rusească (fără cele trei judeţe sudice), în jurul anului 1861:

Nr. crt	Categoria socială	Nr. locuitori	% din nr. total al populaţiei	Sup. de pământ (în deseatine)	% din sup. totală a pământului
1	Ţărani dependenţi	405.500	58,6	-	-
2	Răzeşi	85.100	12,3	220.200	6,3
3	Ţărani de pe domeniile statului	67.500	9,7	284.100	8,1
4	Colonişti	87.900	12,7	416.000	11,8
5	Cazaci din Rusia sudică, veniţi iobagi	12.400	1,8	56.100	1,6
6	Ţigani	10.800	1,6		
7	Nobili	8.700	1,2	2.271.400	64,7
8	Cler	14.700	2,1	242.000	6,9
9	Ceilalţi proprietari de pământ	-	-	21.300	0,6
	Total:	692.600	100%	3.511.100	100%

Deci nobilimea şi clerul reprezentau 3,3% din totalul populaţiei şi deţineau circa 72% din pământul productiv al Basarabiei. În judeţele nordice (Hotin, Soroca, Orhei), cu pământuri foarte bune pentru agricultură (cernoziomice), 94% aparţineau moşierilor. În judeţele sudice, unde locuiseră tătarii şi erau aduşi colonişti, chiar în noile condiţii moşierii deţineau 30% din terenuri. Boierul Balş stăpânea 72 sate (cu 160.000 deseatine de pământ), *Rosetti* - 33 sate, *Catargi* - 22. Mânăstirile din Basarabia aveau în stăpânire 241.970 deseatine pământ arabil, deci o pondere procentuală de 25% din suprafaţa totală a pământurilor mânăstireşti din toată partea europeană a Rusiei.

În 1861, din numărul total de 288.000 deseatine de pădure, cât avea Basarabia, nobilimii şi Bisericii le reveneau 268.000, adică peste 90%.

Ţăranii dependenţi din Basarabia aveau o situaţie mai bună decât cei din Rusia, până la 1861, deoarece erau liberi din punct de vedere juridic. În plus, prin reforma aplicată în 1868, ei nu erau legaţi de obşte, îl foloseau în familii, cu drept de moştenire şi au primit pământ, indiferent de numărul membrilor familiei. Dacă în judeţul Hotin au primit în medie 8 deseatine, în judeţul Akkerman (Cetatea Albă), în jur de 13,5 deseatine.

În 1869 a fost aprobat Regulamentul privind reglementarea situaţiei ţăranilor aşezaţi pe domeniile statului. Camera Domeniilor Statului a încetat să funcţioneze de la 1 iulie 1870, aceştia primind toate bunurile şi pământurile pe care le-au avut în folosinţă. Existau 80 de sate ale domeniilor statului, în care locuiau 13.547 de familii totalizând 32.965 suflete. Lucrau 266.500 deseatine de pământ, revenindu-le 7,9 deseatine de persoană şi circa 19 deseatine de familie. Pământul urmau să-l răscumpere, fără a fi limitaţi în timp.

Condiţii similare au avut şi ţăranii de pe domeniile Coroanei.

Prin Decretul din 3 decembrie 1868 a fost aprobat Regulamentul de funcţionare a Oastei de cazaci, care au fost aduşi în Basarabia. Până la 1 ianuarie 1875, celor 6.970 de foşti cazaci li s-au împărţit 45.300 deseatine pământ, primind în medie câte 6,7 deseatine de persoană.

Prin legea din 4 iunie 1871 a fost reglementată situaţia ţăranilor-proprietari, foşti colonişti care deţineau pământuri pe domeniile statului. Aceştia erau cu precădere bulgari, găgăuzi, nemţi, ucraineni etc. şi trăiau în 71 de aşezări, restul trecând sub administraţia românească, deoarece se aflau în sudul Basarabiei. Aveau numeroase privilegii - pământ mai mult (10,9 deseatine de persoană) şi dijma fixată era mult mai mică.

În urma reformei agrare amintite, situaţia ţărănimii se prezenta în felul următor:**

** Tabel preluat din *Istoria R.S.S. Moldoveneşti,* vol. X, Chişinău, 1967, p.514. Precizăm că unele cifre diferă în raport cu cele din lucrarea noastră.

Sup. (în deseatine)

Nr. crt.	Categoria ţăranilor	Număr contribuabili	Suprafaţa pământurilor	Medie pământ/ contribuabil %
1	Ţărani dependenţi	201.076	587.000	2,9
2	Colonişti	38.832	415.300	10,7
3	Ţăranii statului	32.467	259.300	8,0
4	Răzeşi	32.394	217.800	6,7
5	Cazaci din Novarossia	6.797	45.300	6,7
	Total:	311.566	1.254.700	-

Guvernul român a secularizat averile mânăstireşti în decembrie 1863, inclusiv pe cele din sudul Basarabiei. Astfel, toate averile mânăstireşti din România „sunt şi rămân averi ale statului"[4]. În art.6 al susnumitei legi, „guvernul lua înapoi de la egumenii greci ornamentele, cărţile şi vasele sacre cu cari pietatea strămoşilor noştri înzestraseră aceste aşezăminte, precum şi documentele ce au fost încredinţate zişilor egumeni, şi aceasta conform cu inventarele ce se găsesc în arhivele ţării."[5]

La 14/26 august 1864, Cuza sancţiona şi promulga Legea rurală[6] ,care urma să intre în vigoare la 23 aprilie/5 mai 1865, şi-i elibera pe ţărani de obligaţiile feudale (claca, dijma, podvezile etc.), desfiinţa monopolurile feudale înlăuntrul satelor şi îi împroprietărea pe baza unei despăgubiri. Legea hotăra diferenţiat împroprietărirea, funcţie de numărul vitelor fiecărui ţăran. Pălmaşii primeau 4 pogoane şi 15 prăjini (= 20.578,01 m^2) în Ţara Românească, 2 fălcii şi 14 prăjini (= 29.018,64 m^2) în Moldova şi 2 fălcii şi 70 de prăjini în judeţele Cahul, Bolgrad şi Ismail (= 30.517,20 m^2), iar sătenii fruntaşi - cu 4 boi şi o

[4] „Monitorul. Jurnal oficial al Principatelor Unite Române", nr.251, din 17 decembrie 1863.
[5] *Ibidem.*
[6] *Acte şi legiuri,* seria I, vol. II, Bucureşti, 1907, p. 892-903.

vacă - ajungeau în Moldova la 6 fălcii şi 40 de prăjini şi 6 fălcii şi 30 de prăjini în sudul Basarabiei.

Deoarece coloniştii din sudul Basarabiei aveau o situaţie mai bună decât restul ţăranilor români, acestora le-a fost frică să nu-şi piardă aceste avantaje după 1856. Unii colonişti au vrut să se strămute în nord, sub administraţia rusească, iar alţii făceau presiuni asupra autorităţilor de Iaşi; au avut loc chiar şi unele mişcări.

Caimacanul de tristă amintire Nicolae Conachi-Vogoride, bulgar grecizat, printr-un hristov emis în 1858 le confirma, mai ales bulgarilor privilegiile existente[7].

Sub administraţia românească s-a deschis un gimnaziu la Ismail, un gimnaziu cu limba de predare bulgară la Bolgrad, 125 de şcoli primare prin târguri şi sate, cu o populaţie şcolară de 7.000 băieţi şi 944 de fete. Bulgarii, găgăuzii şi ruşii care populau o parte din cele trei judeţe din sudul Basarabiei au continuat să se bucure de toate drepturile şi libertăţile naţionale, în multe sate învăţământul fiind bilingv.

Apar şi o serie de periodice româneşti care, deşi de scurtă durată, dau informaţii de epocă şi contribuie la sudura provinciilor româneşti. Acestea erau: „Echoul Bolgradului" (iulie 1872 - mai 1873), sub redacţia lui V. Brănişteanu; „Ecoul Basarabiei" (Bolgrad, 1874), sub redacţia lui Teodor Boldur-Lăţescu; „Curierul Bolgradului" (1878); „Gazeta de Ismail" (1873-1874) şi „Curierul Bessarabiei", ziar al intereselor generale şi locale, săptămânal, editat sub redacţia lui V. Breanu.

De asemenea, la Bolgrad au fost publicate ziare, broşuri şi cărţi în limba bulgară, multe dintre acestea fiind răspândite la Brăila, Galaţi, Giurgiu, Olteniţa, printre coloniştii bulgari, ca şi la sud de Dunăre.

Celelalte reforme burgheze (1862-1874)

Abolirea relaţiilor feudale a atras după sine transformări în suprastructură, privind conducerea locală şi centrală, reforme în domeniul justiţiei, al învăţământului, al presei, în domeniul cenzurii, în domeniile economic şi financiar şi terminând cu reforma armatei.

[7] C.R. Vogoride (Conachi) Nicolae, *Hristovul Căimăcăniei pentru reîntărirea privilegiilor acordate coloniilor bulgare din Basarabia reîncorporată cu Moldova,* Iaşi, 1858.

Reformele burgheze - a căror aplicare a durat mai mult de un deceniu - au fost deformate încă de la început, guvernul ţarist permiţând aplicarea lor numai şi numai de frica revoluţiei.

În 1864 ţarul sancţionează legea privind înfiinţarea *zemstvelor* - organe de autoadministrare locală, cu participarea tuturor păturilor sociale. Consiliile zemstvelor erau alese pe 3 ani, de către trei adunări (curii): 1) de proprietari care să posede cel puţin 200-800 deseatine; 2) proprietari de întreprinderi din oraşe care să aducă un venit anual de 6.000 ruble sau să posede imobile în urbea respectivă, evaluate la 500-3.000 de ruble; 3) din reprezentanţii obştilor ţărăneşti.

Judeţul urma să fie condus de un consiliu al zemstvei, format din 10-96 membri, iar gubernia de un consiliu format din 15-100 membri. Atribuţiile erau limitate: îngrijirea căilor de comunicaţie, probleme de aprovizionare, măsuri pentru protejarea sănătăţii, asigurarea procesului de învăţământ etc.

Ministerul de Interne căuta să tergiverseze cât mai mult constituirea de comitete ale zemstvelor. Chiar în asemenea condiţii numai în 34 de gubernii ale Imperiului au fost organizate asemenea instituţii.

Procesul de constituire a zemstvelor nu a fost extins şi asupra Siberiei, asupra guberniilor Arhanghesk, Astrahan şi Orenburg, deliberat, deoarece în aceste zone lipseau aproape cu desăvârşire domenii nobiliare - pe care se bizuia autoritatea ţaristă.

Într-o măsură oarecare - arată *A. Boldur* -, ea a fost realizată pentru a satisface pretenţiile nobilimii, care vroia să fie compensată pentru pierderea drepturilor asupra ţăranului - printr-o reformă constituţională. Din cele 28 de persoane alese în 1869 în Consiliul judeţean al Zemstvei, proporţia socială erau următoarea: 18 moşieri, 4 funcţionari, 2 negustori şi 4 ţărani.

Primul preşedinte al Zemstvei provinciale (adică pe Basarabia) a fost *Constantin Pisarievschi* - român, după mamă -, iar printre membri - *Gheorghe Răşcanu, Alexandru Cotruţă, Iacob Sitinschi, Nicolae Donici;* ulterior au mai fost numiţi: prinţul *Costache Moruzi, Nicolae Catargi* şi alţi „moldovanofili".

Legea zemstvei a fost extinsă asupra Basarabiei în 1869. A început construirea de spitale, a înfiinţat farmacii prin târguri şi sate, a organizat expoziţii agricole, câmpuri de experienţă, a înfiinţat trei şcoli inferioare de agricultură (în comunele Purcari - judeţul Cetatea Albă, Cocorozeni - judeţul Orhei şi Grinouţi - judeţul Soroca), o şcoală de

agricultură în comuna *Cricova,* județul Chișinău, un muzeu de științe naturale la Chișinău, în 1889, construind în acest scop un palat în stil maur, terminat în 1905 - o mândrie a Basarabiei.

Cu siguranță, reforma judecătorească a avut cel mai pregnant caracter burghez. Justiția rusă până la 1864 era tipic feudală sub aspect organizatoric, și numai valul revoluționar care a cuprins întreaga țară a impus reforme peste preferința conservatorilor, în frunte cu ministrul justiției, contele *V.N. Panin.* Prin legea din 20 noiembrie 1864, vechile instanțe feudale au foat abrogate, fiind schimbate cu instanțe de tip burghez, unde toți erau egali în fața legii: judecățile se făceau în ședințe publice, iar acuzații puteau fi apărați de avocați. S-au înființat curți cu jurați, s-au înființat notariate publice, iar avocații care până atunci erau funcționarii statului, puteau pleda pe cont propriu, ca particulari.

Deși justiția era independentă de puterea executivă, guvernatorii, poliția și alte organe ale administrației de stat făceau presiuni asupra acestora, judecătorii recalcitranți fiind mutați din oficiu, spre alte centre - fie de mai mică importanță, fie periferice. De asemenea, s-au menținut reminescențe ale justiției de tip feudal; judecarea țăranilor pentru mici delicte, în virtutea obiceiului pământului, instanțe deosebite pentru cler (consistorii), tribunale pentru militari. Cu toate aceste minusuri semnalate, față de justiția abuzivă și retrogradă, noile legi intrate în vigoare pe baza decretului din 1864 împingeau Rusia spre instituirea unei orânduiri burgheze.

La condițiile dezvoltării forțelor de producție capitaliste în Rusia și tendința maselor, indiferent de mediu, spre școli, guvernul a elaborat noi legi în domeniul învățământului, cu scopul de a-și subordona și controla acest sector deosebit de important. Prin decretul din iulie 1864 a intrat în vigoare Legea privind organizarea școlilor primare. Aceste școli puteau funcționa sub patronajul unor instituții sau a unor persoane particulare. Dar procesul de învățământ era controlat de consiliile județene și guberniale, președinte fiind de regulă episcopul regiunii. Pe lângă citire, scriere, cele patru operațiuni aritmetice, religia era materia de bază care trebuia să sădească în conștientul viitorilor cetățeni respect față de autoritate și față de biserică.

Regulamentul din 19 noiembrie 1864 conferea cadrul legal învățământului mediu, permițând teoretic oricărui tânăr să urmeze seminarul ori liceul. Bariera era constituită din taxele ridicate, pe care nu și le putea permite oricine. Liceele erau organizate pe două secții: 1) majoritatea clasice, unde în afara materiilor de bază se studia latina și greaca; 2) reale, unde în locul limbilor clasice se aprofundau matematica și științele naturii. Absolvenții liceelor clasice erau privilegiați, în sensul că se puteau înscrie la universitate fără examen de admitere. Absolvenții liceelor reale puteau urma fără admitere instituții superioare cu profil tehnic.

După 1856 încep să funcționeze în Rusia și licee pentru fete, a căror programă analitică (aprobată în 1860) punea accentul în special cum să devină utile ca mame și soții în societatea rusă.

Regulamentul învățământului superior, intrat în vigoare în 1863, restabilea autonomia universitară (abrogată în 1835) lăsa consiliului profesoral conducerea întregului proces de învățământ, alegerea rectorilor, decanilor și numirea prin concurs a noilor cadre didactice. Ministerul Instrucțiunii confirma numai pe profesorii noi aleși și unele hotărâri ale consiliilor profesorale. Studenții se supuneau unui tribunal disciplinar, numit de consiliul profesoral și nu aveau nici un drept de a se grupa în corporații proprii. Numărul studenților nu era limitat și, de obicei, universitățile rusești aveau următoarele facultăți: istorie-filologie, drept, fizică-matematică și medicină, durata fiind în medie de 4 ani. Afară de cele șase universități existente: *Moscova, Petersburg, Kazan, Kiev, Harkov, Derpt (Tartu),* a fost deschisă una la *Odessa* (1865) și alta la *Varșovia* (1869). Ultimele trei au început să fie frecventate și de basarabeni.

Problema libertății presei și a tipăriturilor, ca și introducerea de periodice și cărți apărute în străinătate a frământat elementele progresiste din timpul Ecaterinei a II-a. Noul regulament al cenzurii a intrat în vigoare în aprilie 1865. Pe baza acestuia, lucrările originale ce depășeau 10 coli de autor, iar traducerile 20, erau scutite de cenzură, ca și pentru unele periodice care depuneau o cauțiune de 5.000 de ruble. În cazul că materialul publicat leza interesele statului, atât autorul cât și conducerea periodicului ori a editurii erau chemați în fața instanței judiciare. Pentru majoritatea periodicelor care apăreau în special în provincie, cenzura se menținea ca și înainte; de asemenea, rămânea în vigoare cenzura bisericii, care nu permitea să apară nici un material ce putea aduce prejudicii acestei instituții. De altfel, nici nu trecuseră trei ani, și a fost emis un decret care acorda Ministerului de Interne dreptul de a interzice apariția oricărei tipărituri (1868), drept extins și asupra guvernatorilor de provincii (1879).

Reforma orăşenească, pe baza căreia trebuiau să se conducă toate oraşele imperiului, a fost elaborată în 1862, dar a intrat în vigoare de-abia pe baza decretului din iunie 1870.

Faţă de instituţii orăşeneşti anterioare, unde puteau activa nobilii, cetăţenii bogaţi şi negustorii, acum, pe baza articolului 17, orice cetăţean dintr-o urbe avea dreptul atât de a alege, cât şi de a fi ales. Noile *dume* orăşeneşti erau formate deci din deputaţi ce reprezentau toate stările sociale, aleşi pe o perioadă de 4 ani, ale căror candidaţi trebuiau totuşi să îndeplinească o serie de condiţii: să fie cetăţeni ruşi; să aibă vârsta de cel puţin 25 de ani; să aibă o anumită avere - precizată în prealabil; să nu aibă datorii sau imobile ipotecate. Numărul celor aleşi varia între 30 şi 72, în funcţie de mărimea oraşului. După calculele specialiştilor, 90% din deputaţi aparţineau nobilimii şi oamenilor celor mai avuţi din urbea respectivă.

Desigur, faţă de duma orăşenească (conform legii intrate în vigoare în timpul Ecaterinei a II-a), unde nobilii deţineau toată puterea, era un progres, dar faţă de cerinţele societăţii ruseşti, practic o mare masă de oameni era exclusă de a participa la treburile statului. Iniţial, legea a fost introdusă în oraşele prin excelenţă ruseşti, aplicându-se treptat, din 1875, în Bielorusia, regiunile baltice (1877), Caucaz (1877), fără să se aplice în Finlanda, Polonia şi Asia Centrală.

De asemenea, şi în domeniul financiar, guvernul a fost nevoit să pună ordine în finanţe, să înfiinţeze Banca de Stat (1860) şi alte bănci, pentru a încuraja iniţiativa particulară şi a sprijini într-un fel nobilimea şi burghezia rusă dornică să se angreneze în comerţ şi industrie, dar care nu dispunea de suficient capital.

În ordine cronologică, ultima reformă de tip burghez aplicată în Rusia în această perioadă a fost *reforma militară*. Astfel, la 1 ianuarie 1874 a intrat în vigoare legea care introducea serviciul militar obligatoriu pentru toate categoriile sociale de sex bărbătesc. Această reformă a fost iniţiată de către una din figurile liberale ale societăţii ruse din acea perioadă, generalul D.A. Miliutin, care din 1861 urmărea cu consecvenţă introducerea serviciului militar obligatoriu pentru toate categoriile sociale şi care era calificat drept iacobin. Elementele consevatoare doreau menţinerea vechiului sistem, recrutare prin tragere la sorţi, iar corpul ofiţerilor să fie format exclusiv din nobili. Miliutin a avut câştig de cauză de-abia după ce în Europa au avut loc mutaţii importante prin schimbarea echilibrului de forţe, adică prin apariţia puternicului Imperiu german (1871), prin terminarea procesului de unificare a statului italian şi prin spectaculoasa înfrângere a Franţei.

Astfel, toţi bărbaţii care împlineau vârsta de 20 de ani trebuiau să satisfacă serviciul militar activ timp de 6 ani pentru armata de uscat şi de 7 ani pentru marină (până atunci serviciul militar era de 25 de ani, prin tragere la sorţi şi prin voluntariat). Cei cu studii aveau termen redus: 6 luni cu studii superioare, un an şi jumătate absolvenţii de licee, cei cu gimnazii absolvite 3 ani, iar cu şcoli primare 4 ani.[8]

Reforma nu a fost introdusă într-o serie de regiuni, cum erau *Caucazul, Asia Centrală, Kazahstanul, Orientul Îndepărtat*, guvernul considerând că este un risc de a înarma şi instrui militar o asemenea populaţie turbulentă.

Reforma militară a fost un act progresist pentru acea perioadă, deoarece în corpul ofiţerilor pătrund şi elemente nenobile, iar marea masă a soldaţilor s-a instruit şi pe această cale, deschizându-li-se unora perspective atât în viaţa militară, cât şi în cea civilă. În plus, manevrarea rapidă a unităţilor militare dintr-o parte în alta a imperiului a dezvoltat reţeaua de căi ferate şi de şosele, tot atât de necesare comerţului, transporturilor, cât şi nevoilor militare.

Numai trei reforme au fost introduse în Basarabia, simultan cu promulgarea lor în guberniile ruse: 1) desfiinţarea pedepsei corporale,* ca o reformă a dreptului penal, care s-a aplicat în Basarabia din 1812; 2) noua organizare a oraşelor în 1870, prin aplicarea noului regulament urban. La 23 martie 1871 se deschidea la Chişinău noua dumă orăşenească. În anii următori, noul regulament urban a fost aplicat în 6 oraşe: *Akkerman, Bender, Hotin, Soroca, Bălţi, Orhei* şi în 3 târguri: *Păpuşoaia, Turlaci* şi *Şaba;* 3) serviciul militar obligatoriu pentru toţi, din 1874. Prin introducerea serviciului militar în Basarabia, se pierde privilegiul obţinut în 1812.

[8] P. Zaioncikovskii, *Voennie reformi 1860-1870 gg. v Rossu*, Moscova, 1952, p.189.

* Bătaia cu vergi. Condamnatul, gol până la brâu şi cu mâinile legate, trebuia să treacă printre două rânduri de soldaţi. Înaintea lui mergeau doi soldaţi, ca condamnatul să meargă încet. Dacă nu suporta şi leşina, era pus pe o sanie şi bătaia continua în ropotul tobelor. Practic, cei care treceau printr-un şir de 1.000 de soldaţi de 12 ori, mureau, dar ţarul Nicolae I era mândru că în Imperiul rus nu exista pedeapsa cu moartea. Această pedeapsă a fost abrogată prin legea din 17 aprilie 1863.

Trebuie să recunoaştem că unii guvernatori, deşi neromâni, au protejat în cadrul unor limite pe moldoveni. Guvernatorul Fanton de Verayon (1857-1862), francez, general-maior, a fost unul dintre colaboratorii generalului Pavel Kiselev în Principate (1829-1834) şi era căsătorit cu fiica vistiernicului Constantin Filipescu; generalul-maior I.E. Gangardt, guvernator în perioada 1867-1871, german din ţările baltice, a favorizat reformele în Basarabia şi a sprijinit implicaţia moldovenilor în acest proces. „Nu era contaminat de şovinismul rus, ci, dimpotrivă, dispus pentru mldoveni. În timpul lui, trupele artiştilor români, veniţi din Iaşi, jucau în teatrele oraşului Chişinău nestingheriţi, spre mulţumirea generală, obţinând succese cu totul excepţionale,şi se bucurau de o atenţie deosebită din partea guvernatorului însuşi."[9] Pe timpul guvernatorului *Nikolai Ignatie Şebeco* (1871-1879), rus de origine, serviciul militar obligatoriu s-a extins şi asupra Basarabiei; dar din 1873 devine gubernie a Imperiului rus, pierzându-şi toate privilegiile.

Războiul pentru Independenţă şi Basarabia. Pierderea sudului Basarabiei, prin congresele de la San Stefano şi Berlin (1878)

În vara anului 1875, la început în Herţegovina şi apoi în Bosnia, izbucneşte o răscoală a populaţiei creştine împotriva Imperiului Otoman, urmată şi în Bulgaria. Marile puteri intră în alertă şi în special Rusia, care dorea să se reabiliteze militar în urma eşecului suferit în Războiul Crimeii.

Evenimentele se complică în iunie 1876, când Serbia şi Muntenegru - vasale Imperiului Otoman - îi declară război acestuia.

Deoarece Turcia a refuzat să efectueze reforme care să îmbunătăţească situaţia creştinilor din sud-estul Europei, Rusia îi declară război în 1877.

Înainte ca trupele ruseşti să treacă Prutul, a fost încheiată o convenţie cu România, la Bucureşti (4/16 aprilie 1877), în baza căreia se asigura armatei ruse care va fi chemată a merge în Turcia „libera trecere prin teritoriul României şi tratamentul rezervat armatelor

[9] Al. Boldur, *Istoria Basarabiei,* III, p. 197.

amice."[10] Dar partea rusă îşi lua angajamentul să respecte integritatea teritoriului românesc în graniţele anului 1877, adică inclusiv sudul Basarabiei. Convenţia a fost aprobată şi parafată de ţar. În acelaşi timp însă, pe baza unei convenţii secrete cu Austro-Ungaria, aceasta îşi dădea consimţământul ca Rusia ţaristă să ocupe cele trei judeţe din sudul Basarabiei. Concomitent, diplomaţia ţaristă tatona terenul la Berlin, Paris, Roma şi chiar la Londra, ca marile puteri, într-o formă sau alta, să consimtă ca acest teritoriu să revină la Rusia.[11]

Pentru vastul Imperiu rus, aceste trei judeţe constituiau o cantitate cu totul neglijabilă, dar în primul rând era în joc orgoliul unui mare imperiu, şifonat în timpul războiului Crimeii. În plus, din punct de vedere economic şi strategic, Rusia ar fi deţinut o parte din gurile Dunării. Celelalte mari puteri, care se temeau ca Istambulul să nu devină port rusesc, erau foarte bucuroase să facă ţarismului aceste minime concesii, socotind că mica Românie, ca vecină, este predestinată să ajungă în sfera de influenţă a Petersburgului.[12]

Diplomaţia românească, care lupta să evite o asemenea soartă fie bănuind, fie intuind, fie aflând de acţiunile Rusiei, a insistat cu perseverenţă să se încheie un document în care partea rusă să recunoască integritatea teritoriului românesc. Acest document a fost obţinut la 4/6 aprilie 1877, însă prin nerespectarea lui de către Rusia ţaristă s-au ivit serioase neînţelegeri ulterioare care au influenţat negativ relaţiile de bună vecinătate.

Trebuie să punctăm faptul că Rusia a refuzat colaborarea militară a României, deşi armata noastră desfăşurată pe Dunăre i-a asigurat un marş strategic nestingherit. Diplomaţia rusă, ferm pornită să reia sudul Basarabiei, în ciuda documentului iscălit, evita colaborarea militară. Nu dorea ca opinia publică europeană să comenteze smulgerea unui teritoriu de la un aliat. Dar, după a doua bătălie de la Plevna, marele

[10] *Documente privind istoria României (*Războiul pentru Independenţă), vol. II, doc. 191, p.112.

[11] Evanghelos Kofos. *Greece and the eastern crisis 1875-1878,* Thessaloniki, 1975; B. H. Summer, *Russia and the Balkens, 1870-1880,* Oxford, 1937, p. 593; *La politica estera italiana 1875-1876,* Bitonto, 1916, p. 67.

[12] Nicolae Ciachir, *Războiul pentru independenţa României în contextul european (1875-1878),* Bucureşti, 1977, p. 165.

duce Nicolae a cerut insistent la 19/31 iulie 1877 cooperarea întregii armate române. Cum s-a ajuns la acest lucru?

La 15 iunie 1877 armata rusă trece Dunărea, înaintând simultan cu trei armate spre Munții Balcani, punctul terminus fiind *Adrianopolul.* Dacă armatele de est și de centru au înregistrat succese, armata de vest, din sectorul Plevna, a fost respinsă de Osman-Pașa. S-a creat o situație periculoasă pentru armata rusă, încât marele duce Nicolae a fost nevoit să ceară insistent cooperarea armatei române la sud de Dunăre. În seara zilei de 19/31 iulie el a trimis prințului *Carol I* următoarea telegramă: „Turcii îngrămădind cele mai mari mase la Plevna, ne nimicesc. Rog faceți fuziune, demonstrație și, dacă-i posibil, trecerea Dunării, ceea ce dorești să faci. Între Jiu și Corabia această demonstrație este indispensabilă pentru a ușura mișcările mele."[13]

La 20 august 1877 grosul armatei române începe să treacă Dunărea. În cadrul cooperării s-a stabilit ca trupele ruso-române din sectorul Plevna să fie puse sub comanda prințului Carol I.

Proclamarea indepedenței României, la 9 mai 1877, a fost salutată cu bucurie și în Basarabia. Basarabenii, începând să efectueze serviciu militar din 1873, în unitățile rusești au fost încorporați și moldoveni. În plus, mulți basarabeni - știind rusește - au servit ca translatori în cadrul unităților țariste aflate în România. Și în cadrul armatei române au luptat moldoveni din sudul Basarabiei, printre care l-am amintit pe Alexandru Averescu. Așa că, la Grivița, la Plevna, la Rahova s-au întâlnit frații între ei. Profitând de război, basarabenii au venit mult mai ușor în România și invers. Acest lucru îl afirmă și Dimitrie Moruzi în cartea sa, „Rușii și românii", arătând că războiul din 1877-1878 a fost un minunat prilej pentru frații de pe cele două maluri ale Prutului de a se vedea.

Contribuția poporului român la războiul din 1877-1878 este concludentă: 125 ofițeri morți și răniți, și 7.493 soldați și sergenți morți și răniți. Dacă ținem seama de faptul că efectivul total al armatei române care a participat la război a fost de circa 40.000 de oameni, ne dăm seama că o cincime din această oștire a căzut la datorie.

Comandamentul rus a subliniat în repetate rânduri vitejia armatei române în luptele pentru cucerirea Plevnei și în special a puterniciei

[13] *Memoriile regelui Carol I al României* (văzute de un martor ocular). X, București, 1912, p. 38-39.

redute Grivița. Țarul i-a scris cu această ocazie lui Carol I: „Mă bucur de strălucita bravură cu care a participat la luptă armata voastră."[14] „Armata română - mai declara țarul - a luptat sub focul cel mai ucigător al inamicului."[15]

Cu toate acestea, delegația română - ca, de altfel, și cea sârbă și muntenegreană - nu au fost admise la tratativele de pace de la San Stefano. În plus, României i s-a luat și sudul Basarabiei, motivându-se că a primit în compensație Dobrogea. România a protestat imediat și a aderat la grupul statelor care cereau revizuirea Tratatului de la San Stefano care - deși recunoștea independența României, a Serbiei și a Muntenegrului și a dat lovituri zdrobitoare Imperiului Otoman – conținea totuși prevederi inacceptabile chiar marilor puteri și nemulțumea pe unii din foștii combatanți.

Rusia, deși victorioasă la San Stefano, dar izolată diplomatic, este nevoită să reexamineze tratatul de pace și să participe la Congresul de la Berlin. *M. Kogălniceanu,* în calitate de ministru de externe, a făcut un ultim apel la marile puteri, în vederea admiterii țării noastre la dezbateri.[16] S-a aprobat numai citirea unui memoriu, redactat de *Ion C. Brătianu* și Mihail Kogălniceanu.

La discuții, Anglia a cerut ca cele trei județe să rămână României, însă cancelarul *Gorceakov* l-a apostrofat pe lordul Beaconsfield că Rusia ține foarte mult la acest lucru, iar comerțul Angliei pe Dunăre nu va avea nimic de pierdut. Bismarck a adăugat că această mică fâșiem de pământ contează extrem de puțin pentru marele Imperiu rus, însă țarul nu trebuie supărat, fiindcă ține la acest lucru. Delegatul Franței, sprijinit de cel al Austro-Ungariei și Italiei, a arătat că s-a procedat cam dur cu România și ar trebui să i se dea Silistra sau alte compensații care să ușureze conștiința unora dintre delegați față de felul cum a fost tratată această țară.[17]

[14] Serghei Tatișcev, *Imperator Alexandr II, Ego jizni i țarestvovanie,* II, Petersburg, 1903, p. 401.

[15] *Sbornik materialov i dokumentov po russko-turețkoi voine ot 1877-1878 gg. na Balkanskom poluostrove,* tom XV, Petersburg, 1903, p.67.

[16] *Documente oficiale. Din corespondența diplomatică de la 6/17 octombrie 1877, până la 16/27 septembrie 1878,* București, 1880, p. 165.

[17] Serghei Tatișcev, *op. cit.*, p. 503.

La remarca delegaţilor români că, faţă de jertfele poporului român în acest război, marile puteri răspund cu ingratitudine, delegatul Angliei, lordul Beaconsfield, a replicat: „Vorbiţi de ingratitudine? Ce vreţi, în politică, ingratitudinea este adesea preţul celui mai bun serviciu."[18]

Şi astfel, areopagul european legifera o nedreptate, în sensul că Basarabia, străvechi pământ românesc, cu populaţie majoritară moldovenească, în ciuda numeroaselor colonizări de străini, era ruptă de ţară. Secolul al XIX-lea, secolul formării statelor naţionale, a unificării Italiei şi Germaniei, permite Rusiei, aliata noastră, să ne smulgă un teritoriu. Ţarul argumenta că este o problemă de principiu. Tot ce a pierdut Rusia în urma Războiului Crimeii, trebuie să recapete. Până nu recuperează teritoriile pe care înaintaşii săi le adunaseră în jurul Moscovei, nu poate să aibă linişte!

Atunci, de ce a mai vândut Alaska, în 1867?

România, devenită independentă, şi cu larg acces la mare prin unirea Dobrogei, devenea o Meccă pentru românii aflaţi sub stăpânire străină. Basarabenii priveau cu şi mai multă speranţă spre Bucureşti.

Renaşterea curentului naţional-cultural

În ciuda colonizărilor masive de neromâni şi a stabilirii de ruşi şi ucraineni în calitate de funcţionari, negustori, militari, moşieri etc., Basarabia simţea româneşte. Şi aceasta se datora mentalităţii claselor sociale, adica a culturii, limbii şi vieţii spirituale ortodoxe româneşti.

Nu întâmplător, călătorul german Dr. Zucker, vizitând-o, o denumeşte „Italia rusească".

Deşi ţarul Nicolae I desfiinţase în 1828 autonomia Basarabiei, prezenţa trupelor ruseşti în Principatele Române în perioada 1828-1836[19] a facilitat contactele între români, iar periodicele româneşti „Curierul românesc" al lui *Ion Heliade Rădulescu* şi „Albina românească" a lui *Gheorghe Asachi* se citeau la Chişinău, Orhei, Cahul şi Ismail şi în alte locuri ale Basarabiei. Generaţia de la 1812 şi cele ce i-au urmat erau pătrunse de spiritul culturii şi literaturii moldoveneşti, pătrunsă organic până la Nistru şi chiar peste şi se reflectă în scrisorile lui *Alexandru Haşdeu, Bogdan-Petriceicu Hasdeu, Ion Sârbu, George Gore, Alexandru Nacu, Constantin Stamati, Al. Donici, Alecu Russo, State Dragomir, Victor Crăciunescu, Zamfir Arbore, Constantin Stere* şi mulţi alţii.

Să nu uităm că familia lui *Dimitrie Cantemir* şi a lui *Mihail Kogălniceanu* era originară din Basarabia, ca şi a eruditului Bogdan-Petriceicu Hasdeu. Iată ce scria luceafărul poeziei româneşti, Eminescu despre Hasdeu:

"Înzestrat c-o memorie imensă şi c-o putere de combinaţie aproape egală cu această memorie, întrunind deci cele două calităţi ce caracterizează inteligenţele geniale: memoria şi judecata, cunoscând o sumă de limbi vii şi moarte, între cari pe cele slave, d-sa ne-a descoperit cel dintâi izvoarele slavoneşti atingătoare de istoria noastră, cu atât mai preţioase cu cât, fiind înconjuraţi de slavi, aceştia ne cunoşteau poate mai bine decât popoarele apusene. Cronici polone, colecţiuni de documente slavone, poezia poporană a neamurilor balcanice şi a celor de la nord, multe din acestea au fost atrase în cercul cercetărilor sale şi încet-încet istoria noastră se reconstruieşte piatră cu piatră ca manifestare uniformă a unui singur geniu naţional, al geniului poporului românesc."[20]

Revenind puţin în timp, merită să remarcăm un eveniment cultural deosebit, petrecut în anul 1819. După ediţia românească a Bibliei de la Blaj, cartea s-a retipărit la Chişinău (1819). Corectura a fost făcută de arhimandritul Varlaam de la Iaşi, iar câteva sute de exemplare au fost trimise în Principate, care aveau nevoie de o nouă ediţie a cărţii sfinte. Astfel, la lumina opaiţelor, aceeaşi carte scrisă în aceeaşi limbă era citită la Blaj şi Timişoara la Calafat şi Craiova, la Buzău şi Huşi, la Hotin şi Ismail, aflată şi în traistele mocanilor la Niculiţel şi Silistra.

În perioada 1834-1854, guvernatorul civil *Pavel Ivanovici Fedorov*, deşi rus, n-a fost şovin şi i-a ajutat pe moldoveni. Graţie tactului său, în ciuda instrucţiunilor de la Petersburg, în 1836 admite întrebuinţarea limbii române în instituţiile statului. Cu un an înainte

---

[18] N. Iorga, *Politica externă a regelui Carol I*, Bucureşti, 1923, p. 303-304.

[19] Arh. ist. Centr., Arh. St. Buc., fond Vornica Dinlăuntru, dos. 135/1831, dos 40/1831, dos 114/1834, dos 68/1836 etc. Deşi administraţia rusă a fost retrasă cu generalul Kiselev, trupe au rămas până în toamna lui 1836, când a fost evacuată şi Silistra.

[20] „Timpul", anul VII, 1 aprilie 1882.

permisese ca româna să fie introdusă ca obiect de studiu, de predare la Liceul teoretic de băieţi din Chişinău, în 1840 şi în şcolile din judeţul Chişinău, iar în 1842 în cele judeţene din Hotin şi Bălţi.

Deoarece suntem la învăţământ, trebuie să spunem că şi până la 1812 existau şcoli pe la sate, majoritatea pe lângă biserici şi mânăstiri. Învăţătura se făcea în moldoveneşte, de către „învăţători liberi", dar în majoritatea cazurilor de către preoţi şi dascăli. Fără cursuri regulate, fără o programă analitică precizată, erau conduse mai ales de către autodidacţi. Iniţierea în învăţătură a copiilor de ţărani era considerată ca o obligaţie a preoţimii locale.

Doctorul *P. Cazacu*, în „Moldova dintre Prut şi Nistru subt Imperiul rus", citând lucrarea „Biografia neamului şi familiei Ceakîr", Chişinău, 1899, reproduce informaţia preotului Mihail Ciachir despre tatăl său: „Şcoala era în casa preotului care făcea şi pe învăţătorul. Învăţa a scri, a ceti, a socoti moldoveneşte şi ruseşte. Singura carte de învăţătură era abecedarul. Din lipsa manualelor, toţi copii învăţau după o singură carte. Pentru scris se făcea un jgheab de scânduri umplut cu nisip, lung de un stânjen. Pe acest nisip, elevii scriau cu degetul literele (anii 1830-1840). Aşa au învăţat trei generaţii".[21]

Aceste şcoli nu au fost susţinute de sus şi stăpânirea străină le-a ignorat la început; administraţia întărindu-se, a început să deschidă şcoli noi, în folosul stăpânirii ţariste. De fapt, asemenea şcoli au fost impulsionate pe întreg teritoriul imperiului, pe baza unui decret din 1839. În afară de sate, se recomanda ca pe lângă mânăstirile de călugări să funcţioneze şcoli pentru băieţi, iar pe lângă cele de maici - pentru fete.

În afară de Chişinău, s-au deschis şcoli la Hotin, Cetatea Albă, Bălţi, Tighina (dascălul Bobeica, din 1827), Soroca, Orhei, Cahul, Ismail etc.

Totuşi, mareşalul nobilimii basarabene *I. Sturdza,* într-o adresă destinată guvernatorului se plângea că „limba moldovenească este neglijată în şcolile publice, că elevii nu se perfecţionează în limba maternă literară şi că şcolile ţinutale sunt lipsite de profesori de limbă moldovenească, de cărţi şi material didactic pentru acest obiect."

[21] P. Cazacu, *op. cit.,* p. 142, a se vedea şi *Biografia neamului Ceakîr,* Chişinău, 1899, p. 13.

Pentru învăţătura mai înaltă s-a deschis la Chişinău, în 1833, un liceu rusesc cu 7 clase (la care, până în 1873, se preda facultativ română pentru moldovenii doritori), iar în 1835, pe lângă liceul amintit s-a deschis un internat pentru copiii boierimii, numit „Pensionul nobilimii", cu scopul de „a pregăti pentru ţară oameni capabili şi folositori, funcţionari cunoscători temeinici ai limbii ruseşti şi moldoveneşti."

În 1912 funcţionau în Basarabia 56 de şcoli secundare de băieţi şi fete (licee), dar în nici unul nu se mai preda româna - nici măcar facultativ. Puţinii absolvenţi români ai liceelor basarabene îşi continuau studiile la universităţile din Odessa, Kiev, Harkov, Varşovia, Dorpat (Estonia), Moscova, Petersburg şi chiar Paris, Viena, Berlin, dar datorită politicii ţariste - mai puţin la Iaşi şi Bucureşti.

"În 1839 - citām după un document - cei din Chişinău erau în legătură cu boierii moldoveni pentru naţie", iar în 1848 se proiecta la Chişinău editarea gazetei „Românul".

Basarabenii urmăreau ştirile privind revoluţiile izbucnite în Europa şi mai ales cele din Principatele Române. Deşi înăbuşite, prezenţa trupelor ţariste între 1848 şi 1851 în Principatele Române uşura schimburile cu Basarabia.

La insistenţele basarabenilor, în 1848 a luat fiinţă la Universitatea din Petersburg o catedră „de limbă moldo-valahă" şi 3 burse pentru absolvenţii Liceului regional din Chişinău.*

Seminarul de la Chişinău, înfiinţat în 1813, rămâne un focar de cultură românească, ca şi preoţii care erau purtătorii tradiţiei strămoşeşti.

În 1859, funcţionau în întreaga Basarabie 162 de preoţi cu studii de seminar, restul fiind fără studii, autodidacţi care efectuau serviciul divin înlimba moldovenească. Deşi noile dispoziţii prevedeau oficierea slujbei în slavonă, ele erau eludate. Preoţii din satele Cecur-Menjir, Tătărăşti, Găleşti ş.a. refuzau să se conformeze acestei dispoziţii. Preotul din satul Batâr declara că enoriaşii lui moldoveni „ascultă cu neplăcere slujba în slavonă", iar preotul din Găleşti, că locuitorii satului sunt „moldoveni de baştină, sincer devotaţi religiei, care însă cred că introducrea slujbei dumnezeieşti în altă limbă poate să schimbe învăţătura şi ordinea dogmelor de credinţă şi orânduieli pe care ei le-au moştenit de la strămoşi."

* Catedra a fost desfiinţată la 26 august 1858.

În 1882, 9 preoţi aveau studii superioare, 521 seminariale, 126 dintre aceştia absolvind la Huşi şi Ismail, oraşe subordonate jurisdicţiei româneşti.

În legătură cu retrocedarea către Moldova a judeţelor Ismail, Cahul şi Bolgrad prin Tratatul de pace de la Paris (1856) pe data de 1 martie 1857, autoritatea rusă a predat românilor două biserici situate pe raza judeţului Chişinău, 39 în judeţul Cahul, 37 în judeţul Bolgrad, 38 în judeţul Ismail, 25 în judeţul Cetatea Albă, în total 124.

Arhivele româneşti reţin cifra de 94 biserici ortodoxe predate de către ruşi în 1857.[22] Pentru primirea bisericilor, din partea Moldovei a fost numit *Filaret Scriban*, rector al Seminarului de la Socola şi protosinghelul *Teoctist Scriban*, ulterior arhimandrit şi rector al aceluiaşi seminar.

În 1857 a luat fiinţă la Ismail, aflat acum sub jurisdicţie românească, un Consistoriu duhovnicesc sub preşedinţia lui *Teoctist Scriban,* prin decretul mitropiltului *Sofronie Miclescu*, avându-i ca membri pe protoiereul de Bolgrad, *Nichifor Petrov*, cel de Ismail, *Iacob Ceaicovschi,* preotul *Iosif Glisean* şi presbiterul *Simeon Topalov.*

Din nevoia de a romaniza Biserica moldovenească, în 1864 a luat fiinţă eparhia Dunării de Jos, având jurisdicţia asupra judeţelor Ismail, Bolgrad, a domeniilor Covurluiului şi Brăilei, cu reşedinţa la Ismail, în timp ce judeţul Cahul, ecleziastic va trece la eparhia Huşi. Documentul este emis la 3 noiembrie 1864 şi iscălit de *Mihail Kogălniceanu, N. Creţulescu, Balinescu* şi generalul Manu. La 17 noiembrie 1864, documentul - prin decretul domnesc nr. 1677 - este iscălit de *Alexandru Ioan Cuza.* Prin acelaşi decret, arhiereul *Melchisedec* este numit ca locotenent de episcop al Eparhiei Dunării de Jos.

În anii 1855-1866 s-a clădit un palat modest, dar cochet şi frumos, pentru episcopie şi au fost cumpărate două case, dintre care una în 1856, cu 3.000 de galbeni austrieci, de la *Olga Neimeier,* soţia unui colonel rus. În palatul mai sus amintit va fi găzduit principele Carol I, cu ocazia vizitei la Ismail, pe data de 20 octombrie 1873.

Basarabia sudică, subordonată noii eparhii, avea două protopopii - una la Ismail, condusă de *Athanasie Bour* şi cealaltă la Bolgrad, condusă de *Iosif Gliseanu.*

[22] Arh. Bibl. Acad., Arh. Ist., fond XX, vol. II.

Un eveniment important l-a constituit deschiderea seminarului de la Ismail în 1865, unde studiau elevi din Basarabia, dar şi din regat mai ales din zona Galaţiului şi a Brăilei. Din păcate, această rodnică activitate românească a fost frânată şi anihilată, căci în 1878, în urma hotărârilor de la *San Stefano şi Berlin* sudul Basarabiei revine din nou la Imperiul ţarist. Reşedinţa de la Ismail se mută la Galaţi şi în locul judeţelor pierdute primeşte Tulcea şi Constanţa, străveche provincie românească, Dobrogea revenind la patria mamă.

La 9 octombrie 1879, bisericile sunt predate autorităţii ruseşti, iar peste 2 zile a predat seminarul, bunuri, arhivă, de către rectorul acestei instituţii româneşti, Constantin Rozei, mitropoliei Chişinăului.

Considerând Ismailul un loc important, cu probleme, căci în sud erau şi mulţi colonişti, plus anii de administraţie românească, autorităţile ruse înfiinţează aici în 1908 al doilea vicariat al Arhiepiscopiei Chişinăului. Ca vicari au funcţionat aici următorii episcopi: *Gavril Cepur* (1909-1911), *Zinovie Drozdov* (1911-1913), *Neofit Sletnicov* (1913-1914), *Dionisie Sosnovschi* (1914-1918), toţi ruşi, şi de-abia în august 1918, românul Dionisie Erhan.

De altfel, şi conducerea întregii Basarabii se schimbase. În 1918, Nicodim Munteanu, ca arhiepiscop de Chişinău, preluase provizoriu conducerea Bisericii din Basarabia, fiind înlocuit în 1920 de către Gurie Grosu, basarabean care cunoscuse şi închisorile ţariste şi avea o bogată activitate pe linia redeşteptării naţionale.

Revenind la Ismail, sub autoritatea română (1856-1878) s-au construit numeroase biserici, dintre care reţinem pe cea din comuna *Vaisal,* judeţul Ismail, cu hramul *Sf. Ilie,* zidită în anul 1874, din cărămidă, dar care din păcate a fost distrusă sub comunişti în anul 1966.* În incinta fostei cetăţi a Ismailului s-a înfiinţat o biserică în 1910, iar biserica *„Adormirea Maicii Domnului"* a fost ctitorită de către *Constantin Brâncoveanu* şi închinată Sfântului Mormânt de la Ierusalim. Se cuvine să adăugăm că în 1924, din iniţiativa lui *Nicolae Iorga*, a luat fiinţă la Ismail muzeul eparhial, în incinta mânăstirii din Cetate, cu picturi şi catapeteasmă, din secolul al XVII-lea.

* Aici a funcţionat ca preot paroh, neîntrerupt între 1918-1944, Nicolae Ciachir (1890-1947), absolvent al seminarului teologic cu 10 clase din Chişinău şi a Academiei teologice din Kiev, hirotonisit preot la 22 februarie 1914.

În deceniul al 7-lea, o serie de tineri, proveniţi mai ales din rândurile boierimii moldovene, „...erau înfocaţi moldofilii care visează o Românie unită".[23] Între ei se remarcă *Nicolae Ştefan Casso* (1839-1904).[24] S-a născut la 10 mai 1839, în satul *Ciutuleşti*, judeţul Soroca, „din nobili hereditari". A studiat la Liceul „Richelieu" din Odessa, care avea şi o secţie universitară (juridică), absolvită în 1859. Cunoştea şapte limbi străine şi era căsătorit cu moldoveanca Smaranda Bantâş, tatăl acesteia fiind mareşalul nobilimii din judeţele Chişinău şi Orhei. Era un om bogat, moştenise de la tatăl său moşia *Chişcăreni*, de peste 9.000 de deseatine, plus soţia sa care aducea o zestre de încă 6.200 de deseatine. Şi-a construit acolo un palat după modelul „chateaux sur Loire", în mijlocul unui splendid parc. A lucrat în justiţie şi a stat mulţi ani în fruntea nobilimii din Bălţi.

A desfăşurat o fecundă activitate în cadrul zemstvelor, care aveau menirea să ridice economic, cultural şi sanitar mai ales populaţia rurală, să construiască şcoli, spitale, dispensare, poduri, drumuri, să înfiinţeze puncte agronomice, să se îngrijească de înmulţirea şi îmbunătăţirea raselor de cai, vite cornute, oi, etc.

Activitatea lui *Nicolae St. Casso*, supranumit, „filosoful de la Chişcăreni", a avut o influenţă benefică pentru judeţul Bălţi (până în 1820 s-a numit Iaşi). „Se urmărea păstrarea tradiţiilor moldoveneşti. În saloane răsuna graiul moldovenesc, iar în sânul ţărinimii s-au menţinut obiceiurile pământului, recunoscute şi consfinţite de noile aşezăminte judecătoreşti".[25]

La Şcoala moldovenească din Chişcăreni, pe care o urmau peste 100 de elevi şi eleve, finanţată de Casso, circa 30 au urmat cursurile liceale, iar 7 la Iaşi, apoi la Universitatea din Paris; Casso a suportat cheltuielile pentru toţi.

Un alt mecena basarabean, *Mihail Stroescu*, a construit pe moşia sa *Stolniceni* din judeţul Bălţi un spital şi un dispensar model pentru ţărani şi a lăsat pentru întreţinerea lui 900 deseatine pământ arabil, pădure, iazuri, mori: de asemenea, a finanţat o serie de şcoli româneşti din Transilvania.

---

[23] Arh. St. Chişinău, Secţia guvernatorului militar, dos. 1079/1862.
[24] Ioan Pelivan, Nicolae Ştefan Casso, în rev. *Basarabia*, nr. 5-6 (1942). Inscripţia pe mormântul lui de la Paris, este în limba română (p.63).
[25] Ibidem, p. 20.

Iar *Constantin T. Kazimir* cheltuia anual peste 100.000 ruble pentru ajutorarea studenţilor şi a studentelor, săraci, fără deosebire de clasă socială, naţionalitate, numărul bursierilor atingând cifra de 500.[26]

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în Basarabia ia amploare curentul naţionalist şi chiar separatist, mai ales în urma unirii din 1859. Se urmărea înfiinţarea la Chişinău a unei tipografii moldoveneşti (*I.V. Cristi*, în 1862), scoaterea unui ziar moldovenesc (*Gh. S. Gore*, în 1863), de publicarea unui „Abecedar român" şi a unei „Istorii naţionale" (St. Gonata), de tipărirea unei „Istorii a românilor" etc.

Încă din 1822, la Chişinău s-a tipărit „Bucoavnă, adică începătoare învăţătură pentru cei ce voiesc a învăţa carte moldoveneşte". O nouă ediţie a apărut în 1842, şi a treia în 1861. O ediţie mai modernă şi cu exemplificări din istoria românilor a apărut la Chişinău, în 1865, intitulată „Abecedă română compusă pentru şcoalele elementare" de către Ivan Doncev (la origine, se pare, un Donici), cu titlul în litere latine.

Ion Nistor, în „Istoria Basarabiei", afirmă că până la revoluţia rusească (din 1905) n-au mai apărut abecedare, după care s-au tipărit cele al lui Popescu, al arhimandritului Gurie (viitorul mitropolit al Basarabiei) ş.a. Se cuvine să facem precizarea că preotul *Mihail Ciachir* a scos o „Bucovnă" (abecedar) în 1896, urmând o nouă ediţie în anul următor, în colaborare cu *Ion Codreanu*.

Revenind la Casso, într-o notă confidenţială a guvernatorului general al Novorosiei şi Basarabiei, *P.E. Kotzebue*, datată 23 mai 1863, se fac referiri la un grup de boieri „... care visează să restabilească naţia moldovenească în Basarabia, care ar da naţiei dreptul a cere unirea cu Moldova". În fruntea acestora se află fraţii Cotruţă, doi fraţi Casso, doi fraţi Cristi, Constantin Cazimir şi fiul său care este student.[27]

Guvernatorul general P.E. Kotzebue, într-o altă notă, datată 21 martie 1864, face constatarea că „...moldovenii din Chişinău, tineri din bune familii, au legături cu Iaşi şi Bucureştii, pentru unirea Basarabiei cu Principatele".[28]

Nicolae Casso devine, din 1865, membru al „Junimii" de la Iaşi, face o donaţie de 108 ruble de aur în 1866, iar *Iacob Negruzzi*, în

---

[26] Paul Vataman, *Figuri sorocene*, Soroca, 1939, p. 219.
[27] Citat după I.T. Boga, op. cit., p. 31.
[28] Ibidem, p. 32.

„Amintirile din *Junimea*" consemna: „ ... găsindu-se pe atunci în Iași, Nicu Casso, proprietar bogat în Basarabia și nepot al lui Pogor, el se hotărî să puie principalul capital pentru cumpărarea tipografiei lui Cozadin și să o lase în întrebuințarea Junimei".[29]

În 1867, *A. T. Hașdeu, Nicolae Ștefan* și *Iancu Strâjescu* sunt numiți membrii ai Societății Literare, viitoarea Academie Română, argumentându-se că sunt românofili basarabeni care discută și vor unirea tuturor românilor într-un singur stat.[30]

Nicolae Casso a mai înființat cinci școli moldovenești, unde se pare că au fost invitați să predea și învățători din Iași.[31] Ele au funcționat ani de zile, apoi au fost închise de autoritățile ruse. Se cuvine de precizat că în 1867, limba moldovenească a fost scoasă din toate școlile publice din Basarabia.

În Basarabia funcționau mai multe tipuri de școli elementare: 1) școli ministeriale cu o singură clasă în 4 grupuri la sate și cu două clase și 6 grupuri la orașe, patronate de Sfatul gubernial al Instrucției; 2) școli întreținute și patronate de Sfatul școlar al zemstvelor; 3) școli bisericiești, cu un curs de 3 ani în 3 grupuri, patronate de Sfatul școlar eparhial, ultimele fiind cele mai numeroase.

Astfel, după 1867, învățământul era pus în slujba rusificării elementului românesc, preponderent în provincie. Însuși guvernatorul recunoaște: „Voim ca Basarabia să se contopească pe deplin cu Rusia, atunci trebuie prin mijlocul școalelor să ne grăbim a face ca măcar jumătate din țăranii moldoveni să devină ruși. Spre această țintă tinde tocmai sistemul de învățământ public, adoptat acum de ocârmuire". Și, mai departe, adaugă că planul de învățământ era așa fel întocmit, „ca să se poată nădăjdui ca tânăra generație moldovenească din Basarabia să fie crescută în chip organic cu patria comună, cu Rusia."

În viața spirituală a Basarabiei un rol important l-a avut Seminarul de la Chișinău, înființat în 1813, în urma unui decret iscălit de către țar la sugestia mitropolitului Gavril Bănulescu-Bodoni. În seminar urmau să se predea toate obiectele specifice acestui tip de învățământ, iar dintre limbi, „... de preferință și neapărat: 1. rusă, ca cea domnitoare; 2. cea moldovenească națională, ca elevii să poată, în acea

[29] Gh. Bezviconi, *Din alte vremuri*, București, 1940, p. 30.
[30] Arh., Acad., Rom. arh. fond XX, dos. 3466.
[31] Hrisofor Clipa, *Amintiri despre N. Casso*, Iolești, 1921., p. 33.

limbă, propovădui norodului cuvântul lui Dumnezeu și moralitatea cea bună; 3. limba latină, deoarece din aceasta s-a format și se poate îmbogăți cea națională; 4. limba greacă, fiindcă în această limbă au fost scrise, în original, dogmele și învățăturile legii, creștinești, iar celelalte limbi, după dorință."

Din îndemnul aceluiași mitropolit, în perioda 1813-1820 s-au construit aproape 200 de biserici noi, unele cu construcție simplă, cu pereți de lut, acoperite cu șindrilă sau chiar cu paie, dar erau focare locale ale românismului. În 1843 funcționau deja în Basarabia 905 școli și un monument măreț, catedrala de la Chișinău, cu hramul nașterii lui *Hristos*, sfințită și inaugurată la 15 octombrie 1836. Arama celor cinci clopote provenea din vechile tunuri turcești de pe zidurile cetății Ismail, iar pentru clopotul cel mare (6.400 kg) s-a înălțat un turn special.

Iscălirea Tratatului de la San Stefano a dus la înrăutățirea relațiilor româno-ruse. În timp ce Kogălniceanu cerea agenților diplomatici români acreditați în străinătate să protesteze, pentru că țara este frustată de cele trei județe din Basarabia, aliatul nostru rus se pregătea să ne ocupe militar! Nu s-a ajuns la un conflict militar, dar Congresul de la Berlin a înrăutățit și realațiile dintre Rusia și Germania. Urmarea a fost iscălirea unui tratat germano-austro-ungar (1879), la care a aderat și Italia în 1882. Astfel, la Viena s-a constituit Tripla Alianță, în 1882, un bloc militar al celor trei puteri din Europa Centrală îndreptat împotriva Rusiei și Franței.

Aderarea României (1883) la un bloc deja format conferea un coeficient de siguranță țării noastre și de prevedere în fața expansiunii țariste spre Balcani. La această concluzie ajunseseră *Ion. C. Brătianu* și regele *Carol I*, adepții colaborării cu Rusia în 1877.

Înăsprirea relațiilor politice dintre ruși și români, reluarea sudului Basarabiei, o pază strictă a frontierei pe Prut și Dunăre (Dobrogea reintrase în circuitul românesc), a avut urmări nefaste între frații de același sânge. Procesul de deznaționalizare a moldovenilor basarabeni prin biserică și școală ia amploare. Guvernatorul Basarabiei, generalul-maior Șebeco, declara la Ismail, la 9 octombrie 1879: „Vă uniți din nou cu fosta voastră patrie (...) Arătați-vă vrednici cetățeni ai marelui stat care vă primește în sânul său cu aceeași dragoste cu care mama-și primește copiii care erau pierduți odinioară și iar au fost găsiți."

A doua zi, arhiepiscopul Chişinăului, la predica de după liturghie la catedrala din Ismail declara: „Ţara voastră a fost ruptă din pământul rusesc. A fost ruptă de la noi o parte a Basarabiei, locuită mai mult de ruşi şi slavi-bulgari. A fost ruptă de la noi Dunărea, fluviul cântecelor noastre populare, din vremuri îndepărtate, scump nouă cum ni-s scumpe Volga şi Donul (...) Voi sunteţi din nou un mădular viu al poporului rus, de la care v-a rupt forţa."

Comentariile sunt de prisos...

Acestea erau ideile arhiepiscopului Pavel Lebedev, care a condus destinele bisericii basarabene între 23 iunie 1861 şi 16 iulie 1882, când a fost transferat ca exarh al Georgiei. Era partizanul imperialismului naţionalist rus, în sensul că numai Rusia are dreptul să conducă toate popoarele ortodoxe. El i-a oprit pe moldoveni să se roage lui Dumnezeu în limba lor, a închis 340 de biserici, a expulzat din Basarabia pe mulţi clerici şi şi-a încălzit palatul arhiepiscopal cu cărţi tipărite în româneşte.

Dar şi situaţia din Rusia a căpătat o turnură în general conservatoare. Asasinarea ţarului *Alexandru al II-lea* (1881), om cu vederi relativ liberale, înfăptuitorul reformelor cu caracter burghez (1861-1874), a dus la o politică net reacţionară. Noul ţar, *Alexandru al III-lea* (1881-1894) şi oberprocurorul *Pobiedonosţev*, au lichidat şi bruma de libertăţi şi au înteţit curentul de rusificare.

Învăţământul pe baze bisericeşti a fost organizat sub directa îndrumare a oberprocurorului Sinodului. În 1884 au fost publicate „Regulele privitoare la şcoalele bisericeşti parohiale". Scopul era educarea tineretului în spirit ortodox şi naţional pentru proslăvirea statului rus. Cărţile de citire urmau să fie publicate numai în limba rusă, pe tot cuprinsul Imperiului, iar lecţiile de literatură, istorie, geografie şi chiar matematică (aritmetică) urmau să sădească la copii „convingerea fermă că patria noastră a fost totdeauna puternică prin credinţa ortodoxă şi prin autoritatea ţarului singur stăpânitor".

În ciuda acestor restricţii, în 1884 apare la Chişinău primul ziar românesc intitulat „Mesajerul Basarabiei", scos de *Riabcic* şi *Drumaşcu,* dar de scurtă durată, iar slujba în numeroase biserici continua să se facă în moldoveneşte. Astfel, arhiepiscopul *Serghie Liapidevski*, aflat în fruntea Bisericii basarabene în perioada 1882-1891, nota în jurnalul său, mirat şi contrariat că în unele biserici registrele de stare civilă erau ţinute în limba moldovenească (cu toate că din 1872 era

obligatorie evidenţa în rusă), iar în satele *Ciorăşti* şi *Visterniceni* din judeţul Chişinău, ca şi în multe alte părţi, serviciul divin se făcea în moldoveneşte, ca si faptul că erau păstrate cărţile de rit românesc.

O contribuţie modestă la redeşteptarea românilor din Basarabia a jucat-o şi preotul şi profesorul Mihai Ciachir (1861-1938). Ca preşedinte al Secţiei şcolare a Consiliului eparhial din judeţul Chişinău, timp de peste două decenii (1885-1906) a înfiinţat mai multe şcoli, între care şi „prima şcoală de învăţători în moloveneşte, în casa părintească dintr-o comună din judeţul Tighina", Citez în continuare din ziarul „Cuvântul Moldovenesc" (nr. 9/1932), care apărea la Chişinău din 1913: „În 1896 a îndrăznit chiar să-şi susţină personal cererea la autorităţile imperiale de la Petersburg cu privire la permisiunea tipăririi şi a introducerii în şcoli a manualelor moldoveneşti, pentru moldoveni."

Conform intervenţiei din anul 1896 a primit aprobarea şi a tipărit cărţi şi manuale proprii. Reţinem un „Abecedar" propriu în 1897, o „Carte de citire", o scurtă „Gramatică" moldovenească şi un „Dicţionar" (Cuvântelnic) ruso-moldovenesc".[32]

În arhiva Mitropoliei Olteniei[33] se păstrează teza de licenţă a lui *Ilie Spinei*, susţinută la Facultatea de Teologie din Chişinău în 1939 ("Figuri proeminente de preoţi basarabeni"), în care autorul face următoarele referiri la Mihail Ciachir: „Modest, dar cult, vorbea curent româna, rusa, ucraineana, turca şi traducea din latină şi greaca veche. Ca preşedinte al Comitetului Tipografiei eparhiale a contribuit la editarea de lucrări, mai ales a revistei „Luminătorul" din 1908".[34]

Mulţi ani a fost preşedintele tipografiei eparhiale, contribuind la tipărirea de broşuri, cărţi şi foi cu conţinut religios, dar şi în limba moldovenească. Prin rezoluţia Sinodului nr. 5318 din 17 octombrie 1900, preotul Mihail Ciachir, în calitate de profesor la Şcoala spirituală, împreună cu preotul Constantin Popovici erau şi cenzorii acestor broşuri, cărţi şi foi bilingve.[35] De asemenea, a contribuit la zidirea

[32] „Cuvântul moldovenesc",nr.9, 1932.

[33] Arh. Mitropoliei Olteniei, Arhiva Consiliului eparhial Chişinău (lucrare de licenţă).

[34] Ibidem.

[35] Nicolae Popovschi, *Istoria Bisericii din Basarabia în veacul al XIX-lea, sub ruşi,* Chişinău, 1931, p. 286. La sfârşitul cărţii sale, Popovschi dă spiţe genealogice ale unor familii mai vechi de preoţi din Bsarabia, după cum urmează: Baltag, Ciachir, Lascu, Neaga, Popovschi. În cartea amintită se vor beşte şi de

bisericii „Frăţimea" (situată în cartierul Schinoasa din Chişinău), mătuşa sa, Ştefanida Ciachir oferind 10.000 ruble.

Nicolae Poposchi afirmă că „pentru munca depusă pe acest teren, preoţii Constantin Popovici şi Mihail Ciachir au obţinut recunoştinţa Sf. Sinod. Foile Frăţimii se răspândeau nu numai în Basarabia, ci şi mai departe, peste hotarele ei în guberniile *Podolia* şi *Kerson*, şi chiar în Caucaz, în acele regiuni unde locuiesc moldovenii ieşiţi din Basarabia."[36]

În anii 1903-1904, autoritatea rusă era îngrijorată că elevii care vin să frecventeze şcolile patronate de biserică, intrând la şcoală nu cunosc nici un cuvânt rusesc, că acasă vorbesc numai moldoveneşte şi foarte curând uită expresiile ruseşti învăţate.

Basarabenii, luptând pentru emancipare naţională au fost atraşi şi în diferite organizaţii revoluţionare. Asttfel, un basarabean *(Dicescul)* a fost amestecat într-o organizaţie revoluţionară la Kiev, în 1879; *Zamfir Ralli-Arbore*, într-un complot îndreptat împotriva ţarului *Alexandru al II-lea.* La eliberarea din închisoare a publicat cartea „Temniţă şi exil" (1894). În oraşul *Nicolaev*, într-un cerc revoluţionar militar a fost implicat căpitanul *Maimescul*, fost elev al Seminarului de la Chişinău. *Petre Braga* a fost exilat în Siberia, iar alt elev, *Filip Codreanu,* a plecat la Nisporeni ca să propage idei socialiste.

Unii basarabeni au reuşit să devină studenţi la Odessa, Kiev, Varşovia, Petersburg, Moscova etc.

Se cuvine să zăbovim asupra activităţii desfăşurate de studenţii basarabeni la Universitatea din *Dorpat* (Estonia). Această universitate datează din anul 1632, fiind înfiinţată de regele *Gustav* al Suediei, sub denumirea de Academia Carolina.

După terminarea Seminarului de la Chişinău, *Ion Pelivan* primeşte o bursă de 300 ruble anual de la Zemstva gubernială şi se înscrie în anul şcolar 1898/99, la Facultatea de Drept a Universităţii din Dorpat-Jurievo (Estonia), pe acea vreme în Imperiul ţarist. Acolo, împreună cu colegii *Alexe* şi *Vasile Oatul, Gheorghe Chicu, Teodor Loghin, Alexandru Groapă, Constantin Goian, Nicolae Siminel, Nicolae Popovschi, V. Hartia,* pun bazele mişcării subversive „Pământenia basarabeană" - prima organizaţie studenţească moldovenească din Rusia.[37]

Dimitrie Ciachir, preot, colaborator al revistei religioase „Vedomosti" (1867) care un număr de ani a apărut în limba română.

[36] N. Popovschi, op. cit., p. 287.

Ion Pelivan, sufletul acestei organizaţii de trezire a conştiinţei naţionale, este arestat în 1902 şi trimis ca soldat într-un batalion disciplinar din oraşul Viatca. când a început revoluţia din 1905 în Rusia el revine la Chişinău, fiind numit ajutor de grefier la tribunal. Aici a venit în contact cu boierii moldoveni patrioţi, ca *Paul Gore, Manolache Gavriliţă, Herţa, Purcel,* etc.

Pan Halippa (şi el student la Dorpat), la 30 octombrie 1905 a pus bazele „Societăţii pentru cultura naţională moldovenească".

Revoluţia rusă din 1905 a dat impuls luptei moldovenilor pentru redeşteptarea naţională.

Spre sfârşitul capitolului, propunem cititorului un studiu comparativ al statisticilor ruseşti din 1862 şi 1897 cu privire la populaţia Basarabiei pentru a face unele comentarii.

Deci, în anul 1897, Basarabia avea o populaţie de aproape 2 milioane de locuitori. Şi după 35 de ani, numărul moldovenilor a rămas preponderent, dar a scăzut (de la 51,44% la 47,58%). Pe locul al doilea se situează ucrainenii, cu 382.169, deci 19,75%, împreună cu cei 155.774 de ruşi însumând 537.943 locuitori. Dacă adăugăm la elementul ruso-ucrainean şi cei 103.225 de bulgari, la sfârşitul secolului al XIX-lea găsim 641.168 slavi, ocupând poziţii politice şi economice de prim rang. Elementul ruso-ucrainean prefera Basarabia, cu clima dulce, bogată în păşuni, pomi fructiferi şi vii, şi mai aproape de Europa Centrală, de Viena, Paris, Berlin, Roma, Istanbul, unde nobilimea şi burghezia bogată prefera să ajungă, decât în Transcaucazia, Asia Centrală sau Siberia. În plus, în Polonia, ţările baltice şi Finlanda, elementul naţional era mult mai bine organizat decât românii basarabeni şi unde - excluzând ofiţerii aflaţi în garnizoană şi înalţi demnitari ţarişti - ruşii cu greu se puteau menţine.

[37] Arh. Bibl. Acad., Arh., Ist., fond XX., dos 3.365.

Etnia	anul 1862		anul 1897	
	nr. pop.	*(%)*	*nr. pop.*	*(%)*
moldoveni	515.927	51,44	920.919	47,58
ucraineni	215.625	21,50	382.169	19,75
evrei	95.927	9,56	228.168	11,79
ruşi	68.128	6,80	155.774	8,05
bulgari	56.666	5,60	103.220	5,33
germani	30.020	2,99	60.200	3,11
ţigani	12.995	1,29	8.656	0,45
polonezi	3.914	0.39	11.696	0,60
armeni	2.298	0,23	2.080	0,11
greci	1.956	0,20	2.737	0,14
alte naţionalităţi	43		2.737	0,14
găgăuzi			57.045	2,95
Total	1.003.499		1.935.401[38]	

Lecturând statisticile de mai sus, remarcăm creşterea elementului evreiesc, de la 95.927 la 228.168 (deci 11,79% din populaţia Basarabiei în 1897), cu poziţii puternice în sectorul bancar şi în comerţ. De altfel, aşezarea Basarabiei la gurile Dunării şi la extremitatea vestică a Imperiului atrăgea populaţii care, prin excelenţă, se ocupau cu comerţul (evrei, armeni, greci).

Întrucât găgăuzii au fost omişi din statistica anului 1862, deşi existau în Basarabia, trebuie să dăm unele explicaţii.

În secolul al XVIII-lea, găgăuzii trăiau în mase compacte în jurul cetăţilor Varna, Silistra, Rusciuk şi în Dobrogea. Marele latifundiar moldovean Balş a trecut peste Dunăre două tabere de găgăuzi, în 1769, întemeiend două colonii între Chişinău şi Lăpuşna - *Ceadar* şi *Orac* - ca să constituie o barieră între tătarii din Buceag şi răzeşii moldoveni. Aceştia ştiau atât turca cât şi tătara, ceva moldoveneşte şi, fiind creştini erau mediatori buni între cele două tabere.[39] Găgăuzii s-au instalat aici, şi-au construit biserici din piatră, iar în 1819 s-au deplasat spre sud, în

[38] Arh. M.A.E., fond 71/U.R.S.S., vol. 130 cf. A.W. Krupensky Basarabie.
[39] Mihail Ciachir, *Istoria găgăuzilor din Basarabia,* Chişinău, 1933, p. 16-17.

Bugeac întemeind coloniile *Ceadâr-Lunga* şi *Avdarma*, pe locul lor instalându-se moldovenii.

Încă din 1811, profitând de plecarea tătarilor din Buceag şi deşi încă nu se încheiase războiul, cu găgăuzii din sudul Dunării s-au întemeiat 7 comune: *Curci, Cişmechioi, Etulia, Caracurt (1/2), Troeanii Vechi, Beş-Ghior* şi *Congaz;* în 1812 încă 5: *Baurci, Cazaclia, Dezghenjé, Tatar-Copceak, Vulcăneşti,* iar în 1814 încă 3: *Beşalma, Bolbochi* şi *Taşbunar (1/2).*

Un alt val a venit în 1821, altul în 1830 (*Başchioi, Cubei, Bolgariica),* numărul lor însumând 40.000 de suflete în jurul anului 1848. Au primit din partea statului pământ mult, inventar agricol şi au devenit buni agricultori, grădinari, crescători de vite şi chiar negustori.

De coloniştii din Basarabia şi răspunderea faţă de autorităţile imperiale, reveneau generalului *Ivan Inzov* şi consilierului *Mihail Butcov*. Împotriva viciilor şi a crimelor se practicau următoarele pedepse: închiderea în carcera comunală pentru scurt timp, muncă silnică în favoarea comunei, pedeapsă cu vergile, mutarea coloniştilor într-o altă colonie* pentru îndreptare şi exilul în Crimeea, Caucaz şi Siberia.

Spre sfârşitul secolului al XIX-lea, în Basarabia existau circa 100.000 de colonişti găgăuzi, centrul lor fiind *Comratul.* Dar, după cum arătam într-un periodic canadian de limbă română[40], recensămintele şi mai ales cel din 1897, au fost falsificate. Chiar surse ruseşti indică în 1891 în Basarabia 1.080.996 de moldoveni (adică 62,7%), iar în 1897, numărul acestora scade la 920.919 (adică 47,59%). Unde au dispărut în numai 6 ani 160.077 de moldoveni? Recensământul din 1891 indică 216.000 de ucraineni, iar peste 6 ani numărul acestora creşte la 382.169. Nici o ştire nu indică de unde au apărut 166.169 de ucraineni în numai 6 ani.

În 1891 figurau în Basarabia 34.473 de ruşi, iar în 1897 erau în număr de 155.774. Deci în 6 ani s-au mai stabilit ori s-au mai născut încă 121.301 ruşi. Chiar istoricii sovietici cei mai tendenţioşi - cum este cunoscutul falsificator Lazarev - se mira şi el de cifrele respective.

În orice caz, populaţia moldovenească rămâne majoritară în provincie şi deşi i s-a impus limba rusă în şcoli, biserici, armată,

* Erau instructive mai ales vizitele în coloniile germane.
[40] „Cuvântul românesc", august 1991, Hamilton (Canada), p. 17.

administrație, justiție, nu a renunțat nici un moment la apărarea spiritualității sale.

Vasile Alecsandri, Mihai Eminescu, Ion Creangă, Bogdan-Petriceicu Hasdeu și mulți alții erau citiți și savurați în Basarabia, moldovenii nerenunțând la apărarea spiritualității sale, păstrându-și credința, obiceiurile și datinele.

BASARABIA - ÎN CADRUL IMPERIULUI RUS, DE LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA PÂNĂ LA DETRONAREA ȚARULUI (1917)

● Considerații generale ● Revoluția din 1905 și creșterea curentului național-cultural moldovenesc ● Reacțiunea stolpinistă și strămutări de moldoveni în Siberia ● Bilanțul unui secol de dominație rusă (1912) ● Primul război mondial și importanța implicării României (august 1916) ● Basarabenii pe frontul românesc și pe alte fronturi ● Criza economică și politică a Imperiului rus pe fundalul unor înfrîngeri militare ● Detronarea țarului (1917) și sfârșitul domniei dinastiei Romanovilor (1613-1917). Perspective pentru popoarele neruse de a ieși din Imperiu.

Pășind mai târziu pe calea dezvoltării capitaliste decât celelalte state din Europa Centrală și Apuseană, în ciuda imensului teritoriu, cuprins între Marea Baltică și Oceanul Pacific, Rusia făcea eforturi disperate, spre sfârșitul secolului al XIX-lea, pentru a fi o mare putere mondială. Depășită economic nu numai de Anglia, Franța, Austro-Ungaria, dar chiar și de S.U.A., Germania, Italia, Japonia - state care au început să se afirme de-abia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, imperialismul rusesc, impregnat de puternice rămășițe feudale, cu contradicții de clasă extrem de ascuțite, era apărat de o armată și o poliție ce depășeau cu mult numărul necesar.

Franța, pentru a evita un nou război cu Germania și pentru a contracarea blocul puterilor Triplei Alianțe (înființat în 1882), avea nevoie în mod special de potențialul militar rus. De aceea, în 1893 va încheia o alianță, iar pentru a atrage țarismul de partea sa, băncile franceze acordau credite și imprumuturi tot mai mari, pe care Rusia le

investea în noi întreprinderi, iar capitaliştii ruşi căutau noi pieţe de desfacere, mai ales în Asia. În plus, popoarele subjugate, printre care şi moldovenii, erau exploatate la maximum. Astfel, neamuri şi rase, crescute în medii diferite, se epuizau fizic şi psihic ca să dea o faţadă strălucitoare Imperiului condus de la St. Petersburg de o mână de nobili grupaţi în jurul dinastiei *Romanov*.[1]

Dorinţa de a străluci în faţa Europei, de a uimi şi sfida popoarele subjugate au determinat clădirea unor catedrale poleite cu aur (Varşovia), biserici monumentale - ca în micul târg Bolgrad din sudul Basarabiei, oraşe noi cu clădiri impozante: *Odessa, Kerson, Port Arthur,* palate somptuoase la *Petersburg* şi *Moscova,* muzee celebre ca Ermitajul sau Galeriile Tretiakov adunând minuni ale artei mondiale.

Capriciul direct al monarhului ori slugărnicia celor din jur, dornici să se evidenţieze, tăiau bulevarde drepte peste clădiri vechi - ca în cazul Bulevardului *Kamenoostrovski,* construit în trei luni pentru *Alexandru al III-lea* (1881-1894), ca să lege Palatul de Iarnă de o ieşire din oraş, calea ferată Petersburg - Moscova, în linie dreaptă, fără nici o deviere, din ordinul lui Nicolae I (1825-1855).[2]

Conform recensământului oficial rusesc din 1897, Imperiul avea o populaţie de 129.000.000 locuitori, dintre care 55.673.000 ruşi, adică 43,3% din totalul acesteia. Sunt menţionaţi 1.122.000 moldoveni (0,9% din totalul populaţiei imperiului). Cifra îi include şi pe cei care s-au declarat moldoveni şi din afara Basarabiei, fiind sate compacte în Transnistria, în Caucaz, în Siberia.

După cum se ştie, în secolul al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea Rusia ţaristă a acaparat teritorii, mutându-şi graniţa. Este vorba de Finlanda, ţările baltice (Lituania, Letonia, Estonia), cea mai mare parte a Poloniei şi Basarabia.

Dar să vorbească cifrele.

Finlanda a fost încorporată în 1809, în urma unui război cu Suedia. În 1897, totalul populaţiei Finlandei ruseşti era de 2.921.217 (folosim surse ruseşti), dintre care 2.571.145 erau finlandezi, deci 88% din totalul populaţiei. În aproape un secol se stabiliseră doar 7.339 ruşi, care nu reprezentau nici 1% din populaţie.

---

[1] Vezi, pentru amănunte, *Istoria S.S..S.R. Rossia v period imperializma 1900-1917 g.g.,* tom VI, sub red. lui A.L. Sidorov, Moscova, 1968.

[2] P. Cazacu, *Moldova dintre Prut şi Nistru, 1812-1918,* Iaşi, f. a., p. 3.

Ţările Baltice au revenit Imperiul rus tot în urma unui război cu Suedia, încheiat în 1721 la Nystadt. Deci, aproape după două secole, situaţia se prezenta în felul următor:

Estonia avea 958.351 locuitori, dintre care 907.136 estonieni (94%) şi 37.577 ruşi (3%).

Letonia avea 2.000.000 locuitori dintre care 1.316.169 letonieni (68,2%) şi 233.667 ruşi (12,2%).

Lituania avea 2.158.630 locuitori, dintre care 1.434.428 lituanieni (65%) şi 96.916 ruşi (4%). Dar aici trăiau şi mulţi evrei (270.920) şi polonezi (195.480).

Polonia a fost lichidată ca stat la a treia împărţire a sa (1795), între Rusia, Austria şi Prusia. Prin Congresul de la Viena (1815), Rusiei îi revenea partea leului din teritoriul Poloniei. În 1897, în Polonia rusească trăiau 7.032.000 polonezi (74,8%) şi 608.000 ruşi (6,6%), 1.321.000 evrei (14.1%).

Chiar dacă ne repetăm, în *Basarabia* trăiau 920.919 moldoveni (47,58%) şi 155.774 ruşi (8,05%).

Deci ruşii în Finlanda nu reprezentau nici 1%, în Estonia 3%, în Lituania 4%, în Polonia 6,6%; numai în Letonia erau 12,2%, depăşind ca procentaj pe ruşii din Basarabia. Dar în Letonia elementul naţional constituia 68,2% din totalul populaţiei, pe când în Basarabia era de 47,58%. dacă mai adăugăm şi elementul slav stabilit în această provincie (ruşi, ucraineni, bulgari), totul era de 641.163, deci cu mult peste 30%. dar exista şi un mare avantaj, pe care finlandezii, estonienii, letonii, etc. nu-l aveau. Basarabia se învecina cu statul român care se impunea tot mai mult pe arena europeană după câştigarea independenţei (1877) şi care strângea legăturile cu fraţii de dincolo de Prut.

La începutul secolului al XIX-lea, Basarabia rămânea o provincie agrar-patriarhală, cu vii, livezi, păduri, în ciuda celor 5 întreprinderi cu 50-500 lucrători şi a altor 113 cu 6-50 muncitori. În 1905 numărul muncitorilor din Basarabia abia atingea cifra de 30.000, la o populaţie de 2 milioane locuitori.

Se ţineau iarmaroace. Chişinăul şi Ismailul se specializaseră pe produse manufacturiere, Bălţiul, - în vite. Soroca - în tutun, Cetatea Albă - în vin.

Oraşul Odessa a devenit porto-franco din 1817, atrăgând numeroase produse - cereale, fructe, piei, vin, miere - care apoi luau

drumul Imperiului Otoman, Italiei, Franţei, iar cele din nord, prin Horin, Bucovina - ajungeau în Austro-Ungaria.

Afară de Ismail şi Reni, viaţa portuară se mai dezvoltă la Chilia şi Vîlcov - acesta din urmă specializându-se în comerţul cu caviar.

Vinul românesc, şi fructele din Basarabia erau apreciate la Petersburg, Moscova, Kiev, Harkov, Odessa, iar lîna făcea concurenţă celei sud-americane şi australiene. În 1860, la 100 de locuitori reveneau 126 de oi; în 1900 numărul a scăzut puţin, revenind 100 de oi la 100 de locuitori. Rasele cele mai răspândite erau cele moldoveneşti (ţigaia, ţuşca şi pârnaia). În schimb numărul cailor se dublase în 1900, faţă de 1860. Gubernia Basarabia depăşise ca număr de cabaline gubernii cunoscute ca renumite în creşterea cailor: Kerson, Taurida şi Ekaterinoslav. În 1909, în Basarabia erau înregistraţi 415.357 cai, 3.207 catâri, 1.080 măgari, iar statistica din 1900 indica 403.198 porci.

În ceea ce priveşte transporturile, precizăm că prima cale ferată din Basarabia a intrat în funcţiune în 1872, legând Chişinăul de Odessa - prin *Tiraspol.* În 1875 a intrat în funcţiune şi tronsonul *Corneşti-Ungheni*, iar din motive strategice se lucra la calea ferată *Tighina-Fălciu* şi *Basarabeasca-Reni.* La începutul secolului al XX-lea, circa 1.000 km de cale ferată brăzdau Basarabia, făcându-se legătura cu Rusia, dar şi cu România.

Pentru că tot suntem la transporturi, amintim, că în 1903 a fost creată Societatea Rusă de Navigaţie pe Dunăre, având monopol pe Dunăre şi Prut, dezvoltându-se centrele portuare Cetatea Albă, Ismail, Reni, Chilia şi Vâlcov. S-au intensificat legăturile cu Galaţiul şi Brăila. De altfel, erau curse de vapoare care legau Galaţiul de Odessa prin Ismail, ca şi curse austriece care funcţionau între Odessa şi Viena. În ceea ce priveşte traficul consemnăm că în 1908 au intrat în porturile basarabene 940 de vase străine, aducând şi luând mărfuri.

În 1912-1913, o societate belgiană a instalat tramvaie la Chişinău, care era un oraş modern, electrificat, cu palate şi parcuri, cu o catedrală impunătoare construită încă din 1836, cu peste 30 de biserici ortodoxe, una catolică şi una lutherană, cu multe sinagogi, cu circa 1.300 de întreprinderi comerciale, 60 industriale (mori, tăbăcării, distilerii), cu peste 40 de şcoli dintre care 10 secundare, cu câteva tipografii, ziare şi reviste. Avea circa 120.000 locuitori înainte de primul trăzboi mondial şi după Unirea din 1918 va fi al doilea oraş ca mărime din România Mare.

În 1910, în Basarabia funcţionau circa 6.200 de mori de diferite tipuri, exportându-se făină şi produse de panificaţie. De asemenea, Basarabia era campioana guberniilor în ceea ce priveşte producţia viticolă. După 1900 se produceau anual 7-8 milioane de vedre de vin*, predominând Mustoasa galbenă şi Păsărească. P. Cazacu dă cifra medie de 12.490.000 vedre anual, adică mai mult de jumătate din vinul produs în tot imperiul rus - Crimeea, Georgia, Armenia. Încep să se planteze soiuri americane, mai uşor de întreţinut - *Cudricul* şi *Isabella.* Capitalistul Saradjev din Tbilisi a deschis o mare întreprindere pentru distilarea cognacului, lângă Călăraşi, ca şi moscovitul *Şustov.*

Era încurajată şi cultura tutunului. *Andrianov* a cultivat o suprafaţă de peste 200 ha cu tutun în judeţul Orhei, fiind una dintre cele mai mari plantaţii din Rusia. În 1909 se cultivau circa 3.000 de deseatine, cu o producţie de circa 200 vagoane tutun de calitate superioară, iar din lacurile Hagi-Ibrahim, Burnas, Curudiol şi Şagan se extrăgea sare. Dacă din lacurile amintite se extrăgeau în 1826 circa 5 milioane puduri**, la începutul secolului al XX-lea producţia a scăzut la 300.000 puduri.

La Chişinău, Bălţi, Cetatea Albă, Tighina, Ismail, Cahul, Bolgrad şi Leova funcţionau sucursale ale băncilor de stat centrale - nobiliare, ţărăneşti, pe acţiuni din Petersburg, Moscova, Varşovia şi Odessa.

Basarabia exporta cereale (grâu, orz, ovăz, porumb). Repartiţia pământului era inegală, fiind în mâna marilor proprietari. În acest context este elocvent să reproducem tabelul repartiţiei pământului pe categorii de proprietari funciari, în 1905.

* În 1842 a luat fiinţă un liceu viticol - primul de acest gen în Imperiu.
** 1 pud = 16 kilograme.

Categoria de proprietari	Nr. gospodării	sup. pământului (în deseatine)	% gospodării	% pământ față de sup. totală	deseatine pământ/ 1 gospodărie
Mari proprietari funciari	5.507	1.656.100	1,9	43,2	301
Statul, orașele, biserica	-	314.700	-	8,2	-
Țărani	284.636	1.864.000	98,1	48,6	6,5
Total:	290.143	3.834.800	100,0	100,0	

Va crește suprafața terenurilor însămânțate, în vederea comercializării cerealelor. Astfel, în 1898 în Basarabia s-au însămânțat 1.804.061 deseatine, pentru ca în 1905 să se însămânțeze 2.123.805 deseatine, deci cu 319.744 deseatine mai mult, într-un interval de numai 7 ani.

Din tabelul de mai sus rezultă că în Basarabia existau, în 1905, 5.507 mari proprietari funciari. Dintre aceștia - aflăm din tabelul dvorenilor - 468 erau nobili[3] (195 moldoveni și 273 nemoldoveni). În afară de ruși, mai întâlnim greci, georgieni, olandezi, germani din țările baltice, polonezi. Dintre aceștia, unii erau ... moldoveni rusificați, ca: *Bodariov, Ianov, Greculov, Munteanov, Lascov* ș.a.

Nobilimea constituia fundamentul politico-economic al țarismului. Dacă în Finlanda, țările baltice și Polonia predominau nobilimea națională - care prin diferite subterfugii sabota țarismul și politica sa de rusificare, în Basarabia situația era mult mai complexă și orice deceniu de stăpânire străină agrava situația. „Durerea naționaliștilor moldoveni trebuie să fi fost nemărginită - arată Ioan Pelivan -, când în Basarabia, la posturile de comandă, în locul fruntașilor băștinași: *Rășcanu, Brăescu, Dimitriu, Chiruș, Bașotă, Sturdza, Balș, Bodescu, Ghica, Cheșcu, Rosetti, Donici, Millo, Bantăș, Bogdan, Catargi, Casso* ș.a

[3] V. și A. N. Krupenski, *Nobilimea Basarabiei*, Petersburg, 1912, p. 21 și urm.

apar renegații și veneticii ca *Krupenscki, Kișinski, Ianușevici* (armean), *Dolivo-Dobrovolski* (polonez), *Pleșkov* (rus), *Dobrogaev* (rus), *Lalevici* (rus), *Poncet* (francez rusificat) ș.a. care, susținând în provincia noastră politica centrală de deznaționalizare și rusificare, nici nu voia să audă de suferințele și aspirațiile naționale ale moldovenimii băștinașe".[4]

În ciuda interdicțiilor, legăturile între românii de pe ambele maluri ale Prutului, deși slabe, se mențineau. Astfel, în 1863 a plecat un grup de călugări de la Mânăstirea Neamțului, în frunte cu *Andronic*, care au întemeiat mânăstirea *Chițcani*, de lângă Bender, păstrând obiceiurile, tradiția și limba moldovenească, contribuind la cultura națională religioasă în Basarabia. Fenomenul s-a înregistrat și invers, mitropolitul Iosif Naniescu, care a păstorit la Iași, era originar din Orhei.

De altfel, tradiția s-a perpetuat, în sensul că doi distinși mitropoliți - *Nestor Vornicescu* al Olteniei și *Antonie Plămădeală* al Ardealului - au rădăcinile genealogice înfipte în Basarabia.

„Comoara producției populare - afirmă P. Cazacu - povești, cântece, legende și zicători, cimilituri, poezii, ca formă vorbită și transmisă din om în om, neputând prin firea ei, a fi supusă nici cenzurii, nici a fi controlată de poliție, arestată și oprită la poștă, s-a păstrat din generație în generație".[5]

În plus, țăranul moldovean s-a izolat deliberat, ca să nu fie rusificat. Această izolare a contribuit la menținerea formelor și riturilor vechi la nașteri, botezuri, cununii, înmormântări, sărbători tradiționale și cântări.

La începutul secolului al XX-lea, Imperiul rus a suferit o puternică lovitură dată prestigiului său mondial, cât și celui militar. Este vorba de înfrângerile atât terestre cât și navale (*Țușima)*, în timpul războiului ruso-japonez din 1904-1905. La declanșarea războiului, Rusia avea 132 milioane locuitori, față de 46 ai Japoniei. În timp de pace dispunea de o armată al cărei efectiv depășea un milion, față de 150.000 ai Japoniei. În caz de război putea mobiliza un efectiv de 4,5 milioane, față de cei 850.000 ai Japoniei. Japonezii au mizat pe repeziciunea operațiunilor militare și pe faptul că numeroase unități rusești se găseau dislocate în Europa, la mii de kilometri de teatrul

[4] Ioan Pelivan, *Nicolae Ștefan Casso...*, p. 61.

[5] P. Cazacu, op. cit., p. 155.

operaţiunilor. La acest război au fost mobilizaţi şi basarabeni care, după cum ştim, din 1874 au fost obligaţi să efectueze serviciul militar.

După punctul de vedere al recrutărilor, ţinutul Hotinului era repartizat la Kiev, iar restul Basarabiei la Comandamentul militar de la Odessa.

De la mine din sat* au participat în 1904 efectiv la luptele cu japonezii 7 persoane, din care 2 au fost prizonieri. Statisticile miliatre ruseşti îi deosebeau pe creştini de evrei. Astfel, în 1909 au fost chemaţi la recrutare din Basarabia 20.157 creştini şi 2.494 evrei. Din aceştia au fost încorporaţi 7.144 creştini şi 777 evrei; restul au fost respinşi la vizita medicală, amânaţi sau daţi la munci auxiliare.

Criza economică şi înfrângerile militare au declanşat Revoluţia din 1905. Grevele din întreaga Rusie au cuprins şi Basarabia. La 23 martie 1905, 250 de lucrători de la 38 brutării din Chişinău au intrat în grevă, iar la 1 mai 1905 are loc o altă grevă împotriva autocraţiei. La 12 ianuarie 1905, la Teatrul din Chişinău a avut loc o mare întrunire, care s-a solidarizat cu revendicările împotriva autocraţiei ţariste.

Premierul *Witte*, referindu-se la sentimentele popoarelor neruse 1905, nota în memoriile sale: „Provinciile de la frontierele Imperiului, folosindu-se de slăbirea puterii centrale ruse, au început a-şi arăta colţii."[6]

În acest context începe campania electorală pentru prima Dumă a Imperiului şi încep să reapară periodice româneşti.

În 1906 apare sub direcţia avocatului *E. Gavriliţă „Besarabia"*, gazetă naţional-democratică românească, săptămânală (primul număr este datat 24 mai). Ulterior a fost intitulată „naţional-poporeană". Grija redacţiei o avea tânărul *Pantelimon Halippa*, iar după arestarea acestuia, *Mihai Vîntu*. A început să fie editată de două ori pe săptămână. Dar, din păcate, şi-a încetat apariţia la 1 martie 1907.**

Merită să semnalăm că *Zamfir C. Arbore* şi *Dr. P. Cazacu* editează în 1905, dar la Geneva (pe foaie este trecut Chişinău), un periodic denumit tot „Basarabia", şi intitulat „Organ al Partidului Naţional Român din Basarabia".[7]

În 1907, *Alexis Nour* editează gazeta săptămânală „Viaţa Basarabiei" (au apărut 6 numere), *Gheorghe Madan* - „Moldovanul", iar *Vasile Brăiescu* - „Basarabia reînnoită" (4 numere, care s-au tipărit la Iaşi).

Deci toate aceste periodice au fost efemere, căci cruntul şi intolerantul autocratism rusesc a înăbuşit din faşă aceste manifestări. Dar şi în timpul Revoluţiei ruse din 1905-1907 s-au strâns la Chişinău şi în alte centre ale Basarabiei cei mai mulţi intelectuali proveniţi „din rândurile răzeşimii, ale clerului şi târgoveţilor şi care la izbucnirea revoluţiei se grăbiseră să se întoarcă acasă de prin centrele ruseşti unde trăiau ca profesori, avocaţi, clerici, studenţi."[8]

Astfel, în jurul acestor periodice s-au strâns: *Ioan Pelivan*, fraţii *Ion* şi *Teodor Inculeţ*, *Pantelimon Halippa*, *Alecu Mateevici*, *Sergiu* şi *Victor Cujbă* şi *Gheorghe Madan* (ultimii, doi, cu studii făcute în regat), *Nicolae Popovschi*, *Vasile Hartia, Vasile Oatu* şi mulţi alţii.

Numai în biserică - arată Ion Nistor - mişcarea naţională s-a menţinut mai multă vreme, graţie spiritului tolerant al episcopului *Vladimir* (1904-1908) şi astfel apare în 1908 revista bisericească lunară „Luminătorul", sub direcţia proteiereului Constantin Popovici. A rămas singurul organ de publicitate*, prin care intelectualii basarabeni puteau da un oarecare semn de viaţă naţională, publicând aici şi diverse articole politice şi literare cu iznaţional românesc.[9]

Folosind informarea furnizată de documentatul Dr. P. Cazacu aflăm că Biserica a întreprins acţiuni încă din 1890, când preoţii C. Popovici şi M. Ceakîr (Mihail Ciachir - n.a.) au editat cărţi, broşuri şi foi cu conţinut religios şi moral, în moldoveneşte.[10] Tot din lucrarea lui P. Cazacu aflăm că s-a constituit o comisie de prelaţi formată din: arhimandrit Gurie, C. Popovici, A. Istrati, M. Plămădeală, M. Ceakîr,

---

* Comuna Vaisal, judeţul Ismail. Cei doi au fost porecliţi, „japonezii".

[6] *Memoires du Comte Witte,* Paris, 1921, p..238.

** Au apărut 54 de numere. Şi-a încetat apariţia, deoarece ultimul număr (cel din 11 martie 1907) a îndrăznit să reproducă poezia „Deşteaptă-te, române!".

[7] Arh. M.A.E, fond 71/ URSS, vol. 130.

[8] Ion Nistor, *Istoria Basarabiei,* p. 271.

* A apărut la Chişinău, până în 1944.

[9] Ion Nistor, *op. cit.*, p. 261.

[10] P. Cazacu, *op. cit.*, p. 135. (Încă din 1896-1897. M. Ciachir a editat un Abecedar şi o Gramatică).

A. Baltaga, care coordona această activitate de tipărire în limba moldovenească.[11]

Iată deci şi unele avantaje prilejuite de revoluţia rusă pentru patrioţii basarabeni. La acest climat a contribuit şi atmosfera celor educaţi la Seminarul de la Chişinău, care a avut un rol major în redeşteptarea naţională românească. Chiar dacă guvernanţii ruşi au urmărit alte scopuri, în cursul unui secol (1813-1913) seminarul a dat 67 de promoţii, cu 4.700 de absolvenţi, dintre care 2.436 au făcut studii complete, iar 241 au urmat şcoli superioare laice (universităţi, şcoli politehnice, de medicină etc.). În acest sens merită să dăm un citat din documentata monografie a lui Nicolae Popovschi: „Seminarul din eparhia Chişinăului ajunsese un aşezământ cultural de o importanţă covârşitoare, care a contribuit la luminarea multor generaţii de tineri. În plus, aducându-şi elevii în mare parte din diferite colţuri ale provinciei, din mijlocul ţăranilor moldoveni băştinaşi şi întorcându-i pe toţi aproape, după terminarea şcoalei, în aceleaşi sate basarabene, cultivau în sufletele elevilor dragostea pentru pământul părinţilor, interesul pentru poporul băştinaş, susţinea şi hrănia legătura între generaţii, păstra tradiţiile româneşti prin comunitatea de limbă, de obiceiuri."[12]

De asemenea, Seminarul de la Ismail (1865), ca şi cel din Edineţi judeţul Hotin (1869)[13] au contribuit la cauza comună a menţinerii unei solidarităţi ce frâna procesul de deznaţionalizare a moldovenilor.[14]

În 1906, la Seminarul teologic din Chişinău s-a înfiinţat Catedra de limba română, în 1907, Catedra de cântare bisericească moldovenească, iar în 1908 şi la clasa de cântăreţi bisericeşti.[15] La 6 octombrie 1906, într-o scrisoare adresată de către tânărul Alecu Mateevici lui Ioan Pelivan, în care îşi arăta admiraţia faţă de activitatea acestuia, se spune: „Sunt convins că, cu toată ruşinea la care am ajuns azi, noi basarabenii, ne trebuie mai mulţi oameni de felul d-tale şi atunci Basarabia este scăpată de sclavie şi poate au dreptate a visa la acel

[11] *Ibidem*, p. 136. Cu această ocazie au luat cuvântul în moldoveneşte: ieromonahul Gurie şi preoţii A. Istrati, M. Plămădeală, N. Lascov, A. Baltaga, M. Ciachir C. Parfenie (arh. ist., fond XX).

[12] Nicolae Popovschi, *op. cit.*, p. 417.

[13] Arh. Acad., fond XX, Episcopia Hotinului. Acte istorice şi statistice.

[14] Preot, Paul Mihailovici, *Fapte trecute şi basarabeni uitaţi*, Chişinău, 1938, p. 52.

[15] Arh. Acad., fondXX, dos. 3.367, p. 96.

strălucit viitor de aur ce i-au prezis poetul Bolintineanu şi care, desigur, acolo deja se împlineşte. Poporul deja se deşteaptă, soarele renaşterii a început să arunce şi asupra românimii basarabene razele sale strălucitoare şi înviorătoare."[16]

Iar boierul-patriot Dimitrie A. Vrabie a îndrăznit public să declare, la Clubul nobilimii din Bălţi, în 1911, următoarele: „Pământul nostru este bogat şi mănos. Soarele nostru e dulce şi binefăcător. Poporul nostru e muncitor, blând şi primitor şi voi v-aţi năpustit nepoftiţi asupra Basarabiei, binecuvântată de Dumnezeu, ca un potop de lăcuste flămânde, venind zdrenţuiţi şi rupţi de foame, din regiunile veşnic înfometate ale Kamei şi Volgăi, unde făceaţi serviciul de hamali în porturile *Iaroslavl, Nijnîi, Cazan, Samara, Saratov.* Voi ne batjocoriţi obiceiurile strămoşeşti şi scumpa noastră limbă strămoşească, poreclindu-ne *baran*, adică cap de bou."[17]

Din păcate, aceste acţiuni de curaj ale moldovenilor basarabeni, cărora multora le-a adus închisoarea ori deportarea, au fost repede uitate.

Vladimir Neaga, referindu-se ceva mai târziu la aceste eforturi pe linia românismului în Basarabia, conchide: „Majoritatea nu cunosc această provincie, decât sub acea formă legendară de răsadniţă a bolşevismului, o Sahară unde nu găseşti nimic românesc."[18]

În paralel, tinerii basarabeni colaborau la ziare şi reviste româneşti din Regat. Astfel, Sergiu Cujbă, Tudose Roman şi Iuliu Friptu scriau la „Viaţa românească" de la Iaşi, la „Convorbiri literare", „Familia", „Sămănătorul", „Universul", „Timpul" articole semnate de *Dumitru Vrabie, Porfirie Fală, Ion Bălteanu, G. Marinescu, P. Gheorghiu* ş.a. Iar mulţi basarabeni se stabiliseră în Regat, din care amintim pe binecunoscuţii *Bogdan-Petriceicu Hasdeu, Constantin Stere, Gavril Muzicescu, Dumitru Moruzi, Axente Frunză, Petre Cazacu.* În plus, studenţii basarabeni de la Iaşi şi Chişinău strecurau peste Prut cărţi apărute în editurile „Minerva" şi „Biblioteca pentru toţi".

În ciuda rusificării, solidaritatea naţională românească se amplifică şi, în acest context, cu sprijinul material al marelui patriot basarabean *Vasile Stroescu,* ia fiinţă în mai 1913, la Chişinău o nouă

[16] *Ibidem*, dos. 3.365, p. 232.

[17] *Ibidem*, p. 93

[18] Arh. Acad., fond XX, dos. 3.367, p.97.

gazetă românească, „Cuvânt moldovenesc", editată de *Pantelimon Halippa, Nicolae Alexandri* şi *Simeon Murafa.* De la o lună, a început să apară de 3 ori pe săptămână, având din 1914 şi un supliment.

Pan Halippa, în „Povestea vieţii mele", vorbeşte de colaboratorii de la revista „Basarabia" (unde era redactor) şi de învăţătorul Petre Braga, „care ştia să judece frumos şi să scrie bine româneşte", de ţăranul autodidact Ion Codreanu din Ştefăneştii Sorocăi, de Vasile Stroescu, moşier din Trinca (judeţul Soroca), un mare Mecena care „... a construit şcoli şi biserici şi în alte sate şi mai ales în Transilvania, unde administraţia ungurească nu era prea bună şi atentă faţă de români"[19], de basarabencele care colaborau la revistă şi urmau la Universitatea din Iaşi: *Maria Şchiopu,* surorile *Alistar, Iulia Bujoreanu, Nataşa Popovschi.*

Referindu-se la „Cuvântul moldovenesc", acesta pătrundea nu numai în satele Basarabiei, „.... dar şi în Transnistria şi chiar în depărtata Siberie, în regiunile Amurului, Usurilskului, Dalnii Vostok şi în Asia Mijlocie, unde fuseseră îndemnaţi să se ducă mulţi moldoveni basarabeni."[20]

Colaboratori la „Cuvântul moldovenesc", îşi aminteşte Pan Halippa, „au mai fost pe vremea ceea până la revoluţia din 1917 - Toader Inculeţ, Alecu Mateevici, Anton Crihan, Dimitrie Bogos, Romulus Cioflec, Mihail Ciachir (preot), Pavel Guciujna (preot), dr. Daniil Ciugureanu şi atâţia alţii, pe care eu eram bucuros să-i am la dispoziţie pentru ca să punem la cale un început de organizaţie politică a moldovenilor din jurul Chişinăului, pentru ca să-i utilizăm pentru susţinerea cauzei noastre".[21]

„Cuvântul moldovenesc" - arată pe bună dreptate istoricul Ion Nistor - „era, până la prăbuşirea Rusiei ţariste, singurul organ de publicitate prin care românii basarabeni vorbeau despre păsurile lor, despre luptele lor şi despre încrederea lor în viitor".[22] Rămăsese singurul organ de publicitate românesc, deoarece „Glasul Basarabiei" - „gazetă spătămânală, naţională şi nevătămătoare" - editată de preotul *Grigore*

[19] Pan Halippa, *Povestea vieţii mele,* în „Patrimoniu", nr. 1, 1990, Chişinău, p. 31.
[20] *Ibidem*, p. 37.
[21] *Ibidem,* p. 36.
[22] Ion Nistor, *op. cit.,* p. 95

Constantinescu, român din Regat, care preda limba română la Şcoala spirituală de fete din Chişinău, nu a avut prea multe apariţii. Gazeta a dispărut foarte curând, neagreată de autorităţile ţariste, iar *Gr. Constantinescu* este nevoit să se mute ca preot în *comuna Năpădeni* din judeţul Bălţi.

În timpul revoluţiei din 1905-1907 şi în anii următori au început să apară şi o serie de cotidiene în limba rusă, ca „Eho Besarabii" (Ecoul Basarabiei) din 1906, „Bessarabskaia Mîsli" (Gândirea basarabeană) din 1909, „Golos Chişineva" (Glasul Chişinăului) din 1914 şi câteva ziare săptămânale, din care reţinem „Bessarabeţ" (Basarabeanul), în 1907, editat de *P.V. Dicescul.*

Profitând de conjunctură, de alegerile pentru Dumele de stat, erau propagate şi idei liberale care să ducă la democratizarea vieţii politice în Imperiul rus.

Practic, cele patru Dume de stat (1906-1912), afară de unele ameliorări în viaţa ţaranilor, n-au adus uşurări prea mari privind organizarea unor manifestări naţionale româneşti.

În timpul reacţiunii stolpiniste (în urma loviturii de stat din iunie 1907), începe să acţioneze din nou poliţia urbană şi rurală, văzută şi nevăzută, care asigura credinţa pentru ţar şi patrie. În perioada 1909-1914 au plecat în Orient, adică în Siberia şi Asia Centrală, circa 60.000 locuitori, în majoritate covârşitoare moldoveni ţărani, promiţându-li-se pământ mai mult şi viaţă îmbelşugată, în timp ce străinii le ocupau pământurile în Basarabia.

În scopul rusificării şi deznaţionalizării oraşelor Basarabiei, au fost atraşi mulţi străini. Evreii, cu precădere negustori, care erau persecutaţi în Ucraina, Lituania, Polonia, aici erau scutiţi de dări, iar creştinii primeau locuri de casă şi prăvălii ieftine ori gratuite.

Statistica oficială a populaţiei din 1912 a populaţiei urbane din Basarabia este edificatoare, dar şi zguduietoare:

evrei - 37,2%
ruşi - 24,4% - inclusiv funcţionari, militari etc.
ucraineni - 15,8%
moldoveni - 14,2%
alte neamuri - 8,4%

De asemenea, autorităţile ţariste încercau prin politica promovată să menţină în ignoranţă elementul majoritar, băştinaş. Recensământul din 1897 ne dă date asupra ştiutorilor de carte, după naţionalităţi:

(în %)

Bărbaţi		Femei	
1. nemţi	- 63,5	1. nemţi	- 62,9
2. polonezi	- 55,6	2. polonezi	52,9
3. evrei	- 49,6	3. evrei	- 24,2
4. ruşi	- 42,3	4. ruşi	- 21,1
5. bieloruşi	- 39,9	5. bieloruşi	- 11,5
6. bulgari	- 31,4	6. bulgari	- 6,4
7. turci găguzi	- 21,1	7. ucraineni	- 3,1
8. ucraineni	- 15,3	8. turci	- 2,4
9. moldoveni	- 10,5	9. moldoveni	- 1,7

Autorităţile ţariste au sărbătorit cu mare fast centenarul anexării Basarabiei. La 16/28 mai 1912 a sosit la Chişinău ţarul Nicolae al II-lea cu întreaga familie imperială, membrii Consiliului de Stat, şambelani şi generali, guvernatori şi înalţi prelaţi. Serviciul divin a fost oficiat de arhiepiscopul Serafim*, partizanul politicii naţionalist-ortodoxe, care a preamărit răpirea Basarabiei, calificând-o ca o fericire pentru băştinaşi şi ca un jubileu al credinţei ortodoxe. Din cauza căldurii, în timpul predicii şi în faţa ţarului, poate şi de emoţie, Serafim a leşinat. Cazul a făcut vâlvă, impresie, ceea ce l-a făcut pe Nicolae Iorga să scrie în „Neamul românesc": „Dumnezeu cel drept respinge şi doboară pe acei care cutează să ridice către dânsul prinosul crimelor vechi, ca şi al crimelor noi."

Într-un raport înaintat Sinodului, Serafim mărturiseşte următoarele: „Când am fost numit la Chişinău, mi s-a atras atenţia că preoţimea basarabeană are năzuinţe separatiste şi doreşte autocefalia Bisericii moldoveneşti, şi că Basarabia s-a întărit în ultimul timp mişcarea naţională ce s-a manifestat în dorinţa preoţimii de a face serviciul divin

* Serafim Ciciagov, arhiepiscop, şeful Bisericii basarabene în perioada 1908-1914, până la călugărie, Leonid, era nepotul amiralului Ciciagov, fost ministru al Marinei pe timpul ţarului Alexandru I. Iniţial, arhiepiscopul a fost ofiţer de gardă, la artilerie. A participat la războiul din 1877/ 1878 cu gradul de căpitan; a studiat şi medicina, ajungând la gradul de colonel. În 1891 renunţă la cariera militară, devine preot, apoi, rămânând văduv, se călugăreşte şi urcă repede pe treptele ecleziastice.

în limba ei, de a traduce cărţi de rit şi manuale pentru şcoli în limba moldovenească". Îi pare rău că preoţii moldofili sunt cei mai capabili, cei mai tari, cu putere de muncă şi influenţă, consideră că cei mai periculoşi pe aceia care au făcut studiile şi anii de serviciu în România sau trăiesc acolo.

Pe aceeaşi poziţie s-a situat ulterior şi istoriografia sovietică, calificând pe Pelivan, Halippa, Inculeţ, Cazacu etc. trecuţi în tabăra duşmanului, naţionalişti, iar pe cei care se stabiliseră în România (Zamfir Arbore, Constantin Stere, Cujbă ş.a.) trădători plecaţi în România ciocoiască. Cu toţii, după revoluţia rusă din 1917, au trecut deschis în tabăra duşmanilor.[23]

Revenind la festivităţile din 1912, a doua zi s-a pus temelia unui monument al ţarului Alexandru I (1801-1825), pe timpul căruia a fost anexată Basarabia, devenită gubernie a Imperiului, din 1873. Monumentul, opera sculptorului italian Ximenes, a fost dezvelit, tot în prezenţa ţarului, la începutul lunii iunie 1914. Gestul simboliza trăinicia stăpânirii ruseşti. Dar nu a fost aşa...

Primul război mondial

Rusia, alături de cei doi parteneri ai săi, din cadrul Antantei, Anglia şi Franţa, s-a angajat efectiv în luptă în vara anului 1914, aceste ţări fiind secundate de două state micuţe, Serbia şi Belgia, care fuseseră atacate şi nevoite să-şi apere fiinţa naţională. În Extremul Orient, Japonia, legată de Anglia printr-un tratat, intră de asemenea de partea Antantei (august 1914), în vederea cuceririi coloniilor germane din Pacific.

Din perioada lui Napoleon, practic, în Europa nu s-au mai dus războaie de mare anvergură. Cele mai multe războaie le-a avut Rusia: cu Iranul, în 1826-1828, trei războaie cu Imperiul Otoman - la unul participând, împotriva ei, Anglia, Franţa şi Piemontul - şi un război cu Japonia (1904-1905). Totuşi, armamentul era depăşit, trupa slab instruită, iar majoritatea ofiţerilor superiori şi a generalilor proveneau din nobilime, unde criteriul de bază era originea, şi nu competenţa individului.

[23] *Istoria Moldavii*, I, Chişinău, 1951, sub red. A. Udalţov, p. 497.

Trupele ruseşti, din cele patru fronturi deschise în 1914 practic luptau pe două: unul împotriva Germaniei şi Austro-Ungariei, în vest şi al doilea în sud, în Transcaucazia, împotriva Imperiului Otoman.

Sub steag rusesc şi pentru slava ţarismului, au fost mobilizaţi circa 300.000 de basarabeni, care au luptat pe cele două fronturi. Anul 1914 a scutit teritoriul Basarabiei de operaţiuni militare propriu-zise, dar în 1915 Comandamentul Puterilor Centrale (în speţă Germania şi Austro-Ungaria), a aruncat pe frontul de est, împotriva Rusiei, 140 divizii de elită de infanterie şi cavalerie, deci 50% din potenţialul lor militar, încât operaţiuni militare din toamna anului 1915 au cuprins o parte din judeţul Hotin, iar în judeţele Soroca şi Bălţi au staţionat trupe ruseşti, care ulterior au ocupat poziţii în linia întâi.

Profitând de conjunctură, s-a produs şi un fapt fără precedent: moldovenii au fost expropriaţi de două mânăstiri vechi - *Japca* şi *Călărăşanca* - din judeţul Soroca. Mânăstirile au fost golite de călugării moldoveni şi au fost aduse călugăriţe rusoaice, refugiate din mânăstările Virov din *Podolia* şi *Lesnea* din *Holm* (Polonia), unde intraseră trupele Puterilor centrale.

În iunie 1916, generalul rus *Alexei Brusilov* declanşează o puternică ofensivă, de la *Pripet* până la frontierele României, recucereşte partea ocupată din judeţul Hotin şi ajunge până la Carpaţi.

Succesele militare ale Armatei din 1916 au fost conjugate şi cu reuşite diplomatice, deoarece Portugalia (în martie 1916) şi România (în august 1916) au renunţat la neutralitate şi au declarat război Puterilor Centrale.[24] Cu o lună înainte, la 4/17 iulie 1916, au fost semnate la Bucureşti - de către *Ion I. C. Brătianu* şi miniştrii Franţei, Angliei, Rusiei şi Italiei - două convenţii: una politică şi una militară, redactate în spiritul cerinţelor primului ministru român.

Generalul *Polianov*, expert în probleme româneşti, era împotriva iscălirii acestei convenţii. Un stat românesc cu 15 milioane de suflete (cu Banatul, Transilvania şi Bucovina), puternic ancorat în Balcani, cu greu ar fi animat în viitor de sentimente amicale faţă de Rusia şi, desigur, „ar fi tins să-şi realizeze visurile sale de a se uni cu Basarabia".

Rusia urma să declanşeze o puternică ofensivă, să asigure securitatea portului Constanţa şi să trimită două divizii de infanterie şi una

[24] N. Ciachir, Gh. Bercan, *Diplomaţia europeană în epoca modernă (1566-1919)*, Bucureşti, 1984, p. 479.

de cavalerie în Dobrogea. Ulterior această cooperare s-a extins, ruşii aruncând pe frontul românesc 35 de divizii de infanterie şi 13 divizii de cavalerie.

Ceea ce este important de reţinut e faptul că pe acest front au fost dizlocaţi mulţi români basarabeni care au intrat în contact cu cei din Regat, din Transilvania şi Bucovina care luptau în cadrul armatei române. Şi din contactul acesta rodnic să se lămurească sufleteşte şi să-şi lumineze mintea lor buimăcită de ideile revoluţionare la făclia curată şi frumoasă a ideii naţionale.[25]

Categoric, războiul a înrăutăţit situaţia economică a Basarabiei - multe întreprinderi lucrau pentru necesităţile frontului. Au loc greve muncitoreşti şi mişcări ţărăneşti, dar şi nesupuneri ale militarilor. Mulţi moldoveni dezertau din unităţi şi plecau acasă. Numai în ianuarie 1916, din Batalionul 42 - Infanterie staţionat la Bender (Tighina) au dezertat 92 de basarabeni. În decembrie 1916, soldaţii din regimentul 12-puşcaşi staţionat la Cetatea Albă au refuzat să plece pe front. Şeful jandarmeriei guberniei Basarabia raporta că autorităţile militare sunt lipsite de posibilitatea de a instaura disciplina militară. De asemenea, basarabenii aflaţi pe frontul din Moldova dezertau şi refuzau să se întoarcă la unităţile lor.

Th. Inculeţ, într-o broşură publicată în 1926, „Basarabeni în primul război mondial", ne dă amănunte despre Regimentul 250 - infanterie Balta, format din rezervişti din judeţul Orhei şi din transnistreni din districtul *Balta*, despre Divizia 63-infanterie, formată exclusiv din basarabeni, ca şi Divizia 63 - artilerie. Despre luptele la care au participat moldovenii, unii dând suprema jertfă, alţii răniţi se dau nume: col. *Barabină*, cpt. *Grosu*, preot militar *Bolboceanu*, preot *Cerchez*, cpt. *Ciubotaru*, cpt. *Corolcău*, slt. *Stancu*, slt. *Mironescu* şi mulţi alţii. Autorul, martor ocular al evenimentelor, ca aghiotant al colonelului Barabină, comandantul regimentului, a fost rănit.[26]

Iată cum patriotismul trâmbiţat de ţarism în 1914 s-a dovedit a fi un mit. La o armată oficial mobilizată, de 10 milioane, 1/3 s-a eschivat, invocând diferite pretexte. În doi ani şi jumătate de război, dintre militarii de carieră ofiţerii cei mai bravi şi specialişti în tactica

[25] Ion Nistor, *op. cit.*, p. 277.
[26] Arh. ist., fond XX, dos. 3.297.

războiului, unii muriseră, alții erau răniți sau în covalescență, alții luați prizonieri.

Nerușii nu aveau nici o motivație să lupte pentru victoria Imperiului rus. Finlandezii, balticii (lituanieni, letoni, estoni), polonezii, moldovenii, georgienii, armenii etc. se gândeau la propriile lor probleme. Regimente întregi au refuzat să meargă la atac și n-au fost forțe să-i pedepsească. Armata de la începutul anului 1917 era mai mult o gloată formată din băiețandri tineri, din rezerviști în jur de 35-40 de ani, din ofițeri improvizați și chiar rusul adevărat, găsindu-se pe front în Georgia, Armenia, Estonia, Polonia, Basarabia, constata că nu are nici un sens să-și sacrifice viața, intuind starea de tensiune ce încă mocnea.

Arătam că mulți intelectuali moldoveni au fost mobilizați pe cele două fronturi rusești, venind în contact cu polonezi, ucraineni, finlandezi, letoni, armeni, gruzini, și alții care urmăreau aceleași aspirații naționale. Dar prezența basarabenilor pe frontul românesc a maturizat la maximum gândirea acestora.

Zamfir Arbore scria în 1915 că două milioane de moldoveni sunt sugrumați de muscali și nu mai poate fi vorba de o simplă autonomie, ci de libertatea deplină a Basarabiei.[27]

Basarabeanul *Axente Frunză,* profesor la Iași, scria în broșura „România Mare" (București 1915) că rușii, în mijlocul unui secol de lumină, ne-au smuls cu carne și sânge o parte din trupul nostru, nouă, prietenilor și aliaților lor de la Plevna.[28]

La 5 mai 1915, poetul *Alexe Mateevici*, ca cel mai tânăr cadru didactic și preot la Seminarul teologic din Chișinău, cu ocazia sfârșitului de an școlar 1914/1915, concluziona: „Cu românii formăm una și aceeași familie. Să ne închinăm toate forțele binelui pământului natal; iubiți trecutul bogat în monumente istorice, mai ales cele bisericești, tradiții și obiceiuri din viața strămoșilor."[29]

Teodor Ciuhureanu, proprietar din județul Bălți, a fost închis 7 luni pentru că s-a exprimat în public că așteaptă armata română,[30] iar *Vasile Florov* (fost Florea), profesor la Școala eparhială de fete, a fost

[27] Arh. Bibl. Acad., Arh. ist., fond XX, vol. II, dos. 3.367.
[28] *Ibidem* .
[29] *Ibidem.*
[30] *Ibidem.*

exilat din Basarabia pentru „românofilism"[31]. Studentul Ion Costin, în broșura „Sub jug străin" (1915), scria: „Basarabia trebuie să redevie românească. Basarabia trebuie recucerită"[32], iar Sergiu Cujă, în volumul de poezii „Patrie și libertate" (1916) și „Doina Prutului" redeșteaptă virtuțiile moldovenilor de a se uni într-un singur stat.[33]

Și astfel, acest imens imperiu - falnic pe dinafară și găunos pe dinăuntru - scârțâia din toate încheieturile. Mizeria economică, haosul din administrație și înfrângerile pe câmpul de luptă au declanșant revoluția rusă din februarie 1917. În acest context, burghezia rusă, vârfurile militare, nobilimea cu nuanțe liberale l-au aruncat peste bord pe autocratul țar al rușilor, Nicolae al II-lea.

[31] *Ibidem.*
[32] *Ibidem.*
[33] *Ibidem.*

BASARABIA ÎN CADRUL ROMÂNIEI MARI (1918-1940); OCUPAȚIA SOVIETICĂ (IUNIE 1940- IULIE 1941); DIN NOU ÎMPREUNĂ (IULIE 1941 - AUGUST 1944)*

Imediat după reușita revoluției din februarie 1917, au început să se răspândească cărți poștale cu portretul lui Vasile Alecsandri și inscripția „Trăiască Basarabia autonomă!"

În vederea Congresului preoțesc din aprilie 1917, preotul Andrei Murafa scria: „Să trăiești pământ scump al Moldovei, în care, în vechime făceai la vecinii tăi din Răsărit bine cu oameni luminați. Tu, care le-ai dat lor pe Antioh Cantemir și Petru Movilă, după ce te-ai alipit la dânșii, pe cuvânt că vor să te apere de Turci, te-au izbit de un

* Acest capitol de sinteză a fost elaborat în baza materialelor de arhivă:
1) Arhiva Bibliotecii Academiei, Arh. ist., fond XX, dos. 2400, 2530, 2565, 2850, 3365, 3367, 3466, 3467, 3468, 3522.
2) Arh. M.A.E., fond 71/U.R.S.S. (1917-1940): vol. 78, 79, 80, 81, 130, 131, 135, 136.
3) Arh. Ist. Centr., Arh. St. Buc., fond Ministerul Propagandei Naționale, dos. 47/1927, 222/1932-35, 420/1939-40, 909/1939-40, 159/1941, 714/1943.
4) Fondul Poliției Basarabiei, vol. 19/1928-29, 48/1941.
5) Fondul Președinției Consiliului de Miniștri, dos. 17, 29, 56 93, 190, 193, 199, 282, 286, 314, 332, 397, 398/1940; 150, 176, 195, 297/1941; 201/1941- 42, 287/1942; 1063/.1940-43; 1054, 1092, 1296/1943; 15, 19, 117/1944.
6) Fond M.A.I., dos. 127, 134/1934; 23, 143/1936, 362/1938; 25/1944.
7) Fond M.A.I, Dir. Ad-ției de stat, dos. 11/1941.
8) Fond Reforma agrară din 1921, Basarabia, dos. 4/1927, 6/1929, 10/1930, 27, 28/1931, 51/1932, 76/1933, 107/1935.
9) Fond Gafencu Grigore: dos. 12/1937, 3/1944 - 51, 104/146 -47, 10/1952-57, 45/1956.

veac de temniță. Auzi tu, strigătul prin orașele și satele tale? Trăiască Moldova, trăiască maica noastră!".[1]

În aprilie 1917 se pun bazele Partidului Național Moldovenesc, cu Vasile Stroescu președinte, secundat de Paul Gore, Pantelimon Halippa, Vladimir Herța, ardeleanul Onisifor Ghibu[2] și mulți alții, în vederea reorganizării și activizării vieții politice și culturale.Vasile Stroescu avea o mare avere. Umbla îmbrăcat ca un țăran din satul lui, Brânzeni. La Chișinău lua tramvaiul care costa 3 copeici și nu trăsura, cu 3 ruble. Dar cu concursul lui s-au construit 216 școli, 96 de biserici - majoritatea în Transilvania și Maramureș. A crescut numărul filialelor „Astra", la 300. S-au tipărit 135.000 exemplare din cărțile lui Ion Creangă, Vasile Alecsandri, George Coșbuc, Anton Pann. S-au înființat bănci populare în Ardeal și cooperative forestiere în Maramureș, la care a contribuit cu suma de aproape un milion de coroane (Pantelimon Halippa, Anatolie Moraru, *Testamentul pentru urmași,* München, 1988, p.217).

La *Congresul tuturor învățătorilor din Basarabia* (aprilie 1917), Vladimir Herța și Pantelimon Halippa critică învățământul care urmărea rusificarea, iar învățătorul Ion Buzdugan aduce și citește dintr-o biblie în moldovenește, arătând cât de bogată este limba.

Între 25 și 28 mai 1917, se ține la Chișinău primul *Congres numai al învățătorilor moldoveni,* deschis printr-o slujbă religioasă oficiată de arhimandritul Gurie. Cu această ocazie, Alexe Mateevici a spus: „Suntem moldoveni, fii ai vechii Moldove, însă facem parte din marele popor român, așezat în România, Transilvania Bucovina. Frații noștri din Bucovina, Transilvania, Macedonia își zic români. Așa să ne zicem și noi." Congresul a fost prezidat de Teodor Neaga, iar Ștefan Ciobanu era șeful învățământului pe lângă Zemstva gubernială. S-a adoptat propunerea utilizării alfabetului latin. Strigau de bucurie: „Să ne hie de ghine cu alfavetul latinesc". Profesorul Iustin Frățiman a cerut ca părțile locuite de români din ținuturile Kerson, Ovideopol și

[1] „Cuvânt Moldovenesc, nr.27 din 2 aprilie 1917; v. și L.T. Boga, *Lupta pentru limba românească și ideea Unirii la Românii din Basarabia după 1812,* Chișinău, 1932; Ștefan Ciobanu, *La continuité roumaine dans le Bessarabie Annexée en 1812 par la Russie,* București, 1920.

[2] Vezi, pentru amănunte și Onisifor Ghibu, *De la Basarabia rusească la Basarabia românească,* Cluj, 1926.

Odessa, ca pe vremea mitropolitului Gavril Bănescu, să fie ocârmuite de Basarabia.[3]

La 20 mai 1917 are loc primul *Congres studențesc*, unde Vladimir Cazacliu, Vladimir Bogos și Năstase doresc legături strânse cu tinerii intelectuali din Iași, București, Cernăuți și Blaj.

Aproape în paralel, tot la Chișinău se ține un congres al țăranilor.

În iulie 1917, la îndemnul *Comitetului Central Cetățenesc*, prezidat de locotenentul Gherman Pântea, se ia hotărârea de a se convoca la Chișinău un sfat al Țării care să pregătească autonomia națională și teritorială a Basarabiei.

În toamna lui 1917 au intrat în vigoare manuale cu caractere latine: *Abecedarul* lui Gurie, *Cartea de cetire* a lui Ștefan Ciobanu, *Legea lui Dumnezeu* de preotul Vlad și *Cartea de matematică* a lui C. Popescu. Tot atunci se obține crearea de catedre românești la Universitatea rusă de la Odessa, iar căpitanul Emanoil Cateli, în același oraș predă cursuri în românește, sub pretextul de a forma translatori.

Întreaga Basarabie românească este în efervescență. La 21 noiembrie 1917 se deschide la Chișinău *Sfatul Țării*, sub președinția lui Ion Inculeț, care proclamă la 2 decembrie 1917 Basarabia ca *Republică Democratică Federativă Moldovenească*. Primul guvern al Republicii Moldovenești, întărit de sfatul Țării în ziua de 6 decembrie 1917: Ion Pelivan Dir. g-ral al Externelor, Ion Inculeț Președin. Sfat Țării, V.I. Cristi Dir. g-ral al Internelor, Col. T. Cojocaru Dir. g-ral al Războiului, Pan Erhan Președ. Consiliului Directorilkor și Dir. g-ral al Agriculturii, Nicolae Codreanu dir. g-ral al Comunicațiilor, T. Iancu Dir. g-ral al Finanțelor, Ștefan Ciobanu Dir. g-ral al Învățământului, V. Podvinschi Dir. g-ral al Controlului, M. Savenco dir. g-ral al Justiției

B. Grinfeld Dir. g-ral. al Industriei și Comerțului

La 24 ianuarie 1918, în urma proclamării independenței Republicii Moldovenești, *Comitetul național al studenților moldoveni* din Basarabia adresa următoarea chemare: „De 106 ani, Basarabia a fost ruptă de la sânul mamei noastre Moldova, și dată pe mâna străinilor care ne-au asuprit și ne-au batjocorit cum au vrut, luându-ne orice drept la viața națională și omenească. Noi, sub stăpânirea rusească n-am avut

[3] H. Dăscălescu, *Revoluția de la 1917 în Basarabia. Lupta moldovenilor pentru limbă, școală și cultură națională*, în vol. „Omagiu lui Constantin Kirițescu", București, 1937.

școală, n-am avut biserică, n-am avut limbă, n-am avut nimic din ceea ce îi trebuie unui popor ca să poată înainta." Chemarea respingea orice fel de autonomie și federalizare a Rusiei, încheind cu următorul deziderat: „Noi vrem o Românie a tuturor românilor!".

Și astfel, Hotărârea adoptată de către Sfatul Țării de la Chișinău, la *27 martie 1918*, consfințea *Unirea cu România*. Hotărârea stipula: „Republica Democratică Moldovenească (Basarabia), în hotarele ei dintre Prut, Nistru, Dunăre, Marea Neagră și vechea graniță cu Austria, ruptă de Rusia acum mai bine de o sută de ani din trupul vechii Moldove, în puterea dreptului istoric și a dreptului de neam, pe baza principiului ca noroadele singure să-și hotărască soarta lor - de azi înainte și pentru totdeauna se unește cu mama sa, România". Pentru unire au votat 87 de deputați, 3 au fost contra (Balmez Ștefan, Osmolovschi Arcadie, Starenski Mihail) și 36 s-au abținut.

Președintele Sfatului Țării, Ion Inculeț, precum și secretarul acestui for, Ion Buzdugan, au semnat Declarația de Unire, conferindu-i astfel caracterul unui act oficial. Regele Ferdinand a trimis o caldă telegramă de felicitare, iar Parlamentul României a ratificat actul.

Deci, istoricul an 1918, care a adus desăvârșirea națională, la 1 decembrie, a început cu Basarabia, care a avut onoarea să facă primul pas în contextul european de atunci. La sfârșitul lunii noiembrie,și Bucovina a intrat în componența României, iar la 1 decembrie - Transilvania, Banatul, Crișana și Maramureșul. Se cuvine să precizăm că la Cernăuți și Alba Iulia a participat și o delegație basarabeană formată din Ion Pelivan, Pan Halippa și Vl. Cazacliu.

În telegrama trimisă de regele *Ferdinand I* Sfatului Țării la Chișinău se arată: „Sentimentul național ce se deșteaptă atât de puternic în timpul din urmă în inimile moldovenilor de dincolo de Prut a primit prin votul înălțător al Sfatului Țării o solemnă afirmare. Un vis frumos a fost înfăptuit."

Iar primul ministru al României, *Alexandru Marghiloman*, aflat la Chișinău, declara: „Basarabia este de acum unită pe veci cu România".

Soarta a fost însă vitregă cu acest vechi teritoriu românesc, pentru că numai după două decenii avea să fie supus aceleiași politicii brutale ca în 1812. Așezarea strategică și bogățiile de care dispunea Basarabia au stat în permanență în atenția imperialismului rus - fie el țarist sau bolșevic, indiferent de culoarea regimului politic. Rusia Sovietică, apoi U.R.S.S. (din 30 decembrie 1922) au pândit momentul, folosind

diferite tertipuri. În scop demagogic, la 12 octombrie 1924 au constituit Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenescă, folosindu-i pe *M. Frunză, G. Kotovski, D. Ciubăr* şi alţii. Însă de la 1 mai 1924 au început să editeze „Plugarul roşu", care incita împotriva României şi împotriva tuturor aspiraţiilor naţionale. Dar mitralierele secerau fără milă pe oricine îndrăznea să treacă Nistrul şi să se refugieze în România. Între decembrie 1931 şi martie 1932 s-au refugiat în Basarabia, trecând Nistrul, 1.110 persoane. Majoritatea erau moldoveni şi ţărani, disperaţi de colectivizarea forţată impusă de bolşevici. La trecerea Nistrului, grănicerii lor au împuşcat 14, au rănit 24, iar în Nistru au fost pescuite cadravele a 9 români. Nu se ştie câţi au fost lichidaţi pe teritoriul sovietic. În arhiva Ministerului de Externe al României se păstrează un memoriu iscălit de 300 de inşi, care au avut şansa să treacă Nistrul şi care protestau contra măsurilor autorităţilor sovietice de a-i împuşca pe toţi care vor să treacă Nistrul.

La 26 martie 1932, Nicolae Iorga, în calitate de prim-ministru ţine un discurs, în care descrie sălbăticiile petrecute pe Nistru. Arăta că, de secole, românii sunt aşezaţi pe ambele maluri ale Nistrului şi este firesc să treacă de pe un mal pe celălalt. Iorga se întreba retoric: „Ce putem face? Pentru că nu avem relaţii diplomatice cu U.R.S.S. Această bucată de pământ - continua N. Iorga -, Basarabia românească, pe care noi n-am cedat-o, n-am smuls-o militar, ci a venit de la sine la noi în momentul când a murit de moarte firească o împărăţie internaţională".

La 30 martie 1932, dr. *Nansen,* din partea Oficiului Internaţional de la Geneva, cerea amănunte pentru a-i ajuta pe refugiaţi.

În acelaşi timp, emigraţia rusă - prin prinţul Lvov, Miliukov, fostul ambasador rus de la Paris, Maklatov - încerca să demonstreze că Basarabia este rusească, iar diplomaţii comunişti, concomitent, anihilau propaganda românească. Astfel, Italia de abia în 1927 va ratifica Convenţia dintre aliaţi şi România privind Basarabia, iar Japonia, făcând un aranjament cu sovieticii privind insula Sahalin, n-au ratificat-o.

Ziarul cehoslovac „Komunist", în numărul său din 27 inanuarie 1925, reproducea discursul lui Rakovski, fost deputat în Parlamentul român, intrat în slujba sovieticilor, apoi împuşcat din ordinul lui Stalin, cu titlurile: „Basarabia va fi salvată", „Jos mâinile răpitorilor de pe Basarabia", din care cităm: „România formează în istoria ţărilor burgheze una din cele mai ruşinoase şi revoltătoare acte. A capturat în mod mişelnic 3 milioane de suflete şi 60.000 verste pătrate". În acelaşi

timp, Republica Autonomă Sovietică Moldovenească era denumită „leagănul României Sovietice".

Totuşi, fiind izolaţi pe plan mondial, sovieticii nu se simţeau în stare să atace direct problema Basarabiei. Astfel, la 11 decembrie 1928, *Molotov* declara: „În ceea ce priveşte România, prin pasivitatea noastră noi am dat dovada cea mai evidentă a atitudinii noastre paşnice: trebuie să observăm că problema Basarabiei supusă ocupaţiei române nu este până în prezent rezolvată."

La 4 iulie 1930, ambasadorul sovietic Jureneff, de la Viena, îi comunica următoarele diplomatului român Virgil Zaborovschi: „Punctul de vedere sovietic privind Basarabia rămâne neschimbat. Revendicările noastre nu se bazează, de fapt, pe argumente de natură etnică sau istorică, ci de natură juridico-internaţională, economică, tehnică şi socială. O putere poate revendica un teritoriu nu numai bazându-se pe argumente etnice şi istorice, de exemplu Franţa şi Saarul". În faţa unor asemenea „argumente", comentariile sunt de prisos.

Nicolae Titulescu arăta unor cunoscuţi, în 1939, fotocopia unui document datat iulie 1935, dactilografiat, având 2 pagini şi purtând semnăturile lui Gheorghe Tătărescu, Ion Inculeţ şi Victor Antonescu, care îl autorizau să negocieze cu Uniunea Sovietică un pact similar încheiat între ruşi cu Cehoslovacia şi Franţa. Totodată, arăta şi un alt document, o singură pagină, care conţinea 4 puncte şi era iscălit de către Litvinov, ministrul de externe al Uniunii Sovietice, unde la punctul 4 se prevedea: „Trupele sovietice nu vor penetra niciodată pe teritoriul României dincolo de Nistru, decât la cererea guvernului român". Iată - arăta Titulescu - recunoaşterea practică de către ruşi a Basarabiei, dar n-am putut să i-l comunic regelui, căci m-a debarcat într-o manieră cu totul necorespunzătoare.

La 9 februarie 1939, *Litvinov* îl asigura pe diplomatul român acreditat la Moscova, Dianu, că U.R.S.S. este paşnică, liniştită şi României nu trebuie să-i fie teamă, continuând: „În chestiunea Basarabiei trebuie să ţinem şi noi seama de opinia noastră publică, tot ca şi D-Voastră. Înţelegerea mea cu domnul Titulescu a fost foarte bună. D-Voastră o posedaţi şi ştiţi că nu vom întrebuinţa, niciodată forţa pentru ca s-o luăm. Pe baza gentleman-agreementului nu vorbim de ea şi este ca şi cum n-ar exista. Aţi văzut ceva în presa noastră despre chestia Basarabiei? Am avut câteva organizaţii basarabene şi le-am

desființat; a fost chiar un ziar - l-am suprimat. Hărțile în care Basarabia figurează între frontierele noastre sunt de uzaj intern."

La 3 iunie 1939, Dianu raporta din Moscova că Litvinov a foat corect, deoarece are informații că la pavilionul sovietic de la New York toate hărțile sunt corecte și nu figurează Basarabia în cadrul frontierelor statului bolșevic..

Legația noastră de la Moscova raporta că în noaptea de 23/24 august 1939 a fost dat publicității Tratatul germano-sovietic. În seara zilei de 31 august 1939 a fost ratificat simultan de către U.R.S.S. și Reichul german. Astfel a intrat în vigoare odiosul Tratat Ribbentrop-Molotov, care va sta la baza declanșării celui de-al dolea război mondial.

La 1 septembrie 1939, Germania atacă Polonia, iar pe 17 septembrie și trupele sovietice pătrundeau în Polonia, când practic avea loc a patra împărțire a Poloniei.

La 4 octombrie 1939 atașatul militar român raporta din Roma că a avut o discuție cu generalul german von Ritelen, atașat militar, care îl asigura că Germania nu are nici un interes să întindă focul războiului în Balcani și dorește raporturi cordiale cu România. Totodată îl înștiința că din surse sigure venite de la Moscova s-au primit asigurări că Rusia nu se va atinge de Basarabia.

La 7 octombrie 1939, românii erau informați din sursă franceză că Stalin i-a declarat ministrului de externe turc, Saradjoglu, că Rusia nu are intenția să se războiască cu România, dar nici să-i facă cadou Basarabia.

La 11 noiembrie 1939, Djuvara telegrafia de la Atena că sovieticii, după ce-și reglează conturile cu Finlanda (începuse războiul, deoarece Finlanda nu fusese dispusă să cedeze un teritoriu din sud care ar fi periclitat securitatea orașului Leningrad), vor ridica cu certitudine problema basarabeană.

În martie 1940, sovieticii fac presiuni asupra României să demineze podul de cale ferată de Tighina-Parcany, deoarece ar pune în pericol viața călătorilor și a funcționarilor sovietici de la căile ferate. Românii, ca să evite discuții, l-au deminat. Sovieticii, prin colonelul Strocaci, trimit o notă părții române că l-ar fi minat din nou și amenințau cu întreruperea traficului. Românii îi invită să constate că podul nu mai este minat, dar sovieticii, după ce constată, refuză să iscălească un proces-verbal în acest sens, motivând că au fost eronat informați.

În aprilie 1940, ministrul de externe Molotov, într-un discurs are deja un ton răuvoitor și agresiv.

Presa engleză comenta că intrăm într-o nouă fază a uneltirilor sovietice și că Basarabia este acum obiectivul lor.

La 30 aprilie 1940, diplomatul român Davidescu raporta de la Moscova că atașatul militar turc l-a informat (eram alături de Turcia în Alianța Balcanică din 1934), că sovieticii masează trupe și materiale de război spre Nistru.

La 4 mai 1940, șeful secției consulare române de la Moscova raporta că în urma călătoriei făcute în două rânduri în zona Lvov (teritoriu luat de la polonezi în septembrie 1939), la 8-11 aprilie și 11-27 aprilie, a constatat concentrarea de forțe importante ale Armatei Roșii. Zeci de sate au fost evacuate, iar ofițerii sovietici se lăudau localnicilor că merg să elibereze Basarabia, dar învăluirea va veni din nord, din Galiția și Rusia Subcarpatică nu cum se așteaptă românii, din est. Din zonă au fost deportate spre interiorul Rusiei familii fruntașe și de evrei bogați. Aceeași sursă informează că și consulul american M. Ward l-a avertizat că Rusia face pregătiri intense și probabil că România va fi atacată din nord, prin Bucovina.

Iată deci, românii fortificaseră linia Nistrului, iar sovieticii vor să-i lovească prin Bucovina. În același timp, diplomații ruși încă mai vorbeau de intenții pașnice, spre a induce România în eroare. Astfel, Davidescu, șeful Legației române de la Moscova, telegrafia la 18 iunie 1940 că „prezența a numeroase trupe sovietice în partea nordică și în zona Nistrului face parte dintr-o situație generală (...) și în momentul de față nimeni dintre colegii mei nu-i atribuie vreo intenție agresivă."

La 22 iunie 1940, Bossy telegrafia de la Roma că a avut o întâlnire cu ambasadorul Germaniei care l-a întovărășit la întâlnirea recentă pe care a avut-o Mussolini cu Hitler și că alarma este fără temei, dar a recunoscut că chestiunea Basarabiei capătă un aspect european și a concluzionat: „Chiar dacă ar interveni o înțelegere directă între D-voastră și ruși asupra Basarabiei ceea ce nu este cazul - tot nu i-ar conveni Germaniei să aibă loc, în împrejurimile de față, modificări de natură a turbura indirect Balcanii".

La 26 iunie 1940, ministrul de Externe român, alarmat, telegrafiază Legației de la Moscova, ca să ceară explicații sovieticilor cu privire la concentrările de trupe, cu caracter îngrijorător, și la survolarea teritoriului românesc de avioane sovietice. Nimeni nu poate

explica prezenţa a 24 de divizii sovietice că ar fi cu caracter defensiv, mai ales că noul ministru sovietic urma să-şi prezinte scrisorile de acreditare vineri, 28 iunie 1940. Bucureştiul cerea ca şeful Legaţiei române să-l vadă imediat pe ambasadorul Germaniei şi să-l ţină la curent cu demersurile Bucureştiului.

În aceeaşi zi, Berlinul asigura România că Germania este ocupată cu războiul cu Anglia şi are nevoie de linişte în Balcani. Probabil că şi U.R.S.S. ştie acest lucru, dar sfătuieşte că „... se poate ajunge la o înţelegere, cu oarecare sacrificii, care pot fi compensate prin schimb de populaţie."

La 26 iunie 1940, ministrul de externe Molotov, în acelaşi timp şi şeful guvernului sovietic trimite o notă ultimativă României, motivând că România s-a folosit de slăbiciunea militară a Rusiei Sovietice în 1918, şi că nu s-a împăcat niciodată cu gândul că basarabia poate fi deţinută de alţii, cere retrocedarea acesteia şi partea nordică a Bucovinei, a cărei populaţie, chipurile, ar fi legată de Ucraina. Deci: 1. să se înapoieze Basarabia; 2. să se transmită partea de nord a Bucovinei. „Aştept răspunsul", ameninţa Moscova în cursul zilei de 27 iunie 1940.

La 27 iunie, Davidescu telegrafia de la Moscova: „Domnul Molotov m-a invitat astă seară, la orele 12, la Kremlin. Mi-a dat apoi citire notei cu caracter ultimativ, transmisă prin telegrama anterioară. Guvernul Sovietic - încheie Davidescu - cere această parte a Bucovinei ca despăgubire pentru dominaţia română în Basarabia timp de 22 ani."

La 27 iunie, guvernul român de la Bucureşti, cu semnătura lui Gigurtu, anunţa legaţia noastră de la Moscova că, deşi s-a decis mobilizarea generală, vrem să evităm un conflit armat şi să se precizeze locul unde se va discuta. Tot pe 27 iunie, Legaţia română telegrafia de la Moscova că a vorbit cu ambasadorul Germaniei, Schulenburg, care i-a promis că va interveni la Molotov ca să prelungească termenul fixat de ultimatum. Deci, germanii erau de partea ruşilor. Davidescu continua că sovieticii nu sunt dispuşi să prelungească termenul şi că în lipsa unui răspuns imediat şi pozitiv, „... trupele sovietice îşi vor începe operaţiunile la miezul nopţii".

La 28 iunie, Legaţia română telegrafia că sovieticii consideră răspunsul României confuz şi propun:

1. În decurs de 4 zile, începând de la orele 14, după ora Moscovei, adică 28 iunie 1940, România să evacueze Basarabia şi Bucovina de Nord;

2. Chiar în 28 iunie, sovieticii să ocupe următoarele centre importante: Cernăuţi, Chişinău şi Cetatea Albă;

3. Restul trupelor vor intra eşalonat, în 4 zile şi se va forma o comisie mixtă, din două persoane de fiecare parte, care să rezolve operativ litigiile. Răspunsul guvernului român nu poate întârzia mai mult de ora 12 ora Moscovei, pe data de 28 iunie 1940.

Iată deci, statul socialist care se pretindea cel mai uman şi iubitor de pace, folosea politica cea mai imperialistă posibilă, ocupând fără nici o jenă teritorii poloneze, finlandeze, lituaniene, letone, estone şi acuma româneşti. Comparativ cu epoca ţaristă, bolşevicii duceau o politică externă şi mai dură, mai perfidă, lipsită de orice scrupul, folosind pe moment chiar alianţa cu Germania hitleristă.

La 30 iunie 1940, Marele Stat Major Român trimite o notă urgentă Ministerului de Externe în care se precizează: a) ruşii încearcă să împiedice trecerea trupelor noastre peste Prut, la Leuşeni-Albiţa, care constituia trecerea principală din Basarabia în Moldova, precum şi podul de la Bădragi: b) paraşutiştii lor încearcă să împiedice în zona Bolgrad trecerea trupelor noastre spre Reni. Astfel, au deschis focul asupra trupelor noastre, au făcut prizonieri - atât ofiţeri cât şi din trupă - , au dezarmat, au capturat material de război, au sechestrat trenuri de evacuare.

Încă de la 28 iunie ruşii provocau grave incidente la Herţa, care nici nu figura să fie cedată lor, au ucis un căpitan, mai mulţi civili şi au trecut mai departe cu 11 km de linia de demarcaţie pretinsă de ei.

La 29 iunie, Davidescu telegrafia că a fost arestat generalul Mitrea şi o serie de funcţionari C.F.R. la Cernăuţi, în mod cu totul abuziv, de către sovietici.

La 2 iulie 1940, *Nicolae Iorga*, în numele a 27 parlamentari români, remitea un memoriu preşedintelui Consiliului de Miniştri, în care protesta vehement: „... Moldova de răsărit, care poartă numele dinastiei Basarabilor, stăpâni pe gurile Dunării şi continuau o viaţă de două ori milenară a strămoşilor noştri cei mai îndepărtaţi să fie abandonată". Nicolae Iorga, A. C. Cuza, Pan Halippa, Iuliu Maniu, Virgil Madgearu şi alţi 22 de deputaţi, nu erau de acord ca Parlamentul

Român să recunoască legal pierderea Basarabiei şi a Bucovinei de Nord.

La 3 iulie 1940, C. Argetoianu, din partea guvernului român, trimite o telegramă la Legaţia noastră de la Moscova, ca să protesteze imediat şi vehement la guvernul sovietic, pentru fărădelegile fără precedent săvârşite de două state care întreţin relaţii diplomatice normale. Spicuim din telegrama de protest, pe zile:

29 iunie

1. Coloane motorizate la Ialoveni (sud Chişinău), au dezarmat 2 regimente de artilerie.
2. 5 avioane au aterizat la Bolgrad, întrerupând comunicaţiile.
3. Oraşul Bolgrad ocupat de paraşutişti la ora 15.
4. Un avion a aterizat la Leujeni (pe Prut), la 2 km de podul de la Albiţa.
5. Un batalion de infanterie, capturat în momentul îmbarcării în gara Drochia.
6. Aviaţia a zburat deasupra trupelor noastre făcând fotografii.
7. Coloane motorizate s-au amestecat cu trupele noastre, îndemnând la dezertare.
8. Un batalion infanterie a fost dezarmat în gara Bălţi.

30 iunie

1. La Cimişlia şi Comrat - dezarmate unităţile.
2. În zorii zilei încă circa 3.000 de paraşutişti au coborât la Bolgrad.
3. Gările Româneşti, Bolgrad şi Reni au fost ocupate.
4. Între gările Româneşti şi Bolgrad au maltratat pe refugiaţi.
5. La Reni, paraşutiştii n-au mai dat voie să treacă celor care se evacuau.
6. Trenurile de evacuare au fost oprite.

1 iulie

1. Colonelul Zincovici, comandantul unei brigăzi motorizate şi comisarul politic Zoltzan au împiedicat trupele unei brigăzi de cavalerie să treacă Prutul la Badragi. Au fost pierderi, şi ofiţeri capturaţi.
2. Comandantul rus a interzis orice deplasare de vase româneşti pe Dunăre, de la Galaţi către est.
3. O companie de care de luptă a încercat să ocupe capul de pod de la Fălciu.
4. Tancurile bolşevice au încercat să treacă Prutul pe podul de la Lipcani etc.

2 iulie

1. Ofiţeri şi subofiţeri făcuţi prizonieri şi trimişi sub escortă la Chişinău.
2. Aviaţia sovietică a aruncat manifeste îndemnând la dezertare.
3. Care de luptă sovietice au atacat capul nostru de pod de la Giurgiuleşti, capturând o companie de infanterie.

3 iulie

1. O coloană rusă a intrat pe teritoriul judeţului Maramureş, pătrunzând circa 20 km pe teritoriul românesc, către Baia Borşa.
2. S-au semnalat cazuri când ofiţerii români au fost împuşcaţi etc.

Încă la 25 iunie 1940, Ribbentrop îi transmitea ambasadorului său de la Moscova, Schulenburg, să-i comunice lui Molotov, că Germania se dezinteresează de Basarabia, dar pe acel teritoriu locuiesc circa 100.000 de germani. Berlinul îşi rezervă dreptul de a transfera pe germanii de acolo, aşa cum s-a procedat în Volînia, cu prilejul împărţirii Poloniei în 1939. Dar, trebuie atrasă atenţia părţii sovietice că pretenţia lor asupra Bucovinei este un lucru nou, în plus, şi acolo locuiesc germani. De asemenea, Germania are interese economice în România şi are nevoie de stabilitate acolo.

La 13 iulie 1940, Adolf Hitler face o declarație în Reichstag, din care reținem; sferele de interese dintre Germania și Rusia au fost definitiv delimitate cu ocazia ultimelor evenimente. Uneori se afirmă ba că Germania ar vrea să ocupe Ucraina ori să pătrundă în Finlanda, ba că România ar fi amenințată, chiar și Turcia. Arăta de la tribuna Reichstagului că „... nici Germania și nici Rusia nu au făcut un singur pas în afara sferei lor de interese."

La 1 august 1940, Molotov făcea o declarație în fața deputaților Sovietului Suprem al U.R.S.S., că a crescut considerabil teritoriul statului printr-o fericită soluționare; s-a restituit Basarabia; le-a fost cedată o parte din Bucovina. Cităm în continuare: „Locuitorii Basarabiei și Bucovinei de Nord, îndeosebi ucraineni și moldoveni, s-au putut alipi la familia unită a poporului sovietic și inaugura o viață nouă, aceea de popor eliberat". Basarabia are o suprafață de 44.000 km^2, cu 3.200.000 locuitori, iar Bucovina de Nord - 6.000 km^2, cu peste 500.000 locuitori. Astfel, frontiera vestică a U.R.S.S. s-a extins până la fluviul Dunărea care, după Volga, este cel mai mare din Europa și una din principalele căi pentru schimburile comerciale dintre numeroase țări europene.

În plus, a mai fost ocupată și regiunea Herța, cu o suprafață de circa 30.400 ha, locuită de aproximativ 35.000 români.

La 26 august 1940, noul nostru ministru acreditat la Moscova, *Grigore Gafencu*, raporta Ministerului de Externe că Molotov a repetat mai multor ambasadori (Germania, Italia, Japonia, Iran, Afganistan), că acum U.RS.S. înțelege să ducă relații normale cu România, după lichidarea neînțelegerilor teritoriale. De fapt, Stalin a exprimat părerea, iar Molotov a difuzat-o.

Dar între vorbele lui Molotov și realitate era o mare discrepanță. La 26 septembrie 1940, o șalupă românească de patrulare între Sulina și Stari-Stambul, ajungând la nord de canalul Musura, a fost capturată de două vedere sovietice. Un căpitan român a reușit să sară în apă și a scăpat. În aceeași zi, vaporul român de pasageri „Giurgiu" care făcea curse spre Tulcea, a fost acostat de o vedetă sovietică și somat să se îndrepte spre malul rusesc. Vaporul însă n-a răspuns somației și și-a continuat cursa.

La 27 septembrie, ora 9, pe malul de nord al brațului Chilia între km 28 și 27,4 grănicerii sovietici au somat cu focuri de armă o șalupă românească.

În ziua de 26 octombrie, sovieticii au ocupat cu forța insulele Tătarul Mare, Dalerul Mare, Dalerul Mic, Maican, iar la 5 noiembrie, Limba - toate de pe brațul românesc al canalului Chilia.

La 28 septembrie 1940 au fost trecuți la vest de Prut, din Basarabia, 32 de militari români: 3 colonei, 3 locotenenți-colonei, 13 căpitani, 2 locotenenți, 1 sublocotenent, 3 subofițeri și un preot maior. Îmbrăcați în zdrențe, plini de paraziți, au fost ținuți în mod abuziv 3 luni la închisoarea din Chișinău, la un loc cu deținuții de drept comun.* În același timp se repatriau din Basarabia germanii, plecând cu toate onorurile, cu majoritatea bunurilor. De regulă veneau până la Reni, iar de acolo erau îmbarcați pe vapoare.

Numeroase telegrame provenite din lunile septembrie-noiembrie 1940 de la legația noastră de la Moscova, semnalează abuzurile sovieticilor în perioada delimitării frontierei româno-sovietice în Bucovina de Nord, pe Prut și pe Dunăre, până la Vălcov. În acest scop a plecat la Moscova și generalul Constantin Sănătescu. Poate a fost mai maleabil la pretențiile sovieticilor și în acest scop a fost propulsat ca prim-ministru în august 1944/...

Grigore Gafencu telegrafia la 16 septembrie 1940 de la Moscova că ambasadorul Germaniei, Schulenburg i-a comunicat confidențial o discuție cu Molotov. Sovieticii sunt de părere că comisia Internațională a Dunării (C.I.D., cu sediul la Belgrad) trebuie lichidată; de asemenea, și Comisia Europeană a Dunării (C.E.D), care fusese înființată în 1856, în urma înfrângerii Rusiei în timpul Războiului Crimeii. Odată lichidate aceste două comisii, vor trebui înlocuite cu o nouă comisie, din care să fie excluse toate statele neriverane, inclusiv Italia și din care să facă parte: Germania, Slovacia, Ungaria, Iugoslavia, Bulgaria, România, U.R.S.S. Competența acestei comisii s-ar extinde până la Bratislava și unde rușii să joace rolul de vioara întâi, iar acolo, sovieticii recunosc Dunărea ca fluviu german. Molotov a insitat că U.R.S.S. are interese vitale pe Dunăre. Germania este surprinsă de pretențiile și afirmațiile lui Molotov.

* Doctorul în științe economice Oleg Petrovici, astăzi distins economist canadian, orginar din Chișinău, tocmai absolvise liceul în 1940, a făcut parte din ultimul transport legal (noiembrie 1940) pe care l-au permis autoritățile sovietice de a se repatria în România. Mi-a relatat toate șicanele pe care le-au făcut rușii celor care voiau cu tot dinadinsul să ajungă în țară.

La 24 septembrie, Gafencu telegrafia din nou şi reproducea o discuţie avută cu ambasadorul Italiei. În plus, Molotov i-a declarat lui Schulenburg că partea sovietică este supărată că n-a fost consultată înainte de arbitrajul de la Viena privind Transilvania: „de ce nu ne-aţi consultat? Ştiaţi doar că nu mai avem nici o pretenţie faţă de România. Am declarat-o destul de clar."

Legaţia română de la Berlin telegrafia la 26 octombrie 1940, că ministrul Ribbentrop i-a avertizat că Germania nu intervine în incidentele semnalate între România şi Rusia privind cele trei puncte: *Herţa, Dunăre, repatrierea* românilor din Basarabia.

De la 18 decembrie 1940, sovieticii închid frontiera româno-sovietică pentru cei care voiau să se repatrieze în Basarabia şi Bucovina de Nord, făcând următoarea motivaţie: a) că românii îi ţin pe cei care vor să se întoarcă, la Galaţi, săptămâni întregi, încât repatriaţii sosesc fără mijloace materiale şi cu sănătatea zdruncinată; b) deschid campania electorală pentru alegerile care vor avea loc acolo, era posibil să vină Stalin şi Molotov, deci şi din motive de securitate, spre a nu pătrunde vreun spion.

O altă maşinaţiune machiavelică. La 8 martie 1941, Sovietul Suprem al U.R.S.S. emite Decretul privind restabilirea cetăţeniei U.R.S.S. pentru basarabeni şi dobândirea cetăţeniei sovietice pentru cei din Bucovina de Nord. Deşi sovieticii, începând de la 28 iunie 1940 au împiedicat pe basarabeni şi bucovineni să se refugieze, deci chiar din prima zi, decretul apare după 6 luni! Astfel, opinia publică mondială este indusă în eroare, ca şi cum până la acea dată se puteau gândi şi opta, aşa cum s-a făcut în 1812, 1856, 1878.

În ciuda acestor impedimente, din Basarabia şi Bucovina de Nord, în condiţii deosebit de dramatice, s-au refugiat circa 70.000 persoane. Într-un raport înaintat lui Ion Antonescu, aflăm că la 2 noiembrie 1940, numai 2.000 de persoane nu erau încă plasate în serviciu. Toţi au primit ajutoare şi au fost cazaţi corespunzător. Dacă ne gândim şi la cei circa 100.000 de refugiaţi din Transilvania de Nord şi câteva mii din Dobrogea, ne dăm seama câtor dificultăţi trebuia să le facă faţă statul.

Este interesant de văzut structura etnică a României, la 1 ianuarie 1941, după pierderile teritoriale suferite:

Total: 13.280.000		(în %)
români	11.380.000	85,7
unguri	536.000	4,0
germani	525.000	4.0
evrei	283.000	2,1
ruşi, ruteni	75.000	0,6
bulgari	17.000	0,1
alte etnii	450.000	3,4

În contextul pericolului sovietic care tindea la o dominaţie în Balcani şi frontieră comună cu Bulgaria, a unei Franţe înfrânte şi a unei Anglii în imposibilitatea de a ne ajuta, apropierea de Germania era unica soluţie de a exista pentru noi.

Grigore Gafencu a sintetizat situaţia astfel: „O dată mai mult dorinţa Germaniei se împlineşte. Ultimatumul sovietic (iunie 1940) o aruncase pe România în braţele sale. Germania a profitat de această strânsoare pentru ca să taie Transilvania în două. Furia poporului a descotorosit-o de un rege pe care ea, Germania, nu-l iubea şi care putea să o jeneze. Revoluţia a adus la putere pe legionari, care erau tot prietenii ei şi din care un număr erau chiar agenţii ei. De acum înainte România nu putea să-i mai scape din mâini."

Generalul *Aldea* şi colonelul *Hagi Stoica*, care au făcut parte din comisia mixtă, cu sediul la Odessa, privind situaţia evacuării Basarabiei şi Bucovinei de Nord, concluzionau: „Comisia română de la Odessa a lucrat fără experţi, consilieri juridici, financiari, cu guvernul sovietic, prin delegaţii săi, nesinceri, şireţi, lipsiţi de buna credinţă şi de omenie, hrăpăreţi şi fără nici un scrupul". La raport sunt alăturate şi 20 de anexe. Printre altele, sovieticii pretindeau: 284 locomotive, 496 vagoane de clasă, 7.021 vagoane de marfă şi 5 vapoare care circulau pe Dunăre ("Domnul Tudor", „România Mare", „Avram Iancu", „Principele Mihai" şi „Ismail") - acestea din urmă fiind proprietatea N.F.R.-ului şi nu a statului român.

Deoarece sovieticii făceau presiuni ca partea română să recunoască oficial răpirea zonei Herţa şi a insulelor de pe Dunăre, la 26 mai 1941, *Ion Antonescu* îi dădea lui Gafencu următoarele instrucţiuni: „Domnule ministru, guvernul român nu este deloc grăbit de a relua

negocierile româno-sovietice cu privire la delimitarea liniei de demarcaţie. Într-adevăr, este mai bine ca răpirea Basarabiei şi Bucovinei de Nord să rămână caracterizată ca un act de forţă, pe care România nu l-a acceptat decât ca atare. Nu avem nici un interes de a legaliza acest act, oferind astfel sovieticilor un titlu juridic pentru deţinerea acestor provincii". Pe textul dactilografiat, Antonescu a adăugat cu mâna: „Aştept de la Dv. multă abilitate în această privinţă."

Evenimentele care se derulează sunt cunoscute. Nu este nevoie să le repetăm, dar au dus la conflictul armat de la 22 iunie 1941. Gafencu nota în *Jurnalul* său, la 9 iunie 1941, că „au sosit curierii de la Bucureşti, care ne aduc amănunte despre concentrările din România, cu mult mai serioase decât le credeam iar la 15 iunie că Moscova trăieşte de 3 zile sub apăsarea tăcerii lui Hitler. La 20 iunie 1941 „nu aveam nici o veste de la Bucureşti, dar ne facem bagajele şi încerc să distrug dosarele."

La 18 iunie 1941, Antonescu primeşte de la *Hitler* o scrisoare în care sunt expuse planurile operaţiunii contra Rusiei. De fapt, cu câteva zile înainte Antonescu fusese la München, unde presa germană l-a elogiat şi s-au scris cuvinte calde la adresa României.

*

* *

La 22 iunie 1941, armata română intră în luptă, pătrunzând cu trupele sale în Basarabia şi Bucovina de Nord. Pentru România începea un război pentru eliberarea celor două provincii şi spălarea ruşinii din vara anului 1940.

Ce s-ar fi întâmplat dacă România se declara neutră şi nu intra în război?

Ar fi putut ierta basarabenii şi bucovineni care erau arestaţi, maltrataţi şi unii duşi în Siberia, dezinteresul fraţilor din Regat?

Imediat după declanşarea conflictului armat, Gafencu, într-o discuţie avută cu Molotov, i-a explicat poziţia adoptată de România, ca să spele ofensa adusă ţării noastre prin ultimatumul brutal din iunie 1940. Molotov i-a replicat: „România nu avea dreptul să rupă pacea cu U.R.S.S. Ştia că după reluarea Basarabiei noi nu mai avem nici o pretenţie împotriva ei."

Este interesant de reprodus un pasaj din „Jurnalul" lui Gafencu - mai puţin cunoscut. Că la 26 iunie, membrii Legaţiei române au ajuns cu trenul la Miciurinsk, unde s-au revăzut cu italienii, slovacii şi finlandezii - care erau în situaţia românilor, căci şi ţările lor intraseră în război împotriva U.R.S.S. Dar acum vine partea interesantă. Sub pretextul rătăcirii unor bagaje, pe data de 4 iulie 1941, Gafencu este luat de către trei poliţişti sovietici şi se întâlneşte cu ambasadorul Angliei, Cripps. Acesta i-a declarat că a făcut 400 km cu un vagon special pus la dispoziţie de către Molotov, ca să stea de vorbă cu el. În urma izbucnirii războiului, acum Anglia şi Rusia erau în aceeaşi tabără. Ştiind că Gafencu era filoenglez, partea anglo-rusă încerca să speculeze situaţia. Cripps i-a declarat: „Îţi înnoiesc invitaţia domnului Eden, eşti aşteptat la Londra. Avem încredere în D-ta. Eşti printre puţinii români în care avem o desăvârşită încredere. Vei putea fi folositor cauzei ţării D-tale. În Turcia te aşteaptă Serviciul nostru secret, care a primit instrucţiuni. Îţi va înlesni drumul spre Londra. Eşti invitatul nostru. Putem să facem să pleci direct la Londra, dar am fi dat prilejul ca autorităţile române să-l reţină pe Lavrenteiv" (şeful misiunii diplomatice sovietice la Bucureşti - n.n.).

Gafencu a refuzat pe moment propunerea britanică şi i-a spus: „Vreau să-mi duc până la capăt misiunea, să-mi revăd mama, să-i spun lui Antonescu ce am de spus. Apoi plec în Anglia, S.U.A. sau o altă ţară neutră."

Aşa s-a întâmplat. La 15 noiembrie 1941, Antonescu i-a permis să părăsească ţara, plecând în Elveţia.

La 7 zile de la începerea războiului, adică la *29 iunie 1941*, generalul Ion Antonescu iscălea *Decretul-lege cu privire la organizarea Basarabiei şi Bucovinei de Nord*. Se constituiau două provincii administrate direct de guvern şi subordonate conducătorului statului (art.1). Aveau buget propriu (art.2) şi erau conduse de către un guvernator, care era autoritatea supremă a provinciei respective.

Într-un decret din 23 iulie 1941, generalul Constantin Voiculescu era „împuternicitul generalului Antonescu pentru administrarea Basarabiei"* şi avea ca ajutor pe consilierul Pflaumer, cu rang de ministru de stat. În art. 3 se preciza că „nici o autoritate de stat, de orice rang

* Guvernatorul reprezintă provincia şi asigură unitatea ei de acţiune. El este şeful ierarhic al întregului personal administrativ al provinciei.

oficial, nu are dreptul să se amestece, în nici un fel, în conducerea şi administrarea Bucovinei şi Basarabiei".[4]

Iar Legea nr. 790 din 4 septembrie 1941 continua procedura decretului mai sus amintit, specificând: descentralizare, autonomie, răspundere şi iniţiativă. Fiecare sector era diriguit de un Directorat, care rezolva problemele curente şi era structurat pe următoarele secţiuni: Afaceri, Administraţie, Finanţe, Agricultură şi Domenii, Economie naţională, Învăţământ şi Culte etc.

Basarabia era împărţită în 9 judeţe: Bălţi, Cetatea Albă, Cahul, Chilia, Ismail, Lăpuşna, Orhei, Soroca, Tighina.

Bucovina forma un tot unitar şi cuprindea iniţial 6 judeţe, fiind inclus şi Hotinul din Basarabia. Ele erau: Câmpulung, Cernăuţi, Hotin, Rădăuţi, Storojineţ, Suceava.

Judeţele urmau să fie conduse de către preferaţi, iar plasele de primi-pretori. Plasa era celula administrativă, iar comuna - persoană juridică, cu buget propriu. Atât prefectul, cât şi prim-pretorul trebuiau să fie titraţi. Erau preferaţi cei lincenţiaţi în drept.

Pentru cele două provincii s-a creat un organ de control purtând denumirea de comisari generali, care efectuau inspecţia. În fiecare lună urma să se întrunească un Consiliu de Miniştri care să ia în discuţie în mod special situaţia Basarabiei şi Bucovinei. Articolul 43 al decretului amintit stipula că comunele eliberate din judeţul Dorohoi (regiunea Herţa) vor aparţine acestui judeţ.

Am încercat să ne explicăm de ce sovieticii au ocupat o parte din judeţul Dorohoi, care făcea parte din Moldova şi nu am găsit nici o explicaţie logică. Probabil că e o rezultantă generată de următoarea conjunctură:

În 1938 s-au făcut unele moficări administrative. S-au redus cinci judeţe - cele mai mici. Astfel, judeţele Rădăuţi, Stojineţ şi Suceava au format noul judeţ Suceava, cu reşedinţa la Rădăuţi. Concomitent, plasa Herţa din judeţul Dorohoi a trecut la judeţul Cernăuţi.

În decurs de o lună, Basarabia şi Bucovina de Nord au fost eliberate. Realmente, a fost un război de eliberare, de dăruire totală.

Mihai Antonescu, într-o conferinţă ţinută la 28 iunie 1941, a evocat evenimentele petrecute cu un an înainte, când Basarabia nu mai

[4] Arh. Ist. Centr., Arh. St., Buc., fond M.A.I. Dir. Ad-ţiei de Stat, dos.11 (1941), f.2 (inedit).

era românească, ca şi străbuna Bucovină, „Am trădat laş acest pământ moldovenesc, ca şi legea sfântă a apărării lui creştine. Istoria acestui neam este o cascadă nesfârşită de dureri şi jertfe. Dar, oricât de trufaş şi de puternic ne-a fost duşmanul, noi nu ne-am dat înfrânţi şi am plătit cu sângele". Astfel, pentru eliberarea Basarabiei şi Bucovinei de Nord, am avut morţi, răniţi şi dispăruţi, următoarele efective: 1.268 ofiţeri, 566 subofiţeri şi 29.741 trupă, deci 20% din efectivele angajate.

Comunismul, teroarea, arestările şi deportările masive până în iunie 1941 erau atât de înspăimântătoare, încât şi populaţia neromânească (ruşi, ucraineni, bulgari, găgăuzi etc.) au primit trupele române cu bucurie şi chiar evlavie.

Din păcate, şi istoria trebuie să recunoască că evreii au avut de suferit, fiind trimişi în Transnistria.[5] Numărul nu era deloc mic; ei deţineau o pondere de 7,2% din populaţia Basarabiei.

Prin decretul-lege din 4 septembrie 1941, guvernul român a făcut să înceteze efectele ucazului sovietic din 8 martie 1941, în sensul că toţi locuitorii Basarabiei şi Bucovinei de Nord îşi recăpătau cetăţenia română.

A urmat reconstrucţia Basarabiei, vindecarea rănilor ocupaţiei comuniste şi războiului. În toamna anului 1941 s-au arat 787.989 ha şi s-au însămânţat cu grâu de toamnă 344.383 ha. În primăvara anului 1942 s-au însămânţat 2.137.836 ha (97,8% din suprafaţă), asigurându-se hrana populaţiei locale şi creându-se surplus pentru nevoile armatei şi celorlalte provincii româneşti.

La 1 octombrie 1942, funcţionau în Basarabia 6.454 de firme comerciale autorizate, 78 oboare de cereale, 86 târguri de animale şi 59 de pieţe alimentare. Numărul instituţiilor bancare a ajuns la 22 şi s-au acordat credite în valoare de 742.157.663 lei. S-au construit din nou 450 km de drum petruit şi 830 km reparaţii şi întreţinere drumuri.

Şeptelul de animale s-a normalizat, ajungându-se la 84.456 bovine, 28.278 cabaline, 252.870 ovine. Funcţionau 5 spitale veterinare, 38 dispensare, 320 grajduri comunale, 69 staţiuni de montă.

În septembrie 1941 funcţionau 25 de licee teoretice, cu 6.740 locuri şi 6.119 elevi şi eleve, 39 şcoli practice cu 8.160 locuri şi 3.802 elevi şi eleve. După un an şcolar erau înscrişi şi frecventau liceele

[5] George Ciorănescu, *Bassarabia. Disputed land between. East und West*, München, 1985, p. 208 (Dă cifra de 109.000!).

11.466 de elevi şi eleve. În septembrie 1941 şi-au deschis porţile 2.266 de şcoli primare, au funcţionat 1.183 de cantine, la care luau masa 88.848 elevi - în mare majoritate gratis.

Funcţionau la capacitatea normală 69 de spitale, 221 de dispensare de circumscripţii rurale şi urbane, 11 infirmerii rurale, un sanatoriu TBC, un centru pentru ocrotirea copilului, 90 dispensare de puericultură, 173 de băi cu duşuri etc.

În ciuda demolării a numeroase biserici şi a deportărilor masive de preoţi, funcţionau 931 de biserici cu 1.145 preoţi, alocându-se 39 de milioane lei din fondurile Guvernământului. În iunie 1940, numai la Chişinău apăreau 3 cotidiene, 2 ziare, 13 reviste şi 11 buletine. La dezrobire totul era distrus. Dar în toamna lui 1941 aveam din nou 4 tipografii care editau „Raza", „Luminătorul", şi „Buletinul guvernământului". În locul nemţilor plecaţi în toamna lui 1940, s-au luat măsuri de colonizare.

Astfel, Subsecretariatul de Stat al Românizării, Colonizării şi Inventarului, de care se ocupa ministrul Titus Dragoş, la 20 ianuarie 1942, deci înaintea declanşării campaniei agricole de primăvară, făcea propuneri, dar numai pentru judeţele din sud: Cetatea Albă, Chilia, Cahul, Tighina, motivând: a) numai aici se găsesc localităţi complet sau aproape depopulate; b) sudul are nevoie de braţe de muncă; c) să fie aduşi cei evacuaţi din Dobrogea de Sud şi o parte din Ardealul de Nord; d) să-i primească pe cei care au luptat pentru dezrobirea acestui pământ, decoraţii, invalizii şi orfanii de război. Loturile pentru colonişti să fie de 16 ha, lot familial economic într-o regiune de stepă.

La 23 iulie 1942, în ziarul „Basarabia" mareşalul Ion Antonescu se adresa locuitorilor acestei provincii cu următoarele cuvinte: „Basarabeni, aţi simţit prin propria voastră suferinţă, prin sărăcia şi umilinţa în care aţi trăit ce înseamnă comunismul. Aţi putea judeca singuri că viaţa fără libertate şi proprietate, fără dreptate şi familie, fără biserică şi lumină este mai cumplită decât moartea."

Este cruntul adevăr, căci pe lângă asuprirea politică, au fost aduse populaţiei grave prejudicii economice. Astfel, încă din 28 iunie 1940 au fost naţionalizate: băncile, instituţiile de credit, mijloacele de transport, uzinele, tipografiile, hotelurile, farmaciile, teatrele, clădirile mai mari şi casele tuturor celor care au plecat. După trei zile a început să se facă statistica proprietăţilor agricole mai mari (aşa-zis boiereşti) şi a Bisericii, care la 17 iulie au fost naţionalizate, iar ţăranii au fost siliţi

cu forţa ,să formeze cohlozuri. La 9 august 1940, în toate şcolile din Basarabia a fost introdus obligatoriu învăţământul mixt, în limba rusă.

În timp ce moldovenii, prin diferite tertipuri, erau duşi în Rusia ca să lucreze în mine, iar alţii luau drumul Siberiei, zeci de mii de ruşi şi ucraineni soseau în Basarabia, ocupând toate posturile-cheie. Desigur, coşmarul a fost scurt, a durat un an. Din păcate, operaţiunile militare au fost până la urmă nefavorabile României şi, din vara anului 1944, sovieticii se instalau din nou în această provincie atât de lovită de soartă.

Mareşalul Antonescu voia să facă din Basarabia o provincie model a ţării. O cunoştea bine, căci înainte de 1940 a deţinut funcţii importante pe linie militară. În 1942 declara: „Fac toate eforturile, pentru că vreau să fac din Basarabia Ţinutul Model, de unde voi aduce exemplarele cele mai bune, pentru a redresa restul Ţării. Vreau să arăt Neamului şi Europei că acest ţinut, care a fost aşa de criticat, poate da cea mai de seamă contribuţie în reconstrucţia noului stat românesc."[6]

Dar soarta a vrut alt deznodământ, atât pentru populaţia Basarabiei, cât şi pentru mareşal, care îi chema în iulie 1941 cu cuvintele: „Prindeţi-vă dar, cu încredere în roiul de muncă, pe care îl începem astăzi".[7]

O dată cu retragerea armatei şi administraţiei române, sute de mii de basarabeni au luat drumul exodului. Aproape toată intelectualitatea a plecat, localităţi întregi au fost depopulate. Mulţi comunişti - până atunci, unii din ei, convinşi - au luat drumul României ospitaliere. De reţinut faptul că mulţi ruşi, ucraineni, bulgari etc., deci neromâni, şi-au schimbat numele (Mircev = Mircea, Hristov = Hristea, Culev = Culea, Pavlov = Pavelescu, Ivanov = Ionescu etc.) şi au devenit cetăţeni devotaţi ai statului român.

Dar braţul cel lung al Kremlinului nu i-a uitat. În cadrul aplicării Convenţiei de Armistiţiu a început să funcţioneze Comisia Aliată de Control care, pe baza „dreptului sovietic", îi considera pe toţi basarabenii şi bucovinenii refugiaţi drept oamenii lor şi nu numai că îi cereau, dar îi şi ridicau cu forţa, ducându-i direct în Siberia sau în Asia Centrală. Vom da câteva exemple. Degeaba preşedintele părţii române, I. Cristu, încerca să-l convingă pe generalul Vinogradov că „dreptul de

---

[6] arh. St. Buc., fond M.A.I. Ad-ţiei de Stat, dos 11/1941, p. 101.
[7] *ibidem*, p. 57.

opţiune este o consecinţă a libertăţii individuale a omului, întemeiat pe baza dreptului internaţional", 62.000 au fost îmbarcaţi şi duşi. Partea română argumenta că pe baza art.6 al Legii cetăţeniei din 1924, locuitorii îşi pierd cetăţenia când se schimbă frontiera, „afară de faptul dacă ei îşi strămută domiciliul pe teritoriul statului român sau optează pentru naţionalitatea română". În plus, conform celor stabilite la Haga, femeile, în caz de cesiune de teritoriu, urmează cetăţenia soţului. Minorii găsiţi pe teritoriul României fără tată şi mamă cunoscuţi sunt consideraţi cetăţeni români.

Guvernul sovietic răspunde scurt la toate argumentele românilor, că toţi sunt cetăţeni sovietici, care s-au născut pe teritoriul Basarabiei şi Bucovinei de Nord, căci a fost o restabilire a frontierei.

Până la urmă, şi datorită opiniei publice mondiale, plus încă faptul că ne găseam în plin război împotriva Germaniei hitleriste, sovieticii fac unele concesii şi îi caută în mod special pe aceia care au stat în 1940-1941 sub ocupaţie sovietică şi care cunoşteau practic, pe spinarea lor, ce însemna raiul bolşevic.

Doar Iuliu Maniu, în şedinţa Consiliului de Miniştri din 15 şi 16 septembrie 1944, a avut curajul să ridice problema basarabenilor. El a declarat: „În acest armistiţiu se vorbeşte de germani, de evrei şi de multe şi multe lucruri. Dar nu se vorbeşte de un lucru esenţial pentru noi: ce se întâmplă în Basarabia cu românii noştri de acolo?".[8] *Maniu* îi reproşează lui *Pătrăşcanu* că atunci când comuniştii i-au propus colaborare politică, el a insistat „să fie pusă şi chestiunea Basarabiei şi Bucovinei".[9] „Dar - continuă Maniu -, când S.U.A. şi Anglia şi Rusia au hotărât categoric graniţa din iunie 1940, fără posibilitate de a discuta, a trebuit să mă supun"[10]. „Dar, - continuă el - dacă vom începe a urmări, a închide şi aresta pe românii de acolo care au votat în 1918 unirea Basarabiei cu noi, atunci noi cu ce conştiinţă primim acest lucru?".[11]

Maniu şi-a dat seama de situaţia critică în care ne aflam, şi a afirmat: „Noi nu putem protesta acum, fiindcă acum tratăm un

[8] Arh. Acad., Arh. ist., fond nr. 103, dos. 8.944 (stenograma şedinţei din 15-16 sept. 1944), p. 81.
[9] *Ibidem,* p. 82.
[10] *Ibidem.*
[11] *ibidem,* p. 83.

armistiţiu. Trebuie însă să se ştie că sufletul nostru sângerează şi în al doilea rând, că avem conştiinţa vie că trebuie să ne îngrijim de fraţii noştri care sunt în afară şi să vedem ce intenţiuni au ruşii cu fraţii noştri din Basarabia şi Bucovina, fiindcă am fost colegi de Parlament cu Halippa, cu Pelivan şi nu ne vine bine să vedem că sunt aruncaţi în închisori sau loviţi pentru ceea ce au făcut acum 25 de ani. Avem datoria în conştiinţa noastră să ţinem socoteală de aceşti fraţi de sânge".[13]

Pentru că în şedinţa respectivă mulţi aduceau osanale „marelui prieten de la răsărit", bravul bărbat de stat conchide: „Ce să facem noi? Manifestări de amor, dragoste şi iubire? (...) Noi cu publicul românesc trebuie să trăim, noi cu lumea românească trebuie să ne aşezăm viitorul."[14]

Se formează o delegaţie de fruntaşi basarabeni cu merite în Unirea de la 1918 - *Pan Halippa, Ion Pelivan,* preotul *Pavel Guciujna, Ion Buzdugan* - care cer dreptul de a rămâne în România şi se duc la oficialităţi. Liderul comunist Gheorghiu-Dej a refuzat să-i primească, dar *Petru Groza* le-a răspuns: „Din cauza voastră, a basarabenilor, nu putem stabili relaţii bune şi sincere cu guvernul U.R.S.S. Nu avem ce să facem", iar regele Mihai le-a spus: „Nu vă pot ajuta cu nimic; eu însumi sunt prizonierul Comandamentului sovietic. Nu pot ieşi din curtea palatului fără încuviinţarea lor". Nunţiul papal le zice: „Vaticanul nu are relaţii diplomatice cu U.R.S.S Deci, chiar dacă aş interveni la ruşi, eu nu voi fi luat în seamă". Istoria cere să se spună adevărul. Numai ministrul justiţiei, *Lucreţiu Pătrăscanu,* i-a primit şi le-a declarat: „D-voastră sunteţi români, fraţii noştri de sânge. Aveţi libertatea să vă alegeţi orice ţară în lume pentru a vă stabili domiciliul în care să trăiţi. Nimeni nu are voie să vă ia cu sila, pentru a vă strămuta domiciliul. Dvs. fiind în primejdie, ştiţi zicala românului: «Codru-i frate cu românul». Fugiţi oriunde, vă ascundeţi şi vă salvaţi. Eu, ca ministru de justiţie, voi căuta să vă apăr, cu toate puterile mele, voi face legi care să vă ocrotească". Şi Pătrăşcanu s-a ţinut de cuvânt sub ochii lui au fost făcute acte false şi zeci de mii de basarabeni au fost salvaţi, spre a nu lua drumurile fără de întoarcere ale Rusiei.

Am arătat anterior că Iuliu Maniu, în şedinţele de guvern, imediat de după 23 august 1944, s-a interesat de soarta basarabenilor şi a

[13] *Ibidem.*
[14] Ibidem, p. 110

încercat să-i ocrotească. Oameni ca *Nicolae Rădescu, Savel Rădulescu, Filotti, Danielopol* au făcut tot ce se poate spre a-i salva pe basarabeni. În cadrul şedinţei din 18 decembrie 1944, Danielopol întreba pe colonelul Borisov, pe baza cărui text al Convenţiei de Armistiţiu sunt luaţi basarabenii? România este un stat suveran şi este o violare flagrantă a oricărui drept elementar internaţional. S-au semnalat peste 100 de sinucideri. Savel Rădulescu argumenta că Convenţia de Armistiţiu se referă la prizonieri sovietici, internaţi sau aduşi cu forţa, dar nu la basarabeni şi cei din Bucovina de Nord, care luptă eroic pe front împotriva Germaniei, ca ofiţeri activi sau de rezervă, subofiţeri sau ca militari în termen. Partea română cerea ca această problemă să fie amânată şi discutată la Conferinţa pentru pace, după terminarea războiului.

Dar sovieticii n-au vrut să facă nici cea mai mică concesie. Colonelul Borisov îi tot trăgea că toţi sunt cetăţeni sovietici, pe baza Decretului Prezidiului Sovietului Suprem al U.R.S.S. din 8 martie 1941, iar generalul Vinogradov, că au nevoie urgentă în Rusia de mână de lucru pentru reconstrucţia ţării.

Partea română cere clemenţă pentru preoţi, căci în Rusia nu sunt recunoscuţi ca funcţionari de stat. Măcar pentru cei trecuţi de 60 de ani. Dar generalul Vinogradov a rămas intransigent: „Sunt cetăţeni sovietici şi noi nu putem face nici o excepţie, cât de bătrâni or fi aceştia. Înainte, aceştia s-au rugat pentru tătucul ţar, acum se vor ruga pentru tătucul Stalin". Colonelul Borisov îi ameninţa pe Danielopol, Ciuntu şi Demetrescu că sabotează Convenţia de Armistiţiu, şi „este o târguială nepermisă".

Concomitent, memoriul fruntaşilor basarabeni este răspândit pe la ambasade: amânarea discutării problemei până la iscălirea tratatului de pace; să nu intre în discuţie cei care au plecat din Basarabia în perioada până la 22 iunie 1941; toţi funcţionarii şi pensionarii, indiferent când au fost evacuaţi; toţi peste 60 de ani, copiii minori, preoţii, militarii activi, elevii şcolilor militare.

Este bine ca să se ştie pentru istorie. Aveam 17 ani şi eram elev la Liceul „Timotei Cipariu" din oraşul Dumbrăveni, situat între Sighişoara şi Mediaş, pe Târnave. Cu ştirea directorului, profesorul de română Bogza, la 27 de elevi care eram în situaţia de a lua drumul Siberiei, ni s-au făcut legitimaţii că suntem născuţi în Regat, eram tăiaţi din catalog, dar ni se puneau note fără dată, iar la internat eram cazaţi

într-o clădire mai izolată, de unde ne dădeam drumul pe frânghii în caz de pericol (şi au fost vreo cinci razii) şi ne răspândeam pe unde puteam, câteva zile. Spre onoarea acestui liceu, de la portar la director, inclusiv toţi elevii şi profesorii ştiau, dar în anul şcolar 1944-1945 nimeniu n-a suflat o vorbă. Însă în restul ţării s-au găsit şi cozi de topor. Iată câteva exemple:

Maiorul Simionescu, comandantul Legiunii de jandarmi Prahova, trimetea o notă telefonică la 15 noiembrie 1944: „Luaţi urgente măsuri ca toţi basarabenii şi bucovinenii care la data de 22 iunie 1941 se găseau în Basarabia şi Bucovina de Nord, să fie imediat trimişi, până la data de 17 noiembrie 1944, la staţia Boldeşti în vederea plecării, chiar şi fără voia lor."

Chestorul de poliţie Traian Mureşan dădea un comunicat pe raza municipiului Timişoara, ca localnicii să nu închirieze camere şi să nu-i găzduiască pe basarabeni fără aprobarea Comisiei Aliate de Control şi de a-i denunţa pe toţi, la Biroul de repatriere aflat la primărie, la camera 53. Cei care nu se vor prezenta de bună-voie până la 23 martie 1945, vor fi duşi cu forţa. De asemenea, vor fi pedepsiţi cei care le vor da găzduire.

Astfel, unii au fost duşi cu forţa, alţii s-au ascuns aşteptând timpuri mai bune, alţii au reuşit - prin Iugoslavia ori Ungaria - să ia drumul Occidentului.

Recent, lângă Toronto (Canada), am depănat amintiri cu doctorul Constantin Roman, basarabean, care a reuşit să se salveze prin Iugoslavia. Tot la Toronto, inginerul John de Mintici, bucovinean din născare, cu acte de nobleţe recunoscute de Maria Tereza, mi-a povestit cum în perioada 1940-1941 a fost mereu fugar, ascunzându-se prin păduri cu tatăl său, iar mama, prinsă, a fost deportată în Siberia. Alţii au putrezit în închisorile comuniste româneşti, iar cei mai ghinionişti au fost predaţi de partea română, ca să fie judecaţi.

Cazul fruntaşului basarabean, unul din realizatorii Unirii din 1918, Pan Halippa, predat ruşilor în 1950 şi judecat la Chişinău de către un Tribunal Militar al Ministerului Securităţii R.S.S. Moldoveneşti este clasic. Sentinţa s-a dat la 22 iunie 1952 (a fost aleasă ziua când România a început războiul!). L-au judecat: colonel justiţie Preadko - preşedinte, maior Nedorub şi căpitan Subin - membri, şi locotenent major Kanceacov - secretar. Pan Halippa, fiul lui Nicolae,

născut în 1883, a fost condamnat la lagăr pe termen de 25 ani (avea atunci 69 de ani), pe baza Codului penal al R.S.S. Ucrainene.

Ce constatăm? Că în Moldova era în vigoare Codul penal ucrainean, iar judecătorii, toți erau ruși și ucraineni. Superlativul umanismului socialist: să condamni un om de 69 de ani la 25 de ni închisoare!...

După moartea lui Stalin i s-a redus pedeapsa, intră într-o amnistie și se întoarce în țară, unde mai stă câțiva ani în închisoare! La 24 ianuarie 1973, Pan Halippa, în numele grupului de deputați care mai erau în viață ai Sfatului Țării din Basarabia, adresează un memoriu președintelui S.U.A., în care cere energic să se pună capăt acțiunii de etnocid exercitată de guvernul sovietic împotriva populației române din Basarabia și Bucovina de Nord. Memoriul se încheia cu cuvintele: „Fără o justă soluționare a problemei hotarelor etnice, pace durabilă în Europa și în lume nu poate fi așteptată". Memorii cu conținut similar au fost adresate reginei Angliei, președintelui Franței, președintelui Italiei, la O.N.U. etc.

În 1974, la vârsta de 91 de ani, Halippa trimite o scrisoare ambasadorului S.U.A. la București, în care face apel la faptul că „Răpirea Basarabiei de către Stalin din cadrul statului român a fost un act pus la cale de dictatorul Stalin cu dictatorul german Hitler și acest act trebuiește anulat, cum au fost anulate la Potsdam toate actele lui Hitler."

Revenind la problemă, România, cu mari jertfe umane și economice, termină războiul în tabăra Aliaților. Totuși, tratatul de pace nu i-a acordat statut de cobeligerantă; mai rău, a pierdut teritoriile Basarabia, Bucovina de Nord și Dobrogea de Sud. Iar delegația oficială română, condusă de *Gheorghe Tătărescu,* nici n-a îndrăznit să ridice problema Basarabiei și a Bucovinei de Nord, pe motiv că aceste teritorii au fost reglate prin Convenția de Armistițiu. Au atacat doar cererile de despăgubire formulate de puterile occidentale.

Rușinea a fost spălată parțial, de către delegația neoficială condusă de Grigore Gafencu.* Cereau energic restituirea teritoriului

* În afară de Grigore Gafencu, au mai participat: Brutus Coste, Aristide Burileanu, Emil Ciurea, Leontin Constantinescu, Maurine Ghyka, Ion Ilaralamb, Cocuța Mănescu, Berbu Niculescu, Mica Paraschivescu, Radu Pleșia, Titu Rădulescu-Pogoneanu. Ca experți militari au fost: Lt. col. Constantin Atanasiu, Mr. George, Emil Iliescu, Mr. Bazil Rațiu.

cotropit, evacuarea trupelor străine, integrarea economiei românești în economia mondială, așezarea executării tratatelor de pace sub oblăduirea Curții Internaționale și navigație pe Dunăre sub control internațional.

Din păcate, toate aceste doleanțe au fost numai enunțate și au rămas la dosar. În plus, prin Convenția de la Belgrad (1948), U.R.S.S. a reușit să scoată de sub regimul internațional brațul Chilia (rămânând internaționalizat doar brațul Sulina, care curge exclusiv pe teritoriul românesc), încât accesul din Marea Neagră în brațul Chilia, precum și în porțiunea insulelor unde frontiera părăsește canalul navigabil, urmând canalele secundare, se face numai cu aprobarea rușilor.

Culmea ironiei este faptul că la 4 februarie 1948, partea română iscălește un protocol la Moscova care completa Tratatul de pace din 1947 iscălit la Paris: „Insula Șerpilor, situată în Marea Neagră, la răsărit de gurile Dunării, intră în componența U.R.S.S." Mai mult, printr-un proces-verbal încheiat la 23 mai 1948, se afirma că Insula Șerpilor a fost înapoiată U.R.S.S., deoarece în trecut ar fi aparținut Rusiei. Probabil că nemernicii care au iscălit un asemenea fals, dacă n-au murit, primesc încă pensii foarte mari!...

După 1944, basarabenii au prins vremuri foarte grele. Spiritualitatea românească a trebuit să facă față unui regim stalinist și poststalinist crud: obligativitatea limbii ruse, înlocuirea alfabetului latin cu cel slav, deportări masive, falsificarea istoriei, închiderea și demolarea bisericilor,* interzicerea relațiilor cu România. Tânăra generație - prin trimiterea la „specializare", repatizarea în producție, satisfacerea serviciului militar - era trimisă cât mai departe de casă, spre a uita obiceiurile și tradițiile românești și a se încadra în marea familie a popoarelor sovietice.

A fost încheiat și un memoriu, datat 16 octombrie 1946, la Paris, care a fost iscălit și de către prof. Augustin Popa, George Răuț, V.V. Tilea, D.N. Cistori, N. Caramfil, Alex. Cretzianu, N.I. Herescu.

(Arh. Acad., fond XIII, dos. 3.446. Dare de seamă. Conf. de pace de la Paris (1946) fost dos. 9145, f. 25-36.

* Dacă în iunie 1940 funcționau în Basarabia 1.090 biserici ortodoxe 29 mânăstiri și schituri, în 1975 rămăseseră doar 129 biserici și o mânăstire de femei, la Japca.

Şi totuşi, românii basarabeni au supravieţuit şi s-au călit în această luptă inegală, dusă pe viaţă şi pe moarte. Cum a fost posibil? În primul rând, prin conservarea cu dăruire, mai ales în mediul rural, a datinelor, credinţei şi obiceiurilor strămoşeşti. Basarabenii au profitat la maximum de procesul de deschidere şi democratizare iniţiat în ultimii ani. Forţele latente ale moldovenilor s-au desfăşurat vulcanic, în ciuda a 50 de ani de asuprire imperială şi deznaţionalizare.

Reintroducerea limbii române şi a alfabetului latin, ca şi crearea de mecanisme politice, economice, sociale, culturale care să garanteze un nivel de viaţă acceptabil, civilizat, cât şi inteţirea de contacte cu România, duc la o regăsire naţională.

Situaţiile actuale complexe, jocul duplicitar, crearea de probleme artificiale (aşa-zisele republici găgăuză şi nistreană), problema recuperării prin tratative a teritoriilor din sud şi nord (Ismail, Bolgrad, Cetatea Albă, Hotin etc.) de la Republica Ucraina, atragerea elementului neromânesc din Republica Moldova şi multe alte obstacole şi piedici au stat în faţa fraţilor basarabeni.

Luna august 1991, şi mai ales lovitura de stat eşuată din Uniune, accelerând procesul de prăbuşire a Imperiului sovietic, i-a făcut pe basarabeni să proclame independenţa deplină a Republicii Moldova la 27 august 1991, recunoscută imediat de România. În delegaţia română care a participat la lucrările sesiunii O.N.U din septembrie 1991 întâlnim şi numele ministrului de externe al Republicii Moldova, Domnul Ţiu. Dar, pentru a decide asupra viitorului ei, Republica Moldova trebuie să fie recunoscută internaţional - aşa cum s-a întâmplat cu cele trei republici baltice, Lituania, Estonia, şi Letonia care, şi ele, au fost înghiţite de sovietici în baza aceluiaşi blestemat pact Ribbentrop-Molotov.

Dumnezeu să-i ajute şi să-i binecuvânteze în aspiraţiile lor.

Aceste rânduri le scriu în 1991. De atunci au trecut 8 ani, iar republica Moldova a fost recunoscută şi funcţionează ca stat independent.

Avem contacte economice, politice şi culturale dar din cauza sărăciei şi a miopiei unor oameni politici, existăm în paralel. Mai există o frică a unora scăpaţi de sub tutela Moscovei să nu ajungă sub cea a Bucureştiului.

Vicisitudinile istoriei l-au purtat, fără voia lui pe răzeşul basarabean în Siberia, Kamciatka, Altai, Kazahstan etc, iar astăzi din cauza sărăciei îl întâlnim la Istanbul, Cipru, Pireu, Belgrad, Roma, chiar şi peste Ocean, dar în special în Oborul Bucureştiului şi în talciocul de la Târgovişte.

Am totuşi certitudinea, intuindu-l pe marele Eminescu, că hotarul răsăritean al României va fi Nistrul.

Profesorul Nicolae Ciachir, autorul acestei cărţi, este colaboratorul pemanent, din 1990, al ziarului canadian „Cuvântul românesc" (Hamilton), care apare de 26 de ani, având un tiraj de 5.000 de exemplare. A publicat acolo numeroase studii privind Istoria Basarabiei, Bucovinei, a Vlahilor sud-dunăreni, a românilor din S.U.A şi Canada etc. şi n-a fost niciodată remunerat. Redacţia ziarului (director George Bălaşu, secretar general, Mihaela Moisin), în numărul din ianuarie 1998, a publicat articolul **„Istoricul şi profesorul Nicolae Ciachir la a 70-a aniversare"**, pe care ne permitem să-l redăm integral.

"Născut la 21 decembrie 1927, pe pământul Basarabiei voievodale, Nicolae Ciachir se trage dintr-o familie de şapte generaţii de preoţi, bunicul, Mihail ciachir, decorat în 1931 cu ordinul *„Steaua României"*, pentru 50 de ani de activitate pastorală românească. Urmează cursurile liceului *„Sf. Dumitru"* din Ismail, dar cedarea Basarabiei şi războiul îl vor sili să continue studiile liceale la Brăila, Dumbrăveni, Odorhei şi Braşov.

În 1946 este clasificat primul admis la Facultatea de Litere şi Filosofie a Universităţii din Bucureşti (secţia Istorie). Are ca profesori pe George Brătianu, C.C. Giurescu, Ion Hudiţă, Ştefan Ciobanu, Petre Cancel, Ion Conea.

Profesorul preferat va fi Victor Papapcostea, pe lângă care se va specializa în istoria popoarelor balcanice, în istoria slavilor (lucrând cu P.P. Panaitescu şi Valeria Costăchel) şi relaţii internaţionale (cu Horia Ursu).

La 1 Aprilie 1949 va fi numit preparator la Facultatea de Istorie, parcurgând toate gradele didactice, asistent (1950-1955), lector (1955-1963), conferenţiar (1963-1993); profesor din 1963 şi în prezent.

Istoricul Nicolae Ciachir peste 3 luni împlineşte 49 de ani în învăţământul superior; ***se pare că are cea mai mare vechime în învăţământul superior românesc.***

Deşi doctor în istorie din 1961, laureat al premiului *„Nicolae Iorga al Academiei Române"* pentru *„Diplomaţia europeană în epoca modernă (1566-1919)"*, inclus pentru contribuţiile sale în volumul

„Men of Achievement" (Cambridge, 1988) cu 33 de cărţi, peste 300 de studii ştiinţifice (publicate în diferite ţări) şi circa 1.500 de articole privind popularizarea istoriei (de 6 ani scrie, în fiecare număr al ziarului nostru, articole pe teme majore), cu comunicări şi lecţii la următoarele universităţi din: Ankara, Atena, Belgrad, Berlin, Bratislava, Cleverland, Istanbul, Moscova, München, Poznan, Praga, Sofia, Skoplje, Tirana, Toronto, Zagreb etc., *a fost ţinut 30 de ani pe post de conferenţiar, la Universitatea din Bucureşti.*

Nicolae Ciachir a atacat teme majore ale istoriei poporului român într-o perioadă grea pentru istoriografia românească. Astfel, acum 50 de ani (în 1957 publică o monografie dedicată războiului de independenţă. Deoarece a afirmat răspicat că Osman paşa s-a predat colonelului Cerchez şi nu generalului rus Ganeţchi, la protestul sovieticilor, va iscăli 5 ani cu pseudomin (C. Nicolae). În 1959 a tipărit o monografie curajoasă dedicată centenarului Unirii. În lucrarea sa *„Războiul pentru independenţă în context european"* (Bucureşti 1977), setul de fotografii se deschide cu portretul domnitorului Carol I, plus cele două telegrame ale marelui Duce Nicolae, adresate Românilor să treacă Dunărea urgent *„căci Turcii ne zdrobesc"*. În lucrarea sa *„Diplomaţia europeană în epoca modernă"* (Bucureşti, 1984), pentru prima dată, după 1944, este dat portretul regelui Ferdinand I-ul şi se fac aprecieri pozitive despre Iuliu Maniu.

Profesorul şi - putem adăuga - marele nostru istoric în viaţă a venit personal în Canada, *în 1996 şi 1997, unde a participat la festivităţile de la Câmpul Românesc,* lansându-şi două cărţi: *„Marile Puteri şi România (1856-1947)"* şi *„Istoria politică a Europei de la Napoleon la Stalin"*.

De altfel, Nicolae Ciachir a mai fost în Canada în 1990 şi 1991, când în calitate şi de istoric slavist a ţinut ore pe lângă Universitatea din Toronto în rusă, bulgară, sârbă şi ucraineană. Dânsul este şi Preşedintele Asociaţiei de Balcanistică şi Slavistică din România şi preşedintele clubului româno-canadian, cu sediul la Bucureşti.

Profesorul Nicolae Ciachir are o vitalitate demnă de invidiat. Este şeful catedrei de Istorie-Arheologie de pe lângă Universitatea de stat din Târgovişte, unde predă două cursuri cheie: *Istoria Universală Modernă şi Istoria Estului şi Sud-Estului european*; în patru ani de când este acolo n-a lipsit nici o oră. La Bucureşti, la Universitate, ţine un curs de *Istoria Slavilor*, la secţia doctorat (Filologie), este titular de

curs la Universitățile particulare dar cu mare prestigiu din București, „*Dimitrie Cantemir*" și „*Hyperion*" și un curs de *Relații internaționale*, la secția postuniversitară a „*Școlii superioare de Științe Politice și Administrative*". De asemenea, participă la examenele și referatele de doctorat, de la Universitatea Craiova, care sunt conduse de către prof. univ. dr. Ioan Pătroiu.

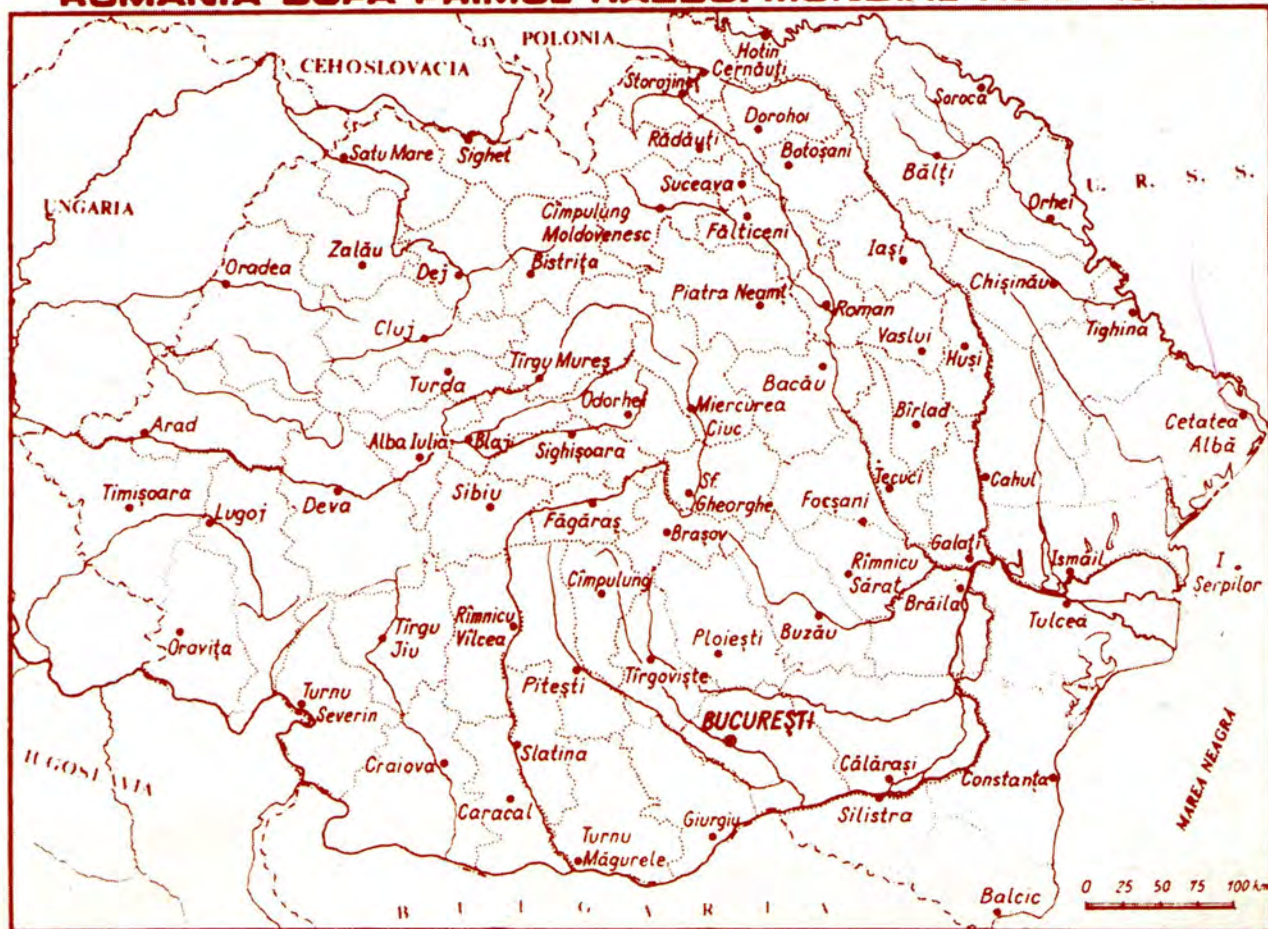
În cadrul Romfest '98, care va avea loc la București în septembrie 1998, profesorul Nicolae Ciachir face parte din Comitetul Național ca președinte și se va ocupa de resortul istoriei.

Universitatea Craiova, în speță facultatea de Istorie (șef de catedră profesorul Ion Pătroiu), a luat inițiativa organizării unei sesiuni științifice, dedicată profesorului Nicolae Ciachir, în zilele de 21-22 Decembrie 1997) și publicarea în volum a comunicărilor.

Organizatorilor le dorim succes, iar profesorului Nicolae Ciachir, sănătate și „La Mulți Ani!".

(„Cuvântul românesc", ian. 1998, Hamilton - Canada)

ROMÂNIA DUPĂ PRIMUL RĂZBOI MONDIAL (1918–1940)

ISBN - 973 - 99096-2-0